

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA RUSKÉHO JAZYKA

NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE, ETIKETA RUSŮ
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šárka Lukavská
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Pešková Ph.D.

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 30. dubna 2021

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych touto formou poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Michaele Peškové Ph.D. za její odborné vedení, pomoc, velkou dávku trpělivosti a ochotu při konzultacích. Velice si cením času a rad, které mi při konzultacích věnovala.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD	3
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	5
2 KOMUNIKACE	6
2.1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	7
2.2 PARAVERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	8
2.3 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE A JEJÍ ČLENĚNÍ	8
2.3.1 HAPTIKA	10
2.3.2 MIMIKA.....	12
2.3.3 POSTUROLOGIE.....	13
2.3.4 GESTIKA.....	14
2.3.5 PROXEMIKA.....	18
3 KULTURA.....	20
4 INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE	22
5 ETIKETA	24
5.1 SPOLEČENSKÉ ZVYKLOSTI PŘI KOMUNIKACI.....	25
6 PRAKTICKÁ ČÁST	29
6.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	30
6.1.1 VÝPOVĚDI RESPONDENTŮ ČESKÉ NÁRODNOSTI	32
6.1.2 VÝPOVĚDI RESPONDENTŮ RUSKÉ NÁRODNOSTI	37
6.1.3 SHRNU TÍ VÝPOVĚDÍ	44
6.2 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	45
6.2.1 DOTAZNÍK PRO JEDINCE ČESKÉ NÁRODNOSTI	46
6.2.2 DOTAZNÍK PRO JEDINCE RUSKÉ NÁRODNOSTI.....	52
6.2.3 SHRNU TÍ KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU	58
ZÁVĚR.....	61
RESUMÉ	63
ABSTRACT.....	63
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ.....	64
SEZNAM TABULEK	67
SEZNAM GRAFŮ	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	67
SEZNAM PŘÍLOH.....	68
PŘÍLOHY	I

SEZNAM ZKRATEK

atd. - a tak dále

cm. - centimetr

č. - číslo

m. - metr

MVČR - Ministerstvo vnitra České republiky

tzv. - takzvaný

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá zejména neverbální komunikací a etiketou Rusů. Definuje a vysvětluje také další základní termíny z oblasti kulturologie, jako jsou kultura a interkulturní komunikace.

Téma práce si autorka vybrala proto, že někteří Češi mají zkreslený a spíše negativní pohled na Rusy a mylné domněnky o Rusech. Z toho důvodu považovala autorka za nutné podat bližší informace o vybraných aspektech ruské kultury, tedy o neverbální komunikaci, srovnat ji v rusko-českém plánu a přispět tak ke vzájemnému pochopení.

Téma práce je aktuální také proto, že v České republice roste počet osob ruské národnosti.

Autorka práce se tedy domnívá, že se frekvence kontaktů s představiteli ruské kultury v České republice v každodenním životě zvyšuje, a proto je důležité vzájemně porozumět kulturním vzorcům chování.

Základním cílem práce je shromáždit více informací o neverbální komunikaci Rusů v kontextu etikety a kultury, analyzovat je a systematizovat. Dále je podstatné určit shody a rozdíly mezi českou a ruskou neverbální komunikací.

Práce je rozdělena na teoretickou část a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na definice pojmů komunikace, neverbální komunikace, kultura a interkulturní komunikace a etiketa. V praktické části je pomocí metody dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů zjišťován pohled příslušníků ruské a české kultury na neverbální komunikaci Rusů a jejich etiku.

Kapitola **Komunikace** popisuje ruskou a českou neverbální komunikaci ve svých nejčastějších projevech, tedy v tzv. řeči těla, a to v mimice, haptice, gestice, proxemice a posturologii.

V kapitole **Etiketa** jsou rozebrána společenská postavení osob dle současné etikety. V této části práce jsou analyzována specifika představení se, pozdravu a loučení, především pak neverbální komunikace, jako je způsob podání rukou a jiný fyzický kontakt při pozdravu a rozloučení.

Dále v kapitolách **Interkulturní komunikace** a **Kultura** je rozebráno, jak odlišné kultury působí na neverbální komunikaci a poté je charakterizována kultura a interkulturní komunikace.

V praktické části jsou uplatněny kvalitativní a kvantitativní typy výzkumů. Pro získání výsledků šetření byla u kvalitativního výzkumu použita metoda polostrukturovaného

rozhovoru mezi recipientem a respondenty. Mezi dotazované respondenty se řadí tři respondenti české národnosti a tři respondenti ruské národnosti. Pro sběr dat u kvantitativního šetření byl využit vlastní výzkum metodou dotazníkového šetření, přičemž byly vyhotoveny dva typy dotazníků, první varianta byla pro Čechy, druhá varianta byla pro Rusy. Pomocí výzkumů jsou zjišťována fakta o neverbální komunikaci Rusů, dále je zjišťována hypotéza autorky, zda jsou Češi málo seznámeni s neverbální komunikací a etiketou Rusů.

Základní informace pro tvorbu bakalářské práce pocházejí převážně z aktuálních publikací. Znalosti pro oblast komunikace jsou podloženy především od Heluse, 2011, *Úvod do studia psychologie: Učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*, pro oblast neverbální komunikace se autorka opírala zejména o starší publikaci od Mikuláščíka, 2003, *Komunikační dovednosti v praxi* a publikaci v ruském jazyce od Prochorova a Stěrnina, 2006, *Русские: коммуникативное поведение*. Dále pro oblast etikety autorka čerpala základní informace z knihy od Špačka, 2017, *Moderní etiketa pro každého, ETIKETA*, pro oblast kultury byly využity nejpodstatnější informace z knihy od Moree, 2015, *Základy interkulturního soužití* a v neposlední řadě pro oblast interkulturní komunikace byla největším přínosem publikace od Průchy, 2010, *Interkulturní komunikace*.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část bakalářské práce sleduje teoretické poznatky pojmů, kterými jsou interkulturní komunikace, kultura, etiketa, komunikace a její další dělení. Dále zde autorka lehce objasňuje na některých příkladech etiketu a neverbální komunikaci ve srovnávacím pohledu mezi Rusy a Čechy.

2 KOMUNIKACE

Komunikace je nedílnou součástí života, je k životu obzvláště potřebná, jelikož plní zásadní funkci dorozumívání mezi lidmi (Mikuláščík, 2003, 15-17).

Jde o komplexní pojem, kterým se zabývá řada vědních disciplín. Pro tuto práci jsou využity poznatky z disciplín jako sociální psychologie (Helus, 2011), sociologie (Giddens, 2013) a lingvistika (Čechová, 2011; Čermák, 2011).

Při komunikaci je důležité vnímání a následná reakce (DeVito, 2001, 20-21). Uskutečňuje se za všech možných okolností. Je důležitá v procesu sociální interakce. K zahájení komunikace je zapotřebí nějaký cíl a motivace. Podle toho se pak komunikace dál vyvíjí. Někdy je komunikace také vázána na pravidlech chování. V tomto případě jde o formální komunikaci (Формановская, 2005, 7-42). O potřebě motivace hovoří i Vybíral (2000, 19), který pokládá za důležité i dorozumění se mezi účastníky komunikace.

Podle sociální psychologie má komunikace takovou podobu:

„Jako komunikaci označujeme sdělování/předávání zpráv, informací. Má-li být takové sdělování/předávání účinné, musí být k dispozici vhodný prostředek/nosič sdělení. Nejčastěji je to jazyk, nebo jiný symbolický či znakový systém (čísla, šifry)“ (Helus, 2011, s. 231).

Psychologie také podrobně popisuje, jaké pocity může v jedincích komunikace vyvolávat. Rovněž definuje verbální komunikaci, paraverbální komunikaci a komunikaci neverbální (Helus, 2011).

Z pohledu další vědní disciplíny, lingvistiky, je základní definice pro komunikaci taková: *„Komunikace je přenos informací (sdělování obsahu lidského vědomí jiným lidem)“* (Čechová 2011, s. 15). Teorie komunikace se zabývá komunikanty, komunikačním kanálem, kódem pro dorozumívání a komunikáty (Čechová, 2011).

Na obou definicích lze zaznamenat podobný, či dokonce stejný, jen s mírnými odchylkami, význam komunikace. Každá vědní disciplína chápe a definuje komunikaci po svém. Lze zde však vysledovat, že komunikace má pro všechny zmíněné disciplíny jedno společné. Podle těchto definic lze tedy tvrdit, že jde o sdělování určitých informací, které, aby mohly být kvalitně předány, potřebují komunikační prostředky, které zajistí přenos

informací. Kvalitně přenesené a vhodně zvolené informace můžou pomoci k navázání kontaktu s dalším jedincem. Je však zapotřebí celý obsah sdělení správně pochopit.

Jazykověda poznamenává, že se při komunikaci prostřednictvím osoby aktivuje informace, kterou chtějí jedinci během rozhovoru sdělit. Dále je nutné zajistit recipienta, tedy osobu či osoby, které zajistí příjem informací, komunikační kanál, kterým může být jak přímá komunikace tzv. face-to-face, tak i nepřímá komunikace, dále pak společný kód, kterým je myšlen jazyk, jímž se účastníci komunikace dorozumívají (Čechová, 2011; Čermák, 2011).

Pro psychologii je naopak důležitá analýza a následné dostatečné pochopení emocí účastníků komunikace v daný moment (Helus, 2011; Vybíral, 1997, 6-20). Pro průběh komunikace jsou zásadní emoce a vztahy mezi účastníky. Základem je zpětná vazba, díky které se lze dozvědět, zdali bylo sdělení efektivní a jak bude probíhat další rozhovor (Helus, 2011). Komunikaci kromě emocí a vzájemných vztahů mezi účastníky rovněž ovlivňuje čas a prostředí, ve kterém se komunikující lidé nacházejí (Helus, 2011; Vybíral 1997, 6-23).

Jak již bylo uvedeno, komunikaci lze dělit na verbální, neverbální a paraverbální. Autorka práce se však bude zabývat zejména komunikací neverbální, ale i přes to uvede základní definice jak komunikace verbální, tak i komunikace paraverbální.

2.1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Verbální komunikací rozumíme přenos informací, ke kterému dochází prostřednictvím slov. Je zpravidla doprovázena neverbální komunikací, tedy především neverbálními gesty a mimikou obličeje, kterými účastník komunikace svou řeč doprovází. Verbální složka komunikace spolu se složkou neverbální vypovídá o emocích a o vztahu účastníka komunikace k danému tématu (Čermák, 2011, 42-43; Čechová, 2011).

Tato komunikace má podobu mluvenou, tedy artikulovanou, a psanou, čili grafickou. Při mluvené podobě komunikace je důležité myslet na způsob předání informací a na samotné sdělení. Psaná komunikace má tu výhodu, že si lze sdělení dopředu připravit (Čechová, 2011; Čermák, 2011).

Při verbální komunikaci díky přenosu informací dochází k poslechu a vnímání. Také jsou při verbálním sdělení používána určitá pravidla pro komunikaci v dané zemi. Jde o kulturní pravidla, která by měla být jedincům dobře známa. Zde je opět vhodné zamyslet se

nad pojmem kultura. Jednak je zásadní, aby každý jedinec rozuměl kulturním pravidlům ve své zemi, jednak je vhodné tato pravidla znát a dokázat je použít v cizí kultuře, aby nedošlo k problémům (DeVito, 2001, 99-103).

Vybíral (1997, 30-31) uvádí, že verbální komunikace obsahuje percepci a recepci, jelikož díky průběhu sdělování informací dochází ke stálému ovlivňování účastníků komunikace.

Díky slovanským jazykům nejsou mezi Rusy a Čechy až tak znatelné rozdíly, ale i přesto jsou to kultury odlišné a každá má svůj kulturní vzorec chování a pravidla komunikace.

Jak uvádí Sergejeva (2004), při verbální komunikaci s Rusy je vhodné dát si pozor na výběr tématu. Je důležité vědět, jakým tématům se vyhnout, a jaká témata jsou naopak akceptovatelná. Jako přijatelné téma se v ruské kultuře považuje například komunikace o rodině, zejména o dětech, o kterých si někteří Rusové dokážou dlouze povídat.

Jako další vhodná témata ke komunikaci mezi Rusy uvádí Želvis (2001; 2009) zdraví a politiku.

2.2 PARAVĚRBÁLNÍ KOMUNIKACE

Dalším druhem komunikace je paraverbální komunikace. Nachází se uprostřed komunikace verbální a komunikace neverbální. Nepatří do ani jedné z těchto oblastí, jen s nimi souvisí. Jde například o tón hlasu, důraz, tempo, intenzitu hlasu nebo o pauzy v přenosu informací. Tyto zmiňované příklady jsou prováděny na základě vnímání příjemce a následného předání sdělení (Helus, 2011, 234).

Podle webové stránky Fidelio Translations (2016) často využívají Rusové při komunikaci nazální, tedy nosové, zvuky. Rusové je uplatňují například při souhlasu, odmítnutí, nebo pokud potřebují poukázat na nějaké místo, věci, osoby a nechtějí při komunikaci používat přímo neverbální komunikaci. Dále je také vhodné využití nazálních zvuků při verbální komunikaci spolu s neverbálním gestem. Příkladem je spojení nazálního zvuku s kývnutím hlavy jako projev dostatečného vnímání.

2.3 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE A JEJÍ ČLENĚNÍ

Neverbální komunikace, rovněž také řeč těla, označuje sdělení, která jsou prováděna pomocí gest. Sdělované informace, které jsou přenášeny vzduchem jako při verbální

komunikaci, se již k příjemci nedostanou pomocí slov, ale prostřednictvím neverbálních prostředků (Čermák, 2011, 42-43).

„V každodenní praxi nazýváme řeči těla vše, co souvisí s mimikou, gestikou a proxemikou, tedy s jevy, které vnímáme u komunikujících osob v obličeji, prostřednictvím pohybů rukou, v tělesné pozici a ve využití prostoru“ (Heilmann, 2013, s. 19).

Neverbální komunikace lze vyjádřit samostatně bez použití slov, nebo se využívá i při komunikaci verbální, kdy určitá gesta nebo pohyby dopomáhají například popsat nějaký předmět, dát najevo emoce jedince a podobně (Vybíral, 1997; Vybíral 2000, 64-66). Při této komunikaci jde převážně také o vnitřní emoce, které prožívají všichni účastníci komunikace v danou chvíli (Mikuláščík, 2003).

Giddens (2013, 237) tvrdí, že by bylo nesprávné uvádět v definici neverbální komunikace, že se jedná čistě o řeč těla, jelikož se mimoslovní sdělení používá převážně v doprovodu verbálního vyjádření. Jedná se z velké části hlavně o projev emocí.

Moree (2015, 106) uvádí, že informace, které jsou sdělovány jedincům, jsou až zhruba z šedesáti až sedmdesáti procent tvořeny neverbální komunikací.

Podle Mikuláščíka (2003, 124) se nejčastěji lidé zaměřují při komunikaci na horní část těla, zde je horní částí těla myšlena oblast hlavy, zejména pak obličej. Mimo oblast hlavy upínají svou pozornost jedinci také na pohyby rukou.

Opět, již po několikáté v této práci, je nutné připomenout pojem kultura. Ta totiž úzce souvisí s neverbálním sdělením, s gesty, které ovlivňují kulturní vzorce i na základě toho, kde jedinec žije. Při komunikaci s jedincem z odlišné kultury je zapotřebí chápat i jeho mimoslovní komunikaci. Neverbální signály mohou být sice stejně vyjádřeny, ale také mohou označovat každý něco jiného (Vybíral 1997, 44-45). Z toho důvodu hodně záleží na každé kultuře.

Je potřeba znát kulturní vzorce chování a charakter dané kultury, naučit se je vnímat a podle toho dál jednat. Nejde totiž jen o pouhé sdělování informací, ale i o pochopení významů mimoslovních sdělení (Tegze, 2003, 17).

Nevhodným používáním neverbálních prostředků může docházet i k jistým komunikačním překážkám, které znesnadňují přenos informací. Těmito překážkami je myšlena například nedostatečná nebo příliš malá vzdálenost mezi účastníky komunikace, dále postoj, který komunikující zaujímají k určitému tématu, nemožnost očního kontaktu nebo příliš častý oční kontakt a podobně (DeVito, 2001; Krivohlavý, 1988).

Do neverbální komunikace lze zahrnout mimiku, haptiku, proxemiku, posturologii, gestiku a kineziku (Mikuláščík, 2003). V této práci bude blíže specifikována haptika, mimika, posturologie, proxemika a gestika.

2.3.1 НАПТИКА

Pokud se hovoří o haptice, mluví se o dotycích. Lidé se vzájemně dotýkají za jakékoliv situace a s jakýmkoliv záměrem. Samozřejmostí jsou určitá pravidla, kdy a kde není vhodné se druhého jedince dotýkat (Mikuláščík, 2003).

Haptika je emoční druh neverbální komunikace, jelikož lze s její pomocí vyjádřit, jak se jedinec v určitý moment cítí. Specifický dotyk tedy může jedinec provést na základě pozitivních, ale i negativních emocí a v příjemci dotyku může onen styk vyvolat různé pocity, postoje a chování. Rovněž je haptika používána například pro signál loučení nebo pozdravu (DeVito, 2001, 141-142).

Mikuláščík (2003, 130-131) vysvětluje, že haptika může označovat odlišné významy. Záleží na tom, zdali je komunikace vedena formálně nebo neformálně, dále pak, zdali jsou účastníci komunikace přátelé nebo partneři. Od těchto faktorů se vyvíjí, jakou cestou budou vedeny vzájemné dotyky.

Křivohlavý (1988, 55-57) pro změnu uvádí, že dotyk může signalizovat i negativní postoj vůči někomu.

Oproti Čechům se Rusové vzájemně více a častěji dotýkají. Dochází k fyzickému kontaktu pomocí doteku předloktí, ramen nebo ruky, jedinci se mohou i obejmout. (Прохоров, Стернин, 2006, 125; Курцевичова a Vilímek, 2013, 217-218). Typické je pro ruské muže také poplácání po zádech (Сергеева, 2004), dále u Rusů dochází k častému podání rukou.

Podání rukou (viz obrázek č. 1) je v Ruské federaci nejužívanější formou pro přivítání, loučení nebo například gratulace. Toto gesto se víceméně projevuje nejčastěji u mužů, výjimkou však není uplatnění tohoto gesta při formálních záležitostech (Прохоров, Стернин, 2006, 89-90). S tímto rituálním gestem je spojena i etiketa dané kultury, viz kapitola Etiketa.

Obrázek č. 1: Podání rukou

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Jakmile se Rusové nacházejí v davu, je pro ně typické nedotýkat se ostatních cizích lidí. Jestliže potřebují projít shlukem lidí, prodírají se pomocí celého těla a nepoužívají dlaně jako dotykové gesto pro uhýbání. Ačkoliv se Rusové často vzájemně dotýkají, v případě davu lidí jsou to právě ženy, které nemají rády cizí dotyk, zejména pokud se někdo dotkne jejich ramen (Прохоров, Стернин, 2006, 91).

To samé tvrdí o prodírání se davem Želvis (2001), který ale navzdory tomu, že se v davu Rusové nedotýkají cizích lidí a ženy nemají v oblibě cizí dotyk, mimo jiné konstatuje, že jsou Rusové společenší lidé, kteří nemají žádný problém se v davu nacházet.

Ruští muži si projevují náklonnost vzájemným objetím a bez ostychu si jsou schopni dát si polibky na tvář či ústa (Прохоров, Стернин, 2006, 125-126). Polibek na tváře si vzájemně muži dávají, jestliže se na delší dobu odloučili a opět se shledají (Želvis, 2009). Tento jev je například pro českou kulturu netypický.

Do haptiky lze zahrnout i držení se za ruce. Želvis (2001) uvádí, že v ruské kultuře je zcela běžné, pokud se za ruce drží jak lidé stejného pohlaví, tak lidé pohlaví odlišného.

Jako další gesto lze zahrnout do haptiky dotyk pomocí dlaně, při kterém se dotyčný jedinec dotkne loktu druhé osoby. Pokud se Rusové dotknou lokte nějakého jedince, prokazují tím náпомос (Прохоров, Стернин, 2006, 90).

Díky těmto zjištěním se lze ruská kultura považovat za velmi kontaktní, pokud se jedná o haptiku oproti kultuře české, ve které Češi ve srovnání s Rusy moc kontaktní nejsou, viz poté i podkapitola Proxemika.

Příkladem tohoto tvrzení je další poznatek Želvise (2001), který prohlašuje, že Rusům nevadí, pokud se dotknou oděvu cizích lidí.

2.3.2 МІМІКА

Mimika je druh neverbální komunikace, která označuje výraz obličeje a oční kontakt. Ty jsou často propojeny s emocemi jedince (DeVito, 2001).

DeVito (2001, s. 127) tvrdí, že *„lidský obličej včetně očí je pravděpodobně nejdůležitějším zdrojem neverbálních signálů.“*

Podobné tvrzení uvádí i Mikuláščík (2003, 125-126), který mimo jiné hovoří o důležitosti emocí v mimice.

Upřímnost je vlastnost, která charakterizuje jedince ruské kultury a dokonce i pro úsměv je tato vlastnost velmi typická (Прохоров, Стернин, 2006, 93, 83-84).

Mnoho jedinců pocházejících z Evropy je přesvědčeno, že jsou Rusové chladní právě proto, že je znají převážně bez úsměvu. Rusové jsou usměvaví jako téměř každý člověk, jen tolik nepoužívají takzvaný americký úsměv (tedy široký úsměv). Velkou důležitost také hraje role upřímnosti. Úsměv je v jejich případě prováděn decentním pohybem rtů. Zuby při úsměvu víceméně nejsou k vidění. Americký úsměv, tedy úsměv, při kterém jsou viděny všechny zuby, je pro Rusy opovrhujícím symbolem a je jim nepříjemný. Pojmenovávají ho jako *„оскал“* nebo *„лошадиная“* (Прохоров, Стернин, 2006, s. 83), (Прохоров, Стернин, 2006, 83). Slovo *„оскал“* ve významu výsměchu a výraz *„лошадиная“* ve významu slova kůň, takže lze podle autorky práce chápat tento význam jako koňský úsměv.

K problematice úsměvu se vyjadřuje i Sergejeva (2004), která se domnívá, že neupřímný a příliš častý smích je projevem hlouposti. *„Смех без причины - первый признак дурачины“* (Сергеева, 2004, s. 93).

Důvodem, proč se Rusové často neusmívají, je to, že je pro ně stálý úsměv symbolem neupřímnosti. Rusové zachovávají úsměv ve formálním prostředí a při komunikaci se upřímně usmívají převážně jen na své známé, nikoliv na naprosto cizí osoby (Прохоров, Стернин, 2006, 83-88).

Ačkoliv jsou jedinci z Ruské federace převážně zdvořilými lidmi, jistě také úsměv nezahrnují mezi zdvořilostí gesta. Příkladem jsou tomu někteří zaměstnaní lidé, kteří se při svém výkonu práce chovají slušně, ale nemají potřebu se usmívat (Прохоров, Стернин, 2006).

Mezi urážlivé a výsměšné gesto patří podle Kupcevičové a Vilímka (2013, 220) také vypláznutý jazyk.

Ve výrazech Rusů jsou podle Prochorova a Stěrnina (2006, 92-93) velmi dobře zobrazovány emoce. Je tomu tak díky intenzivním pocitům, které Rusové pociťují. Podle těchto autorů jsou Rusové upřímní, a proto lze z jejich neverbálního sdělení vypožorovat, kdy jsou gesta při komunikaci myšlena kladně, a kdy je jejich využití negativní.

DeVito (2001, 127, 130-131) zahrnuje do mimiky i oční kontakt, který je velmi důležitý. Pokud si účastníci komunikace vzájemně dobře všimají svých výrazů ve tvářích, mohou díky očím ledacos vypožorovat, jelikož i z očí lze vysledovat velké množství emocí.

Dostatečně dlouhý pohled je v pořádku, ale jsou určité intervaly, které není dobré překračovat. Příliš dlouhý pohled do očí, sklopení očí, nebo dokonce úplná absence očního kontaktu, to jsou signály, které každá kultura posuzuje odlišně podle svého kulturního vzorce (Devito, 2001, 131-132).

Rusové se do očí druhého člověka dívají spontánně, naopak nadměrně dlouhý oční kontakt však vzbuzuje pocit nežádoucího napětí (Прохоров, Стернин, 2006, 107).

2.3.3 POSTUROLOGIE

Termín posturologie označuje „*držení těla, napětí nebo uvolnění, náklon, poloha rukou, nohou, hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla*“ (Mikuláščík, 2003, s. 127).

V tomto druhu mimoslovního sdělení hrají opět významnou roli emoce. Emoce se totiž promítají do aktuální nálady jedince a následně ovlivňují vzájemné postoje komunikujících. Podle nálad jedinců a jejich postojů se pak vyvíjí následující komunikace. Ta je na základě emocí vedena buď pozitivně, nebo negativně. Tyto vztahy lze správně rozpoznat právě s pomocí dostatečné znalosti pojmu posturologie. Pozitivní vztah mezi účastníky komunikace bude označovat takovou polohu těl, která bude mezi lidmi vzájemně shodná, negativní vztah bude znamenat opak (Mikuláščík, 2003, 127).

Křivohlavý (1988, 58-61) popisuje tvrzení, že posturologie vypovídá nejen o aktuálním stavu jedince, ale i o minulém stavu dotyčného a stavu, který teprve bude následovat.

Díky těmto výrokům je samozřejmé, že je možné rozpoznat, jak se aktuálně bude náš partner při komunikaci cítit.

Bruno a Adamczyk (2005, 25) poznamenávají fakt, že je nezbytně nutné neopomenout i ostatní druhy neverbální komunikace a všechny druhy chápat vzájemně jako celek.

Jestliže probíhá komunikace mezi Rusy u stolu, může u Rusů dojít k uvolněnému držení jejich těl (Прохоров, Стернин, 2006, 94).

Ohledně pohybu horní části těla, tedy hlavy, provádějí Rusové pohyb hlavy ze strany na stranu ve významu odmítnutí či nesouhlasu, nebo pohyb hlavy směrem dolů a nahoru, což značí souhlas (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 219-221).

Jako nezdvořilé gesto v ruské kultuře v posturologii lze považovat zvednuté nohy na stole (Прохоров, Стернин, 2006, 97), které se jak Rusům, tak Čechům přičí.

Rusové se snaží vyvarovat takové polohy nohou, kdy jsou nohy překřížené. Zejména u žen je to totiž signál, který naznačuje úmyslnou vyzývavost. Rusové mají převážně vzpřímené držení těla, jinak však svůj postoj nepokládají nijak za důležitý (Прохоров, Стернин, 2006, 89).

Podle Kupcevičové a Vilímka (2013, 220) se řadí mezi zdvořilostní postoj těla poklona.

2.3.4 GESTIKA

Při neverbálním sdělení tvoří významnou část gesta. Ta například umožňují při komunikaci lepší porozumění sdělovaným informacím. V každé kultuře se objevuje řada gest, která mají svůj význam. Gesta se mohou uskutečňovat i s pomocí nějakého předmětu, kdy se za vyjádření určitého jevu použije určitá pomůcka (Kupcevičová a Vilímek, 2013; Формановская, 2005).

Gestika je typ neverbální komunikace, která je předchůdcem slovního vyjadřování. Dochází k ní při vzájemném sdělování informací. Gesta lze používat při slovní komunikaci, rovněž ale mohou být používána i samostatně bez vyslovení slov. Jde především o pohyby rukou (Křivohlavý, 1988, 71-72).

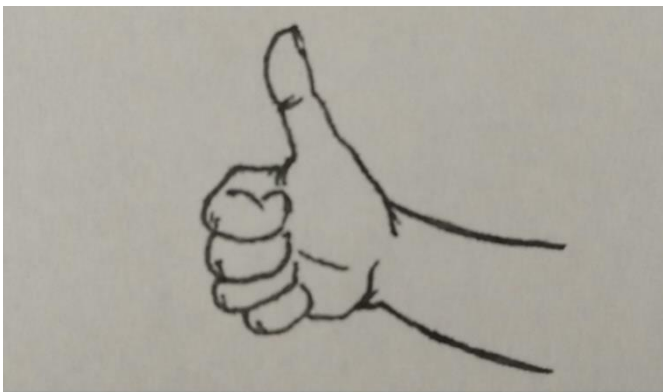
Ohledně historie gestiky se vyslovil i Mikuláščík (2003, 127), který pokládá gestiku za předcházející verbální komunikaci. Ke slovnímu sdělování začalo tedy docházet až po gestice. Zmiňuje taktéž, že se ve větší míře jedná o pohyby rukou, které jsou vykonávány vědomě. Pokud se hovoří o gestice, nemluví se však jen o pohybech rukou. Patří sem jak pohyby horní části těla, hlavy, tak i pohyby spodní části těla, tedy nohou. Rovněž je zásadní přihlížet i ke kulturním vzorcům určité kultury.

Pokud je neverbální komunikace vyjadřována pomocí gest, nesmí se zapomínat jak na kulturní odlišnosti, tak na rozdíly mezi lidmi žijící v jedné kultuře. Použití gest může vypadat sice stejně, ale každý člověk i každá kultura může chápat dané gesto rozdílně, jelikož určitá gesta mohou nést jiné významy (Devito, 2001, 20).

Při shledání mohou ruští muži využít i klobouk, kterým pokynou ostatním lidem na pozdrav (Формановская, 2005, 178-179). Takové gesto však není jen v ruské kultuře. Není to již tak vídané, ale toto gesto lze spatřit i u starších mužů i v České republice.

Jak již bylo zmíněno výše, u gest často záleží na kultuře. Kupcevičová a Vilímek (2013, 223) a zároveň i Formanovskaja (2005, 180) například popisují, že gesto ruky (viz obrázek č. 2), kdy je ruka zařata v pěst a palec směřuje směrem nahoru, znamená v ruské kultuře pochvalu či schválení něčeho. V české kultuře to znamená totéž, ale zároveň toto gesto znamená i prosbu o zastavení vozidla a odvoz na nějaké místo.

Obrázek č. 2: Palec ruky se směřujícím palcem směrem nahoru

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Jako gesto pro zastavení vozidla se v ruské kultuře podle Želviše (2001) používá gesto natažené ruky, která tvoří devadesátí stupňový úhel s tělem (viz obrázek č. 3).

Obrázek č. 3: Gesto pro zastavení vozidla v ruské kultuře

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Dalším zajímavým gestem je gesto pro přihlášení se o slovo ve škole. Kupcevičová a Vilímek (2013, 223) popisují tento signál jako rozdílný pro českou a ruskou kulturu. V ruské kultuře dochází k pohybu, kdy dlaň směřuje směrem nahoru, paže může být zcela natažená, nebo je dovoleno při hlášení opírat svůj loket o stůl, zatímco v České republice se víceméně loket nepoužívá, paže je pouze natažená směrem nahoru.

Podle Kupcevičové a Vilímka (2013, 219-221) se v ruské kultuře vyskytují i další gesta, která označují souhlas. Kromě již zmíněného gesta „palce nahoru“ existují i gesta jako:

1. otevřené dlaně rukou se rychle vzájemně dotýkají a tleskají tak o sebe (potlesk)
2. gesto zvednuté ruky
3. pohyb hlavy směrem nahoru a dolů
4. gesto ruky, při kterém dochází k výraznému pohybu ruky v zápěstí. Otevřená dlaň se pohybuje rychle směrem dolů. Někdy dochází současně i k pohybu v lokti. Toto gesto však značí spíše jízlivý souhlas.

Kupcevičová a Vilímek (2013, 220-221) zařazují taktéž i nesouhlasná gesta jako například:

1. pohyb jednoho prstu, převážně ukazováku, ze strany na stranu, kdy jsou ostatní prsty zataženy v pěst, pouze ukazovák je narovnaný
2. gesto ruky, kdy jsou prsty v pěst a palec směřuje směrem dolů (viz obrázek č. 4)
3. pohyb hlavy ze strany na stranu

Obrázek č. 4: Nesouhlasné gesto; palec ruky směřující směrem dolů

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Třetí zmíněné pohyby hlavou u obou případů provedení gest se netýkají rukou, proto je lze přiřadit spíše k posturologii.

Vysoce hanlivým gestem v ruské kultuře je naopak gesto ruky, kdy jsou všechny prsty kromě prostředníčku sevřené v pomyslnou pěst, pouze prostřední prst je narovnaný a směřuje směrem vzhůru (Прохоров, Стернин, 2006, 93).

V Ruské federaci je gestikulace poměrně intenzivní a gesta jsou značně používána. Rusové taktéž gestikulují rukama spíše u těla, než v okolí horní části těla, hlavy (Прохоров, Стернин, 2006). V České republice jsou naopak gesta ne příliš dynamická.

Příkladem pro gesto, při kterém dochází ke gestikulaci rukou v horní části těla, je pohyb rukou naznačující dlouhý nos. Jedná se o výsměšné gesto (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 219).

Gesta, která se hojně využívají v ruské kultuře, jsou právě zmíněné pohyby hlavy pro přikývnutí či odmítnutí nebo ukázání směru nebo také podání ruky pro gesto políbení. Tento typ neverbálního sdělení je mimo jiné závislý na emocích Rusů (Прохоров, Стернин, 2006, 91-93).

Dalším projevem gestikulace Rusů a Čechů je gesto, kterým lze někoho varovat. Vypadá tak, že je zvednutý ukazováček a ostatní prsty jsou zařaty v pěst (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 219), viz obrázek č. 5.

Obrázek č. 5: Varovné gesto v české i ruské kultuře

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

2.3.5 PROXEMIKA

Proxemika pojednává o dalším druhu neverbální komunikace, prostřednictvím které si komunikující sdělují informace. Týká se vzdálenosti mezi jedinci. Pokud se hovoří o vzdálenosti, je tím myšlena vodorovná a svislá vzájemná poloha mezi lidmi. Vzájemnou vzdálenost osob lze hodnotit jako příjemnou nebo až nesnesitelnou. Všichni jedinci v určité kultuře mají zakořeněné nějaké kulturní vzorce, pravidla pro jejich specifickou neverbální komunikaci, s čímž souvisí i stupeň snesitelnosti vzdálenosti mezi jedinci. Vždy však záleží především na samotných jedincích, zdali pochází ze stejné kultury, rozumí si, či nikoliv, dále je vzdálenost podmíněna jejich emocemi, vzájemnými vztahy mezi jedinci, prostorem, ve kterém se lidé nachází a podobně (Křivohlavý, 1988, 43-50).

V české kultuře se udává proxemika ve čtyřech možných vzdálenostech. Jsou jimi „*intimní zóna, osobní zóna, sociální zóna a veřejná zóna*“ (Křivohlavý, 1988, s. 51). Každá z těchto zón má rozdílné hranice pro dostupnou vzdálenost mezi jedinci (Křivohlavý, 1988, 51-52).

Intimní zóna je nejkratší vzdálenost mezi lidmi, při které dochází k blízkým dotykům. Každá další zóna má svou přibližnou specifickou vzdálenost (Křivohlavý, 1988, 51-52).

Vzdálenosti mezi zónami nelze zcela přesně měřit. Například Mikuláščík (2003, 129-130), Křivohlavý (1988, 51-52) a DeVito (2001, 133) uvádějí každý trochu odlišné míry pro hranice zón.

Pro příklad Mikuláščík (2003, 129-130) zastává tvrzení, že intimní zóna je zhruba do třiceti centimetrů, osobní zóna nepřesahuje vzdálenost dvou metrů, do deseti metrů je možné vzdálení osob při sociální zóně a veřejná zóna se určuje přibližně do sta metrů.

Vzájemné vzdálenosti mezi Rusy jsou uvedeny v následujících zónách takto: „*intimní: 10-18 cm., do 25 cm. na veřejném místě; osobní: 15-25 cm.; sociální: 30 cm.- 2 metry; veřejná: od 2,5 m.*“ (Brosnahan (cit podle Прохорова a Стернина, 2006, s. 94)).

Podle Prochorova a Stěrnina (2006, 92) gesta Rusů často přesahují osobní vzdálenost partnerů.

Rusové oproti Čechům upřednostňují blízkou vzdálenost mezi komunikujícími, jsou více kontaktní (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 217-218). Je tomu tak nejspíš díky uvedeným příkladům zmíněných výše.

Křivohlavý (1988, 52-54) zahrnuje do proxemiky také oční kontakt. Ten se řadí do tohoto druhu neverbální komunikace kvůli vzdálenosti zúčastněných osob především

z pohledu svislé polohy jedinců. Může nastat moment, kdy dojde k poloze, kdy jeden z účastníků komunikace bude z hlediska očního kontaktu níže postaven než jeho partner. Taková situace může vyvolat negativní pocit jednoho z jedinců, naopak druhá osoba může mít pocit dominance díky zaujetí vyššího postavení. Záleží na určité situaci a na správném vyhodnocení oné situace, aby oční kontakt nenarušil harmonii všech jedinců.

Například komunikace u stolu je pro Rusy vhodnou variantou. Posazení u stolu tak, aby byli všichni ve stejné úrovni, je pro Rusy podstatné. Jestliže by však došlo k situaci, kdy by si nějaký jedinec sedl na zem a odtud by komunikoval s ostatními, nejspíš by to ostatní pobouřilo kvůli vzájemné nerovnosti komunikujících (Прохоров а Стернин, 2006, 94).

V případě ruské kultury, když někdo hovoří k většímu množství lidí, bývá typické, že je postavený výš než ostatní lidé a snaží se k nikomu nebyt zády (Прохоров а Стернин, 2006, 91).

3 KULTURA

Kultura je pojem, který je pro tuto práci velmi klíčový. Zejména kvůli správnému pochopení vzájemných kultur v oblasti neverbální komunikace a etikety.

S tímto termínem se všichni jednotlivci z každých kultur setkávají snad každý den, a proto tedy může kdykoliv dojít k jistým odlišnostem ve spojitosti s kulturou (Moree, 2015, 77). Právě proto, aby se mohlo předejít kulturním rozdílům, je vhodné vzájemné porozumění jedinců odlišných kultur a dorozumění se (Moree, 2015, 97-99), a to i po stránce neverbální komunikace.

Každý jedinec žije v určité kultuře, která ho ovlivňuje a dál rozvíjí, vyznává danou kulturu, podle které vykazuje své specifické způsoby chování. Díky kultuře se tak jedinec odlišuje od ostatních jedinců. Kultura je také z velké části spojena s prostředím, ve kterém se jedinci nacházejí (Moree, 2015, 46-50).

Je také patřičné uvést pojem „*národní kultura*“ (Průcha, 2010, s. 31). Tento pojem označuje termín, který podle Průchy (2010, 31) definuje tvrzení, že co národ, to jedna kultura.

Pro to, aby bylo vystupování mezi členy odlišných kultur úspěšné, je nutné znát a akceptovat kulturní odlišnosti a naučit se vhodně užívat neverbální komunikaci (DeVito, 2001, 75-77, 92).

Je zcela podstatné ovládat pojem kultura v souvislosti s neverbální komunikací. Jak již bylo zmíněno výše, při nesprávné znalosti a nedbalém použití neverbálních signálů je velmi snadné dostat se do značně nepříjemných situací mezi komunikujícími z odlišných kultur. Co kultura, to i jiné neverbální signály. Každá kultura má své specifické významy pro využití různých gest v neverbální komunikaci. Ačkoliv mohou mít odlišné kultury stejná gesta, můžou označovat jiné skutečnosti (Mikuláščík, 2003, 297).

Kultura působí na mnoho stránek. Působí například na náboženství, historii, sociální stránku, geografii a podobně. Je podstatná jak z hlediska verbální komunikace, tak i z hlediska komunikace neverbální či jazyka, který má své specifické funkce. I zde vznikají kulturní rozdíly. Rozdíly lze také najít v ustálených formách pro představení nebo oslovení, volbě dress codu, při vyjádření emocí a jiné. Právě z toho důvodu je potřeba vnímat odlišné kultury a pochopit je (Moree, 2015; Vybíral, 2000).

Kromě pravidel pro volbu způsobu oblékání se podle Moree (2015, 51-52) od sebe kultury vzájemně odlišují také v rituálním chování.

Dále je pro kulturu podstatný termín socializace, při kterém se projevuje společenské chování, jinak také „*komunikační chování*“ (Průcha, 2010, s. 31). V tomto procesu jde o vnímání a následné porozumění. Vše spočívá v působení kultury na jedince, která ho ovlivňuje a následně dochází k přizpůsobení se jedinců (Vybíral, 2000).

Co se týče ruské kultury, všeobecně je známo, že jsou Rusové velmi hrdí na svoji zemi, a proto podle Prochorova a Stěrnina (2006, 45-104) nemají Rusové v lásce, pokud někdo kritizuje jejich kulturu, nebo dokonce celou Ruskou federaci. Dále je podle těchto autorů pro Rusy podstatně důležitá budoucnost s ohledem na jejich výchovu dětí. Jako další kulturní specifika Rusů uvedli tito autoři, že je pro Rusy typická tolerance, velká míra komunikace, nápomoc a obrovská upřímnost.

Jako příklad odlišného kulturního vzorce Rusů oproti Čechům může být podle Vybírala (2000) to, že jsou někteří Rusové tolerantní, pokud se jedná o čas. Dokonce snášejí i hodinové zpoždění.

Obecně toto kulturní tvrzení o jedincích české národnosti tvrdit spíše nelze. Češi by oproti Rusům tak dlouhé zpoždění netolerovali.

Mezi další specifikum ruské kultury lze uvést, že jsou Rusové známí pro svůj přístup k hostům. Obzvláště rádi hostí osoby, které k nim přijdou na návštěvu (Серебряна, 2004).

Další kulturní odlišnosti mohou být z velké části především v neverbální komunikaci. V této práci je to již zmíněný úsměv, dále vzdálenost mezi komunikujícími, neverbální gesta a jiné.

4 INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE

„Interkulturní komunikace je termín označující procesy, interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčnostmi jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů“ (Průcha, 2010, s. 16).

Mezi široce obsáhlý pojem kultura se přiřazují velmi zásadní interkulturní vztahy. Interkulturní komunikace se odvíjí na základě obsahu sdělení při nejrůznějších situacích a podle vzájemných vztahů jedinců (Moree, 2015, 101-104).

Podle Moree (2015, 101-107) komunikace probíhá za jakékoliv situace, s kýmkoliv a kdekoliv. Také je podle této autorky pro interkulturní komunikaci důležitá kultura, kterou jedinci vyznávají, dále prostředí, ve kterém jedinci žijí a v neposlední řadě zejména neverbální komunikace, která se projevuje u každého trochu odlišně. Tyto jevy jsou silně spojeny s interkulturní komunikací.

Neverbální komunikace může být u jedinců různých kultur podobná, ale také se může stát, že může být mimoslovní komunikace dvou kultur velmi rozdílná, a proto je zcela na místě dokázat se orientovat i v neverbálních gestech, mimice, haptice, proxemice a podobně napříč odlišným kulturám (Moree, 2015, 109-111).

Pro každého jedince by mělo být zásadní znát nepochybně co nejlépe kulturu své země. Znalost své kultury totiž může dopomoci k lepšímu poznání a pochopení kulturních vzorců ostatních národů (Průcha, 2011, 34-36).

Žádný jedinec by neměl zapomenout na dané zvyklosti jak ve své kultuře, tak i v odlišné kultuře jedince. Měl by respektovat všechny rituály, pravidla, zvyklosti, neverbální komunikaci a podobně, které jsou typické pro danou kulturu (Mikuláščík, 2003, 302).

K interkulturní komunikaci dochází především při výměnných pobytech studentů, při zaměstnání, ať je to nějaké jednání s cizinci ve své zemi či odcestování do jiné země, při turismu a podobně (Průcha, 2010, 9, 42). Na základě toho je patrná snaha o internacionální sbližování (Mikuláščík, 2003, 292-293).

V interkulturní komunikaci jde ale především o průběh předání informací než jen o pouhé sdělení. I proto je velmi podstatná etiketa, dané poznatky o tom, co každý jedinec považuje za vhodné (Moree, 2015, 103-104).

Podle Průchy (2010) se interkulturní komunikace dělí do tří složek:

„*Interkulturní komunikace jako PROCES verbálního a neverbálního sdělování*“ (Průcha, 2010, s. 16);

„*Interkulturní komunikace jako VĚDECKÁ TEORIE A VÝZKUM zabývající se reálnými procesy interkulturního komunikování*“ (Průcha, 2010, s. 16);

„*Interkulturní komunikace jako EDUKAČNÍ A PODPŮRNÉ AKTIVITY zaměřené na praxi*“ (Průcha, 2010, s. 16).

Ačkoliv všechny tyto třídy označují stejný termín interkulturní komunikace, mají každá jiný význam. První třída PROCES se děje kdykoliv a za jakékoliv situace. Druhá třída studuje obsah komunikace, její předpoklady a následné problémy, které mohou při komunikaci nastat. Poslední třetí třída označuje, jak už z názvu vyplývá, aktivity vedoucí k lepšímu průběhu komunikace (Průcha, 2010, 16).

Dále Průcha (2010, 28) uvádí dosah interkulturní komunikace Ruské federace, kde se v době devadesátých let ve vysokých školách podporovala tato komunikace v podobě různých kurzů. Příkladem je hodnotná katedra pro interkulturní komunikaci například na univerzitě v Moskvě nebo v Petrohradě.

5 ETIKETA

Etiketa je podstatná pro formální komunikaci z důvodu předem daných pravidel chování. Tento pojem označuje soubor pravidel, co se smí a nesmí provádět. Souvisí i s řečovou etiketou, s takzvaným vykáním a tykáním. Řadí se sem například forma pozdravu, představení, oslovení, loučení a také gesta, která jsou dle etikety signály zdvořilosti, či nikoliv, například potřesení rukama, polibek, pomoc druhým a jiné (Формановская, 2005).

Pravidla ve společnosti se stále aktualizují a s postupem času se rozvíjí. Etiketa ovlivňuje chování a vztahy v určitých momentech a snaží se, aby k sobě byli lidé vzájemně zdvořilí (Špaček, 2017).

Chování, které etiketa určuje, není nikterak povinné. Je to dobrovolné chování, které vede společnost k ohleduplnosti a respektu druhých (Špaček, 2006).

Mezi pravidla etikety, která zde ještě nebyla zmíněna, patří mimo jiné také správně zvolený dress code, stolování nebo vhodně zvolená komunikace při slavnostních akcích. Pravidla nemusí být striktně dodržována, v současné době se s postupem času etiketa uvolnila a zjednodušila (Mathé a Špaček, 2005).

Dle společenských norem v české kultuře se projevuje úcta ke starším, k ženám a vyšším lidem dle postavení (Mathé a Špaček 2005, 9).

Rusové jsou velmi společenští a zdvořilí lidé, což je pro etiketu významným pilířem (Формановская, 2005). Například ruští muži pomáhají ženám s věcmi, otevírají jim dveře, prokazují jim úctu podáním ruky při opouštění prostředků veřejné dopravy, v hromadné dopravě Rusové přenechávají místo starším, matkám s dětmi nebo těhotným ženám (Сергеева, 2004).

Podle Prochorova a Stěrnina (2006) patří mezi zdvořilostní gesta také například to, když někdo při vstupu pustí druhého jedince před sebe. Také je v ruské kultuře úctyhodné chovat se ke starším lidem zdvořile (Želvis, 2001).

Pokud se Rusům líbí hraný projev umělců na podiu v divadle, svůj obdiv dávají najevo vysokým potleskem (Прохоров, Стернин, 2006).

Rusové taktéž poukazují na rovnost mezi lidmi tím, že například komunikaci nejraději vedou u stolu, kde jsou všichni na stejné úrovni a neholdují usazení na zemi. Takové gesto považují za velmi nezdvořilé (Прохоров, Стернин, 2006).

Pokud do místnosti vejde žena, starší nebo významnější člověk, ostatní si stoupnou a automatickým gestem je nabídnutí místa k sezení. Muži jsou nadměru zdvořilí k cizím ženám (Прохоров, Стернин, 2006).

Při pozdravu se používá gesto potřesení rukama. To se vyskytuje převážně u mužů. Ruku podává jako první vždy společensky významnější osoba (Прохоров, Стернин, 2006).

Jakmile dojde k zahájení komunikace, je zdvořilým gestem, aby si Rusové sundali brýle z obličejů. Jako krajně nepřijatelné se považuje komunikace s cigaretou v ústech nebo mít nohy na stole (Прохоров, Стернин, 2006).

Jako největší projev úcty je považováno pozvání někoho k sobě domů. Darem, kterým se neurazí ruské ženy, jsou květiny v lichém počtu. Jestliže se hostitel rozchází se svými hosty, je slušnost doprovodit své hosty pokud možno až ke dveřím. Všechny tyto příklady prokazují, že jsou Rusové velmi pohostinní lidé (Прохоров, Стернин, 2006).

5.1 SPOLEČENSKÉ ZVYKLOSTI PŘI KOMUNIKACI

Při vzájemném setkání jedinců lze spatřit četné množství užívaných neverbálních gest. Jednak dochází například k podání ruky při přivítání, při pozdravu či při loučení, jednak poté kupříkladu ke vzájemnému polibku při pozdravu.

Pozdrav patří mezi nejužívanější formu kontaktu. Rozdíl v pozdravu je jiný u blízkých přátel, rodiny a u cizích osob. Je to nejranější fáze kontaktu mezi lidmi. Měl by být dobře slyšitelný. Kromě slovního výrazu lze vyjádřit i neverbálním gestem.

Jak již bylo zmíněno v podkapitole Нaptika, je v ruské kultuře zcela normální, že se Rusové často objímají a dávají si polibky na tvář. Je to velmi kontaktní národ (Прохоров, Стернин, 2006). Muži se mohou i poplácat po zádech (Сергеева, 2004).

Mezi nejčastěji používané gesto ve světě patří při pozdravu podání ruky. Dochází tak k bližšímu kontaktu lidí a k následné zdvořilosti (Mathé a Špaček, 2005). Toto hojně využívané neverbální gesto v komunikaci je obvyklé jak v ruské kultuře, tak i v kultuře české.

V české společnosti se používá gesto podání ruky při seznamování s cizími lidmi, při setkání s blízkými osobami, dokonce i s příbuznými. Pro tento pozdrav se vždy volí pravá ruka z toho důvodu, že pravá strana je známkou čestnosti.

V ruské kultuře je tento prvek neverbálního sdělení známkou slušného chování. Pokud má ruský muž rukavice, před podáním ruky si je musí sundat (Формановская, 2005, 178-179).

Špaček (2017, 44-45) uvádí, že gestem podání ruky se dříve označovalo, že u sebe lidé nemají žádné zbraně. Přicházejí tedy bez cíle někomu ublížit. Pokud chce muž zahájit podání ruky, musí si stoupnout. Ženě je naopak povoleno sedět. Jestliže by však nastala situace, že by měla žena pozdravit formou podáním ruky jinou ženu nebo nadřízeného, musí vstát.

Ohledně historie potřesení rukama se vyjádřila i Formanovskaja (2005, 178-179). V ruské společnosti tomu bylo stejně, potřesením rukou se dávalo najevo, že účastníci komunikace u sebe nemají zbraň. Tento rituál se netýkal žen, jelikož nositeli zbraní byli pouze muži. Nebylo proto u žen toto gesto považováno za nutné.

V českém kulturním okruhu nabízejí podání ruky žena a starší, dle etikety ti společensky významnější. Při podání rukou je potřeba dívat se vzájemně do očí a projevit pozitivní vztah k druhému jedinci, například pomocí úsměvu. Je neetické mít ruce v kapsách, pokud mají muži sako, je zapotřebí zapnout si při postavení knoflíky. Muži se při pozdravu musí vždy postavit, ženy mohou sedět a stoupají si jen za okolností, které jsou výše zmíněné (Špaček, 2017, 44-45).

V ruské kultuře je gesto podání ruky viděným jevem převážně u mužů, kdy jde zejména o mladší muže a muže ve středním věku. Podání ruky se rovněž používá v oficiálním prostředí. U kolegů v práci není nutnost potřesení rukama (Прохоров, Стернин, 2006).

O pozdravu s pomocí podání rukou, který je viděn převážně u mužů, hovoří i Kupcevičová a Vilímek (2013, 218), kteří mimo jiné dodávají, že lze toto gesto použít jak při pozdravu, tak i při rozloučení.

Pravidla pro potřesení rukou v ruské kultuře jsou následující. Ruku nesmí jako první podat mladší staršímu, muž ženě a mladší staršímu podle postavení. Vždy musí dle etikety započít toto gesto starší člověk, žena a vyšší dle hodnosti (Формановская, 2005, 199).

Pravidla pro podání rukou jsou tedy víceméně stejná pro Rusy i Čechy. Dáma podává ruku muži, starší člověk mladšímu jedinci, nadřízený podřízenému. V ruské kultuře se mezi ženami preferuje většinou objetí.

Muži v ruské kultuře se rovněž mohou klanět a při tomto gestu si z hlav sundávat své klobouky (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 39). Pokud mají ruští muži jakoukoliv pokrývku hlavy, lze vyjádřit gesto pozdravu i prostým sejmutím oné pokrývky. Dřív toto gesto

vyjadřovalo, že si lidé vzájemně věří. Jako další zdvořilé gesto vyjadřující pozdrav, které je u ruských mužů viděno, je políbení dámské ruky (Формановская, 2005, 178-181). Polibek a objetí je v ruské kultuře zcela normální i mezi muži (Прохоров, Стернин, 2006, 89-90).

Polibek se v ruské kultuře většinou užívá společně s objetím. Jedná se o tři polibky na tvář, ke kterým může docházet při pozdravu i při loučení. Políbit se smí například vzájemně žena s ženou, muž s mužem či dotyčný se svým příbuzným (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 218).

V České republice tomu tak často nebývá. Sundávání klobouků jako zdvořilostní gesto se vyskytuje již převážně u starších mužů a polibek dámské ruky je dnes výjimkou (Mathé a Špaček, 2005). Toto gesto se nyní používá snad jen, pokud muž chce co nejúčinněji a opravdu intenzivně zapůsobit na ženu. V české kultuře rovněž není zvykem, že by si dávali polibek na tvář dva muži, v ruské společnosti je forma takového přivítání ale zcela normální. Pro Rusy je to čistě přirozené gesto, stejně jako objetí.

V české kultuře se však o polibku ruky nehovoří jako o skutečném polibku. Ve skutečnosti jde o pouhé symbolické poukázání polibku na hřbet ruky. Spočívá v tom, že muž svými rty zastavil lehce nad hřbetem ženské ruky (Špaček, 2017, 50).

Podle Kupcevičové a Vilímka (2013, 220) se pro pozdrav označují i gesta kývnutí hlavy směrem dolů nebo gesto otevřené dlaně, která se převážně pohybuje v zápěstí, jedná se o mávání.

Jak již bylo uvedeno, etiketa se s postupem času stále mění a doplňuje se o novější zvyky. Příkladem jsou tomu gesta jako polibek ruky nebo sejmutí pokrývky hlavy. Samotný polibek však dál zůstává projevem slušného chování. Nicméně s tím rozdílem, že je častěji používaným gestem polibek na tvář. Rovněž je rozdíl v tom, že tento projev zdvořilosti nečiní jen muži, ale mohou si tuto formu pozdravu dovolit mezi sebou i příbuzní i přátelé.

Další forma, která lze zahrnout do etikety, je představení, při kterém dochází k vzájemnému kontaktu osob. Teprve tehdy, když se lidé seznámí, může dojít k oslovení a následné komunikaci mezi účastníky.

Představení se může realizovat ve dvojici, ale snazší je, pokud existuje nějaký prostředník, který dotyčné navzájem představí. Ke správnému průběhu představení si lze dopomoci dostatečnou znalostí společenských norem etikety. V oficiální sféře je důležité

vědět, kdo je společensky významnější osobou. Je dobré také dbát na postoj účastníků komunikace, kdy je slušnější, aby všichni při představování stáli (Mathé a Špaček, 2005).

Špaček (2017) uvádí dle etikety správné představení lidí v české kultuře. Při setkání dvou lidí se představuje jako první muž a mladší dle věku a postavení významnějším člověku. Společensky významnější jedinec následně jako první vyzve k neverbálnímu gestu potřesení rukama. Jestliže se při představení nachází i další osoba, představí prostřední člověk nejprve méně významného jedince.

Za každé okolnosti, ať v ruské kultuře, nebo v české kultuře, je velmi podstatné, aby bylo dostatečně nahlas a správně vysloveno jméno představované osoby.

V ruské kultuře je také důležité vědět, kdo je dle norem etikety významnější osoba. Pokud se jedná o zásadní situace, je to s představováním shodné jako v České republice. Jako první se představuje muž ženě, mladší staršímu, podřízený nadřízenému. Pokud však nastane situace, kdy se seznamují mladší lidé, může se dívka představit chlapci sama. Opět je ale výhodnější, pokud je přítomna ještě další osoba (Kupcevičová, Vilímek, 2013, 51).

I loučení má svá pravidla a je nedílným krokem k ukončení konverzace (Mathé a Špaček, 2005).

Jak již bylo zmíněno v podkapitole Haptika, pro loučení se taktéž především mezi muži používá v ruské kultuře podání rukou (Прохоров, Стернин, 2006).

Jako další variantu při loučení uvádí Prochorov a Stěrnin (2006) polibek, který je v ruské kultuře zcela běžný i mezi muži. Polibek je možný provést i v doprovodu s objetím (též viz podkapitola Haptika).

Při pozdravu, představení, loučení a dalších projevech zdvořilosti je důležité vhodné užití neverbálních gest (Křivohlavý, 1988). Do těchto mimoslovních signálů lze zahrnout kromě již například zmíněného pohybu ruky, kdy dochází k sejmutí pokrývky hlavy, také i haptiku, tedy kupříkladu podání rukou a potřesení rukama, dále vzájemnou vzdálenost, viz podkapitola Proxemika a v neposlední řadě poté mimiku včetně očního kontaktu či polohu těl.

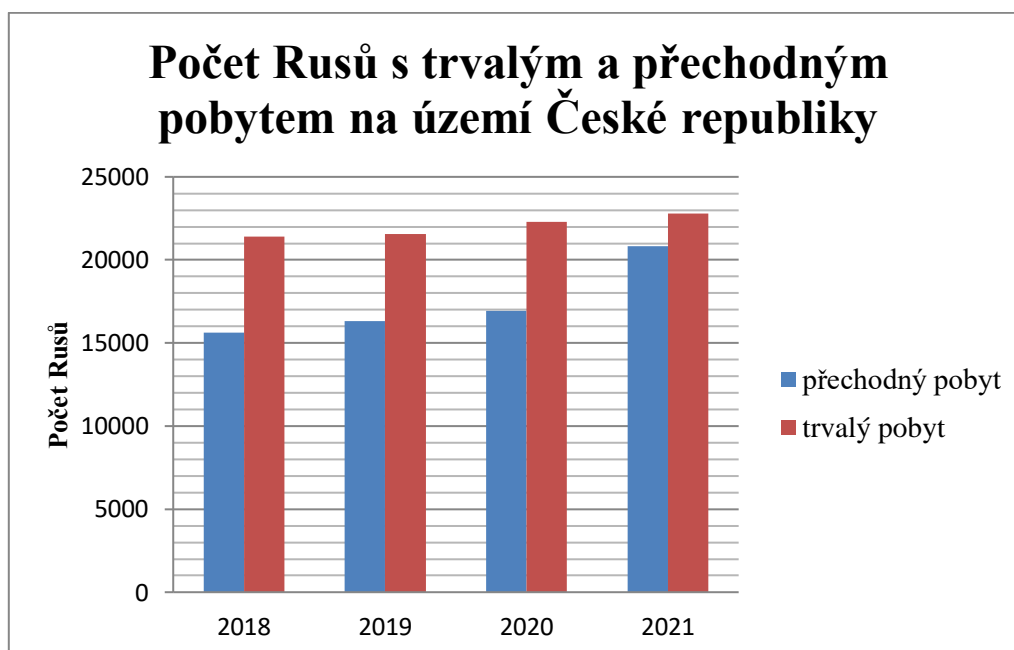
6 PRAKTICKÁ ČÁST

V současné době dochází k častému setkávání odlišných kultur. Přispívají k tomu například migrace lidí, turismus nebo výměnné pobyty studentů. V závislosti na těchto skutečnostech je proto nutné porozumět i jiným kulturám. Znat tradice určitého národa, jeho pravidla etikety, komunikaci verbální i neverbální a jiné.

Tento fakt potvrzuje Český statistický úřad (2014): od roku 2001 do roku 2011 došlo k vzestupu počtu Rusů na území České republiky o 1,3 % osob.

Na zvyšující se počet Rusů v České republice poukazují i data cizinců s povoleným pobytem na území České republiky (viz graf č. 1), podle nichž se za poslední čtyři roky (poslední data jsou k 28. únoru 2021) zvýšil počet jedinců ruské národnosti s trvalým pobytem v České republice o 1 362 osob, tedy o 6,36 % a s přechodným pobytem na území České republiky o 5 225 Rusů, tedy o 33,47 % (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021).

Graf č. 1: Počet Rusů na území České republiky

Zdroj: vlastní zpracování grafu, 2021. Data jsou podle MVČR 2018, 2019, 2020, 2021.

Autorka práce se domnívá, že mínění Čechů na neverbální komunikaci a etiketu Rusů je spíše zkreslené a mylné. Myslí si, že řada Čechů není dostatečně obeznámena s ruskou kulturou a vnímá ji víceméně negativně.

Kromě potvrzení či vyvrácení autorčiny hypotézy je cílem výzkumu zjistit a zaznamenat pohled Rusů a Čechů na neverbální komunikaci Rusů a jejich etiketu a srovnat tak tyto dva pohledy. Dílčími cíli jsou získat informace:

1. o mimice Rusů
2. o haptice Rusů
3. o využití neverbálních gest Rusů
4. o vzájemné vzdálenosti Rusů při komunikaci
5. o způsobu držení těla Rusů
6. o etiketě Rusů i po stránce neverbálních signálů, které mimo jiné doprovázejí situace, jako jsou pozdrav a rozloučení
7. o verbálních výrazech, které doprovázejí neverbální komunikaci ve vybraných oblastech

Praktická část je rozdělena do dvou částí, přičemž v první části je zvoleno kvalitativní šetření a ve druhé části je poté využito šetření kvantitativní.

6.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Cílem kvalitativního šetření bylo dozvědět se pokud možno co nejvíce informací zejména o etiketě a neverbální komunikaci Rusů. Nejvhodnějším a nejlepším způsobem, jak získat tyto informace, bylo dotázat se přímou cestou jedinců pocházejících z Ruské federace. Záměrem bylo srovnat jejich tvrzení se získanými daty v literatuře, ze které autorka práce vycházela. Dále autorku práce zajímal i pohled Čechů na toto téma, kteří již nějaký čas na území Ruské federace strávili a mohou tak věcně podat své získané poznatky z pobytu mezi Rusy. Na základě rozhovoru s Čechy lze také vyzorovat jevy v interkulturní komunikaci, jak kvalitně došlo k pochopení odlišné kultury a k jakým předsudkům dochází ohledně ruské kultury.

Pro kvalitativní výzkum byla použita metoda polostrukturovaných rozhovorů, které byly zaznamenány prostřednictvím online aplikací HelloTalk a Messenger.

Autorka práce si pro vypracování rozhovorů vytvořila přibližnou kostru otázek jak pro Čechy, tak pro Rusy. Mimo následující otázky autorka reagovala i na další výpovědi respondentů. Otázky jsou převážně otevřené, aby díky nim autorka práce měla možnost dozvědět se co největší množství informací.

Kostra otázek pro Čechy:

1. Tvé očekávání z pobytu v Ruské federaci? Co se potvrdilo, co se vyvrátilo? - z pohledu sledovaných informací v bakalářské práci
2. Jaké výrazy v obličeji obvykle měli Rusové a při jakých konkrétně situacích?
3. Jaké formy doteků Rusů při rozhovoru si postřehl/a? Kdo se koho dotýkal?
4. Co si vypožoroval/a, pokud se jedná o držení těla Rusů?
5. Jakou vzdálenost jste s Rusy mezi sebou při komunikaci udržovali? Jak daleko od sebe stáli vzájemně Rusové při jejich komunikaci?
6. Jaká neverbální gesta Rusů si zaznamenal/a? Při jaké to bylo situaci a kdo dané gesto prováděl?
7. Jaká neverbální gesta Rusů při pozdravu si vypožoroval/a? Kdo použil jaké gesto?
8. Jaká neverbální gesta Rusů si zaznamenal/a při loučení? Kdo použil jaké gesto?
9. Jaká zdvořilá a nezdvořilá gesta Rusů si zaznamenal/a?
10. Jaké verbální výrazy doprovázely neverbální komunikaci?

Kostra otázek pro respondenty pocházející z Ruské federace:

1. Jaká je mimika Rusů? Jaké výrazy v obličeji mají obvykle Rusové a při jaké konkrétně situaci?
2. Jaké formy doteků Rusové užívají při komunikaci?
3. Jaké je převážně držení těla Rusů? Jaké jsou další způsoby postavení těla Rusů a při jaké konkrétní situaci k nim dochází?
4. Jakou vzdálenost udržují mezi sebou při komunikaci Rusové?
5. Jaká je gestikulace Rusů? Jaké užití neverbálních gest je pro Rusy typické, při jaké situaci k nim dochází a kdo dané gesto prováděl?
6. Jaká neverbální gesta označují pozdrav?
7. Jaká neverbální gesta označují rozloučení?
8. Jaká gesta v ruské kultuře se dají označit jako zdvořilá a naopak nezdvořilá?
9. Jaké verbální výrazy doprovázejí neverbální komunikaci?

Dále se autorka záměrně dotazovala šesti lidí, tří osob z České republiky (viz přílohy 1, 2, 3) a tří osob z Ruské federace (viz přílohy 4, 5, 6), kteří byli na začátku rozhovoru obeznámeni s faktem, že získaná data jsou použita pouze pro účely sepsání praktické části bakalářské práce. Všechny rozhovory s respondenty proběhly v rozmezí tří měsíců, od února do dubna letošního roku. Jelikož byly rozhovory vedeny přes online aplikace, trvalo

delší dobu, tedy pár dní, než byly rozhovory dokončeny. Pouze s jedním respondentem proběhl rozhovor během jednoho dne.

Všichni respondenti české národnosti již Ruskou federaci navštívili. První dívka (viz příloha 1) navštívila území Ruské federace za účelem programu Erasmus a strávila tam tři měsíce. Druhý respondent (viz příloha 2) a třetí respondentka (viz příloha 3) byli v Ruské federaci za účelem turismu, oba dva se však ruský jazyk učí již několik let a ruská kultura je zajímavá. Jelikož se tato práce opírá i o poznatky o kultuře a interkulturní komunikaci, bylo autorčiným cílem nejprve zjistit očekávání respondentů z pobytu na pro ně odlišné půdě, zdali se ono očekávání potvrdilo, či nikoliv a dále se dotázat na jejich pohled na neverbální komunikaci a etiketu Rusů, který u Rusů měli možnost vysledovat.

Dalšími dotazovanými respondenty byli Rusové (viz přílohy 4, 5, 6). Třetí respondent (viz příloha 6) nyní žije v České republice z důvodu studia. Při rozhovoru s respondenty považovala autorka za hlavní cíl, co nejpřesněji zachytit sledované informace o neverbální komunikaci a etiketě Rusů a rovněž zaznamenat verbální výrazy doprovázející neverbální komunikaci v určitých oblastech.

6.1.1 VÝPOVĚDI RESPONDENTŮ ČESKÉ NÁRODNOSTI

Již v první otázce položené Čechům (viz přílohy 1, 2, 3) jsou viditelné možné **předsudky** Čechů vzhledem k ruské kultuře a k Rusům. „...Neslyšel jsem na Rusko dobré ohlasy, v podstatě ani ne na Rusy nebo Rusky“ (Respondent č. 2, 2021). „V první řadě si vybavuji, že mi každý od cesty odrazoval“ (Respondent č. 1, 2021). „Jela jsem tam už s nějakým předsudkem. Překvapilo mě, že Rusové nejsou takoví, jak si tady myslíme“ (Respondent č. 3, 2021).

Z výpovědí je patrné, že je pro dostatečné pochopení ruské kultury důležitá osobní návštěva Ruské federace. Vzhledem k výpovědím dotazovaných je patrné, že se jejich názor na ruskou kulturu během pobytu na území Ruské federace značně změnil. „Nícméně situace mě celkem překvapila, to bylo asi první, co jsem psal domů, že v porovnání s Egyptem mi přišlo, že se nacházím úplně někde jinde, než jsem si představoval. Co se týče etikety, tak mi lidé v Petrohradu přišli milí a vstřícní. Jinak bych určitě řekl, že mám z Ruska dobrý pocit, lepší, než když bych ho osobně nenavštívil“ (Respondent č. 2, 2021).

Přes všechny předsudky měli respondenti o Rusech a ruské kultuře dobré mínění. Hodnotí Rusy kladně jako pohostinné, milé, ochotné a nápomocné jedince.

Podle respondentů je **mimika** Rusů, tedy výraz obličeje, spíše přísný. Je možné, že je podle Čechů mimika Rusů málo výrazná. „I já jsem si například myslela, že jsou Rusové

hrozně vážní, což se mi vlastně i trochu potvrdilo, protože málo používali emoce a používali mimiku. Přišlo mi, že muži a kluci jsou takoví strnulí ve všem. Ale u dívek se mi zdálo, že se společné kamarádky uvolnily a výraz nebyl tak strnulý. Nemyslím si ale, že by u nich mimika hrála velkou roli“ (Respondent č. 1, 2021). „...Lidé na letišti působili přísně, bez jakéhokoliv dobrého pocitu“ (Respondent č. 2, 2021).

To, že si Češi myslí, že jsou Rusové pochmurní a vážní, je zřejmě kvůli jejich absenci úsměvu. Podle respondentů lze zaznamenat, že je pro Rusy americký úsměv opravdu netypický. *„Za celý týden jsem viděl hodně málo lidí, že by se smálo. Výraz měli takový neutrální nebo spíš takový těžkopádný, vypadali utahaně. Ani průvodkyně se neusmívala. Měla snad od rána do večera jeden a ten samý výraz. Na úsměvy a projevy radosti jsou celkem střídmí“ (Respondent č. 2, 2021). „...Úsměv jsem nepostřehla vůbec. Věděla jsem, že to tam není zvykem...“ (Respondent č. 3, 2021).*

Lidé z Ruské federace žijí ve formální kultuře a podle výpovědí dotazovaných projevují své city především v kruhu blízkých přátel. Na cizince působí otažitě, ale jakmile jde o známé lidi, působí mimika Rusů jinak, již ne tak otažitě. *„Na sebe se vzájemně usmívali. Rozhodně to nebyl americký úsměv, ale když se setkali dvě dívky nebo kluci, kteří vypadali jako přátelé nebo známí, tak se pousmáli. Bud' jen takovým tím decentním úsměvem, nebo pokud se hodně bavili, usmívali se tak, že jim byly vidět, myslím, trochu i zuby. Na mě se například na ulici neusmáli ani omylem“ (Respondent č. 1, 2021). „Na ulici nikdo nikoho neřešil. Jakoby tam byl každý jen sám za sebe“ (Respondent č. 3, 2021).*

Jedincům z dané kultury nemusí být vždy zcela přesně srozumitelná neverbální komunikace lidí z odlišné kultury. Při nějakých situacích je možné, že se dané jevy mohou stát těžko srozumitelnými. Některé kulturní rozdíly se mohou jedincům neznající určitou kulturu jevit až jako nepříjemné. Příkladem je tomu výpověď respondenta č. 1 (2021): *„Při komunikaci se hodně a dlouze koukali do očí. Někdy to bylo až nepříjemné. „Vůbec jsem nepoznala, jestli jsou naštvaní nebo veselí. Takže jsem absolutně netušila, jak náš rozhovor berou.“*

Z hlediska **proxemiky**, jak již bylo uvedeno v teoretické části, udržují při komunikaci mezi sebou Rusové oproti Čechům kratší vzdálenost. Potvrzením tohoto tvrzení jsou výpovědi respondentů: *„Stáli u sebe poměrně blízko. Zdálo se mi, že Rusové potřebují být k tobě blíž. Ať už to byl někdo známý nebo cizí“ (Respondent č. 1, 2021). „Stojí u sebe vždy hodně blízko. Někdy stáli tak blízko, až to bylo někdy nepříjemné, ale vydržet se to dalo“ (Respondent č. 3, 2021).*

Podle výpovědi respondenta č. 3 (2021): „Často jsem se setkal, že komunikace mezi mnou a nějakým Rusem probíhala v řádu půl metru nebo metru“, lze zaznamenat srovnatelné výsledky pro vzdálenost v sociální zóně uvedené v teoretické části, ve které se mohou čtenáři dozvědět, že sociální vzdálenost v ruské kultuře je zhruba od půl metru do dvou metrů.

Na otázku týkající se **haptiky** odpověděli všichni respondenti víceméně tak, že zaznamenali pouze jisté formy dotyků při pozdravu či při loučení.

Mimo pozdrav a loučení se ženy podle výpovědi během komunikace dotýkají ramen druhé ženy (viz příloha 3). Dále, pokud chce někdo zahájit konverzaci, upozorní na sebe dotykem partnera buď sáhnutím na jeho ruku, nebo zaťukáním na rameno partnera: „Když za mnou někdo běžel a potřeboval mi něco říct, tak zaťukal na rameno, nebo se mi ještě stalo, že mě pán chytil za ruku, když mi něco chtěl rychle říct“ (Respondent č. 3, 2021).

Co se týče **situací pro pozdravy a loučení**, uváděli často respondenti jako příklad doteku podání ruky. Gesto podání rukou zaznamenali respondenti mezi muži. I v oblasti haptiky může dojít mezi odlišnými kulturami k určitým rozdílům. „Přijel pak nějaký pán a zeptal se mě na jméno, představila jsem se tedy, podala jsem mu ruku a on se podíval s udiveným výrazem na tu ruku, ale podal mi ji tedy potom také, ale nebylo to prostě spontánní. Možná pán čekal, že se jen představím“ (Respondent č. 3, 2021). V české kultuře je zcela běžné, že si při jakékoliv situaci podávají ruce obě pohlaví, avšak v ruské kultuře je to gesto, které se týká zejména mužů.

Jelikož respondenti uvedli mezi doteky formy neverbálních gest označující pozdrav a rozloučení, autorka práce zde shrne i výpovědi respondentů ohledně těchto situací.

Příklady neverbálních gest označující pozdrav a loučení zaznamenané v odpovědích respondentů, jsou totožné s literaturou. Jedná se především o podání rukou, dále o objetí, políbek na tvář a mávání. Mimo jiné byl uveden i příklad z haptiky jako položení ruky na rameno při pozdravu i při rozloučení nebo pokynutí hlavou taktéž při loučení.

V tabulkách níže (viz tabulky 1, 2) je zobrazeno, jaká gesta volili respondenti pro pozdrav a rozloučení.

Tabulka 1: Neverbální gesta označující pozdrav v ruské kultuře z pohledu Čechů

RESPONDENTI	POZDRAV				
	Podání rukou	Objetí	Polibek	Mávání	Dotyk ramene
1. respondent české národnosti	✓	✓		✓	
2. respondent české národnosti					
3. respondent české národnosti	✓		✓		✓

Zdroj: vlastní zpracování tabulky, 2021. Informace jsou získány podle poznatků respondentů české národnosti, 2021.

Tabulka 2: Neverbální gesta označující rozloučení v ruské kultuře z pohledu Čechů

RESPONDENTI	ROZLOUČENÍ					
	Podání rukou	Objetí	Polibek	Mávání	Dotyk ramene	Kývnutí hlavou
1. respondent české národnosti			✓	✓	✓	
2. respondent české národnosti						✓
3. respondent české národnosti	✓			✓		

Zdroj: vlastní zpracování tabulky, 2021. Informace jsou získány podle poznatků respondentů české národnosti, 2021.

Držení těla Rusů hodnotí Češi jako nehrbící se, vzpřímené. Lze jej srovnat s postojem těla Čechů: „Řekl bych, že je úplně stejné jako u nás, možná jsou víc narovnaní. Starší lidé jsou shrbení a mladší chodí normálně rovně“ (Respondent č. 2, 2021).

Ohledně **gestiky** uvádí respondenti víceméně stejná neverbální gesta, jako používají lidé v České republice. „Průvodkyně často požívala gesta rukou, aby na něco ukázala“ (Respondent č. 2, 2021). „Vybavím si stejná gesta, jako jsou u nás v Česku. Palec nahoru, který znamenal souhlas, palec dolů nesouhlas, zvednutý prostředníček znamenající sprosté gesto, nebo to, že se ve škole někdo hlásil tak, že měl loket na stole. Když jsme byli na hokeji, tak fanoušci tleskali, pokud padl správný gól“ (Respondent č. 1, 2021).

Jako velmi zajímavý postřeh uvádí respondent č. 1 gesto paže při hlášení se ve škole, kdy se loket ruky opírá o stůl. Takové neverbální gesto v České republice není obvyklé. Děti se v české kultuře ve škole hlásí tak, že je jejich paže natažena.

Přestože literatura uvádí, že je gestikulace Rusů aktivní a pohyby rukama se uskutečňují především u těla a ne v oblasti hlavy, vypověděl respondent č. 3 (2021): „Když někdo na

někoho volal, tak většinou ukázali rukou, ruku dali nahoru jako takové: „Pojd“, zavolali jméno člověka a mávli rukou nahoře, asi aby je bylo vidět...“. Toto tvrzení je pozoruhodné, lze zde zaznamenat rozdíl mezi gestikulací v úrovni hlavy. Naopak respondent č. 2 (2021) zaznamenal: *„Pamatuji si, že gestikulovali spíše ve střední poloze těla, že to nebylo nějaké moc přehnané máchání rukama nad hlavou“*, což potvrzuje poznatky uvedené v literatuře. Jako aktivní gestikulaci Rusů potvrzuje výrok respondenta č. 3 (2021), který zažil při svém pobytu v Ruské federaci problém s mužem ze security v obchodě: *„Docela u toho máchal rukama, ukazoval na mě a na ten batoh. Ještě vlastně, když se ptal na ten batoh, řekl, ať otevřu batoh a udělal rukou, jako když něco potřebuješ, pohyboval s ní nahoru a dolů.“*

Na otázku, která se týkala **nezdvořilých neverbálních gest**, se více vyjádřil pouze respondent č. 1 (2021): *„Co se týče nezdvornosti, vybavuji si akorát, že jeden člověk trochu hlasitě žvýkal, ale nevím, zdali to považovat za nezdvornost.“*

Ohledně **zdvořilých neverbálních gest**, která označují i **etiketu**, se respondenti rozmluvili více. Respondent č. 3 (2021) uvádí: *„Několikrát se mi stalo třeba to, že za mnou běžel pán, jestli jsme já nebo kamarádka neztratily kartu. Nebyla naše, ale viděly jsme před chvílí nějakou slečnu, tak jsme ho za ní poslaly. Nebyla daleko a on za ní běžel. Nebo nějaký pán odchytl moji kamarádku a začal jí sahat na bundu a ona se lekla a prý, co dělá. Řekl, že ji má zezadu špinavou, tak aby o tom věděla. Takových věcí bylo i více a upřímně jsem to tady u nás za 22 let nezažila a tam mi během 3 týdnů pomohlo několik lidí.“*

Dle výpovědí respondentů lze potvrdit, že jsou obecně Rusové přátelští, nápomocní a vstřícní. Příkladem je tomu výpověď respondenta č. 3 (2021): *„Chtěla jsem jít do jednoho chrámu, viděla jsem, že se musíš obléct do nějaké sukně, šátku kolem těla apod. Já jsem nevěděla co, kam, jak. Ostatní mě pozorovali, pak vyšly starší dámy, a když mě viděly, tak mě do toho oblékly. Usmívaly se, byly milé.“*

Respondenti taktéž hovořili o stejných zdvořilých gestech, která provádějí i Češi. *„Také mě často muži pouštěli před sebe při vstupu do MHD, tuším, že mi i někdo otevřel dveře, když jsem někam šla“* (Respondent č. 1, 2021). Dalším zdvořilým gestem je v dopravě přenechání místa starším lidem. Zajímavé je, což podle autorčina názoru Češi neznají, hlasitě nahané hlášení v metru, aby svá místa lidé přenechali starším lidem. *„Jinak u dopravy, když jsem jela třeba v metru a nastupovali starší lidi, hlásili, že je slušnost pustit sednout staršího člověka. Slyšela jsem to poprvé takhle v dopravě, že mají nahanáno i tohle. A lidé opravu starší pouštěli“* (Respondent č. 3, 2021).

Jako **verbální výrazy, které doprovází neverbální komunikaci**, byla uvedena například gesta pro souhlas, jako jsou kývnutí hlavy či palec směřující nahoru. „*Vybavím si akorát při souhlasu, když někdo kýval hlavou, nebo ukazoval palec nahoru, že řekl: „Отлично!“, „Окей.“, „Молодец!“*“ (Respondent č. 1, 2021). Dále byl například uveden výraz pro pozdrav či zřejmě zdvořilá fráze: „*Pozdravy jsou jasné, při podání ruky, mávání a podobně pozdravili nebo se rozloučili. Při vstupu do MHD na mě a mou kamarádku nějaký pán ukázal rukou, ať jdeme dovnitř a myslím, že jen řekl: „Девушку“*“ (Respondent č. 1, 2021).

Další příklad pro verbální výrazy doprovázející neverbální gesta lze zaznamenat i v následující výpovědi respondenta č. 3, který si měl při vstupu do chrámu obléct určité oblečení, ale nevěděl jak. „*...Vyšly starší dámy, a když mě viděly, tak mě do toho oblékly. Usmívaly se, byly milé. Když mi nandávaly něco na krk, tak mi říkaly: „Takhle si to zavaž“, ale i tak to zavázaly ony. Při nandávání sukně mi říkaly: „Jednu nohu, druhou nohu.““*“ (Respondent č. 3, 2021). Dokonce i u tohoto případě je podle autorky možné zpozorovat vstřícnost Rusů.

6.1.2 VÝPOVĚDI RESPONDENTŮ RUSKÉ NÁRODNOSTI

Podle Rusů (viz přílohy 4, 5, 6) je **mimika** Rusů spíše pasivní. Popisují jejich výraz obličeje jako neutrální a poklidný. „*Celkem obvykle nemáme příliš aktivní mimiku*“ (Respondent č. 2, 2021). Češi hodnotí mimiku Rusů v mnoha případech jako přísnou, pochmurnou, vážnou kvůli absenci úsměvu. Na tomto příkladu lze spatřit, jak jsou odlišné kultury různé a jak jednotlivci z jiných kultur ostatní vnímají a hodnotí na základě své vžité kultury. Přestože mají podle Čechů Rusové vážný výraz ve tváři, je to pouze běžný stav tváře Rusů. „*Koukal jsem se s mým bratrancem do alba s fotografiemi naší babičky a dědečka a bylo velmi zvláštní, že jsou na všech fotkách přísní*“ (Respondent č. 3, 2021). „*Někteří si myslí, že nosíme tzv. smutnou masku, ale pro nás je to prostě stav klidu*“ (Respondent č. 2, 2021).

Názory Čechů o neúsměvnosti a vážnosti Rusů jsou v porovnání s tím, co si myslí Rusové o tom, jaké mínění o nich mají ostatní Evropané, totožné. V tomto případě jsou jako ostatní Evropané myšleni pravděpodobně jedinci z ostatních evropských zemí. „*Rusové jsou z pohledu Evropanů pochmurní, mrzutí, neusmívající se. Je to spojeno s fenoménem běžného neusmívání se ruských lidí, což je jeden z nejvýraznějších a národně-specifických rysů ruského chování*“ (Respondent č. 1, 2021).

To, že se Rusové zpravidla neusmívají americkým úsměvem, je podle literatury i podle odpovědí Čechů správně. Sami Rusové takto odpovídali: „*Myslím si, že se málokdo usmívá*“ (Respondent č. 3, 2021). „*Například se mi zdá, že americký úsměv není úplně pro Rusy, ale samozřejmě to záleží na každém člověku, jestli ten úsměv myslí upřímně, nebo ne*“ (Respondent č. 2, 2021). Rovněž se dva respondenti vyjádřili, že pokud použijí vyloženě americký úsměv, je tomu tak za účelem zisku: „*Obvykle, když jdeme do kavárny, obchodu nebo nějaké organizace a vidíme, že se tak někdo ze zaměstnanců usmívá, první, na co myslíš, je: „Ten člověk to dělá, protože mi chce něco prodat”*“ (Respondent č. 3, 2021). „*Myslím, že můžeme americký úsměv používat, když chceme něco dostat od jiného člověka, nějakou výhodu*“ (Respondent č. 2, 2021).

Úsměv Rusů je spojen s upřímností, což je uvedeno i v teoretické části jako rys, který Rusy charakterizuje. „*Ruský úsměv je považován za upřímný projev dobré nálady nebo přízně partnera a má být pouze upřímný*“ (Respondent č. 1, 2021).

Rozdíl v úsměvu mezi českou kulturou a ruskou kulturou je zejména také ve zdvořilosti. V České republice je na místě, aby se ze zdvořilosti každý usmíval. V Ruské federaci je tomu jinak, zřejmě je to tak kvůli tomu, že je (viz výše) úsměv Rusů pouze projevem upřímnosti. „*Úsměv v ruské komunikaci není signálem zdvořilosti*“ (Respondent č. 1, 2021).

Shodným rysem mezi výpověďmi Čechů a Rusů lze zaznamenat jev neprojevení úsměvu vůči cizincům. „*V ruské komunikaci není obvyklé usmívat se na cizince*“ (Respondent č. 1, 2021).

Všechny tyto projevy ukazují, že jsou Rusové, jak již bylo řečeno v podkapitole Výpovědi respondentů české národnosti, formální kulturou, která nemá zapotřebí se za všech okolností usmívat. „*Je neobvyklé, aby se Rusové při vykonávání služebních povinností usmíval, při provádění nějaké vážné, odpovědné práce*“ (Respondent č. 1, 2021).

Respondent české národnosti (viz příloha 1) uvedl, že je pro něj mimika Rusů hůře rozpoznatelná, nepoznal rozdíl mezi projevy rozzlobenosti či radosti. Avšak respondent č. 1 (2021) uvádí: „*Je obvyklé, že Rusové neskřývají emoce radosti. Rusové obvykle projevují své emoce ihned.*“

Rusové hodnotí **oční kontakt** během komunikace jako potřebný. „*Neodmyslitelnou součástí komunikace je i oční pohled*“ (Respondent č. 2, 2021).

Respondent č. 1 (2021) pocházející z České republiky (viz příloha 1) vypověděl, že se na něj Rusové při komunikaci dívali až v takové míře, že se z toho cítil neklidný.

Prochorov a Stěrnin (2006) však uvádějí, že je pohled Rusů do očí partnera samovolný. Podobně uvádí i respondent ruské národnosti č. 1 (2021): „*Rusové mohou během rozhovoru bloudit zrakem po obličejí partnera, dívat se na podlahu, jako by přijímali důležitá rozhodnutí a zvažovali, co bylo řečeno - to není porušení norem etikety.*“

K intenzitě očního kontaktu se vyjádřil respondent ruské národnosti č. 1 (2021): „*Rusové mají ve zvyku intenzivně se dívat na jakékoliv příhody, mohou se dlouho a intenzivně dívat na neznámé, ale okamžitě odvrátí zrak, jakmile je to spatřeno.*“ Zde je otázkou, zdali tento respondent měl na mysli pronikavý pohled na neznámé osoby, či neznámé objekty ve spojitosti s jakýmikoliv příhodami, událostmi, které jsou pro Rusy neznámé.

Také respondent č. 1 (2021) zmínil, že se v Ruské federaci „*v metru otevřeně dívá na lidi na opačném eskalátoru.*“ Poté, že „*v ruské mimice zaujímá viditelné místo mrkání.*“ Toto jsou poznatky, které jsou pro autorku práce nové.

Z výpovědí respondentů lze ohledně **proxemiky** zaznamenat, že je vzájemná vzdálenost Rusů mezi přáteli či rodinou krátká. „*...Jestli jsou to kamarádi a příbuzní, tak jsou Rusové blízko sebe*“ (Respondent č. 1, 2021). Srovnatelné výsledky jsou i při sociální vzdálenosti, která je v teoretické části uvedena od půl metru do dvou metrů. V tomto případě se respondenti od poznatků v literatuře liší pouze v odhadu jednoho metru. „*Myslím, že udržujeme střední vzdálenost, asi 0,5 až 1 metr, aby se nenarušoval osobní prostor člověka*“ (Respondent č. 2, 2021).

Podle autorky je i v oblasti proxemiky viditelná rozdílnost odlišných kultur. Ačkoliv Rusové vypovídají, že je rozstup mezi komunikujícími v sociální zóně v řádu půl metru až jednoho metru, aby se nedostali do osobního prostoru partnera, Češi naopak zaznamenali během pobytu v Ruské federaci, že jim vzájemná vzdálenost mezi nimi a Rusy připadala kratší, dokonce mnohdy až nepříjemná. Díky tomuto je možné si povšimnout, že je i podle literatury vzdálenost mezi lidmi v ruské kultuře kratší, než vzdálenost v české kultuře.

Stejně jako Češi uvedli i Rusové ohledně **haptiky** nejčastěji formy doteků označující pozdrav a loučení. „*Můžeme se objímat při setkání nebo na rozloučenou*“ (Respondent č. 2, 2021).

Často Rusové vypovídali, že se jedná o dotek mezi přáteli nebo rodinou. „*Obvykle se dotýkají kamarádi, rodiče se dotýkají svého dítěte*“ (Respondent č. 3, 2021). „*...Možná se dotýkáme jen s kamarády a s blízkými lidmi*“ (Respondent č. 2, 2021).

Rusové však uvedli i další příklady: „*Šel jsem do školy, učitelka mě táhla za uši*“ (Respondent č. 3, 2021). „*Když spolu někdo sympatizuje, vezmou se za ramena, když někdo zlobí, vezme se za loket. Také se berou za ruce, když spolu sympatizují*“ (Respondent č. 1, 2021). Zde je k vidění rozdíl ohledně doteku loktu mezi poznatky uvedenými v literatuře v teoretické části a výpovědi respondenta. Literatura uvádí, že tento dotek signalizuje pomoc někomu, naopak první respondentka pocházející z Ruské federace však popisuje použití tohoto gesta v situaci, kdy někdo zlobí. Příklad doteku poklepání na rameno, který uvedl respondent č. 3, se shoduje s popisem tohoto doteku respondenta české národnosti (viz příloha 3), který popsal, že mu muž se snahou o zahájení konverzace poklepal na rameno.

Pokud se jedná o situace označující pozdrav a loučení, vypověděli respondenti nejčastěji jako příklad podání ruky, objetí a polibek.

Dotek ruky, v tomto případě podání rukou, je i podle literatury v ruské kultuře opravdu záležitostí především mužů. „*Moje maminka, když podepisovala nějakou smlouvu ve své práci s ženou, která bydlí někde v Evropě, dala jí ruku na podání a má maminka řekla, že to pro ni bylo velmi neobvyklé*“ (Respondent č. 3, 2021). V oficiální situaci je možné, aby došlo k podání rukou i mezi ženami: „*Ještě pak může muž například (nebo žena) podat ruku při slavnostní ceremonii, například převzetí diplomu*“ (Respondent č. 3, 2021).

V tabulkách níže (viz tabulky 3, 4) jsou vyobrazena gesta, která Rusové uvedli, že jsou vhodná pro pozdrav a rozloučení.

Tabulka 3: Neverbální gesta označující pozdrav v ruské kultuře z pohledu Rusů

RESPONDENTI	POZDRAV				
	Podání rukou	Objetí	Polibek	Mávání	Pokynutí hlavou
1. respondent ruské národnosti	✓	✓		✓	
2. respondent ruské národnosti	✓	✓	✓		
3. respondent ruské národnosti	✓		✓		✓

Zdroj: vlastní zpracování tabulky, 2021. Informace jsou získány podle poznatků respondentů ruské národnosti, 2021.

Tabulka 4: Neverbální gesta označující rozloučení v ruské kultuře z pohledu Rusů

RESPONDENTI	ROZLOUČENÍ				
	Podání rukou	Objetí	Polibek	Mávání	Pokynutí hlavou
1. respondent ruské národnosti	✓	✓		✓	
2. respondent ruské národnosti		✓	✓		
3. respondent ruské národnosti	✓		✓		✓

Zdroj: vlastní zpracování tabulky, 2021. Informace jsou získány podle poznatků respondentů ruské národnosti, 2021.

V **posturologii** lze spatřit pouze jeden rozdíl mezi literaturou a výpověďmi všech respondentů, kdy druhý respondent ruské národnosti definoval držení těl Rusů naprosto odlišně od ostatních: „Většina lidí se často hrbí, ale vypadají celkem ochable...“ (Respondent č. 2, 2021).

Poznatky uvedené v literatuře i ostatní respondenti včetně Čechů však tvrdí, že je tělo Rusů převážně ve vzpřímené poloze. „...Mnoho Rusů má takové držení těla, jelikož se mnozí v dětství věnují různým sportům, obzvláště velmi důležité jsou lidové tance a společenské tance... Například moje rodina je toho příkladem i já jsem chodila na společenské tance a nosila jsem speciální korzety, abych měla takové držení těla. Není to tak samozřejmě u všech, ale většina lidí se k tomu snaží uchýlit.“ (Respondent č. 1, 2021).

Rovněž respondent č. 1 uvádí některé postoje těla při různých situacích, které krátce popisuje (více viz příloha 4). Čechům jsou podle autorky tyto postoje těla známé.

Vzhledem k výpovědím Rusů ohledně **gestiky** lze zaznamenat patrnou shodu v gestu ruky se směřujícím palcem nahoru. Jak v české kultuře, tak i v ruské kultuře se toto gesto používá a znamená totéž, tedy souhlas. V ruské kultuře však toto gesto neznamená prosbu o zastavení vozidla. Rusové mají pro tento signál jiné gesto: „*Ruku máme tak nějak rovnoměrně se zemí a dlaň máme nataženou*“ (Respondent č. 2, 2021).

Další gesto, které je z části odlišné v ruské a české kultuře, je gesto, které se používá zejména ve škole a označuje hlášení (pohyb ruky, kterým se beze slov žák ptá učitele, zdali něco může říct). „*Je možné hlásit se buď s nataženou rukou, nebo se opírat loktem o stůl, ale to obvykle dělají jenom děti na základní škole. Na střední škole už zvedáme celou ruku*“ (Respondent č. 2, 2021). Na tento rozdíl upozorňuje autorka čtenáře v teoretické části práce, kde je toto gesto spolu s gestem ruky se směřujícím palcem nahoru vysvětleno.

Gesto, které znamená, že někdo „přišel o rozum“, znázorňují Rusové stejně jako Češi: „*Stejně jako vy v České republice, ale ještě můžeme u čela ukazováčkem zavrtět dokola. «Тюмю» znamená, že se člověk zbláznil*“ (Respondent č. 3, 2021).

Jako příklady gest respondenti například uvedli: „*Velmi často Rusové používají „pleskání rukama“, zvláště když něco nemohou dokázat. Potom ještě zvednutí prstu směrem nahoru znamená říct něco důležitého*“ (Respondent č. 1, 2021). „*V Rusku, pokud chceš ukázat na nějakého člověka, musíš tak udělat celou rukou. Jestli to uděláš jenom ukazováčkem, tak to bude nezdvořilé*“ (Respondent č. 2, 2021).

Rusové uvedli i další neverbální gesta, která nebyla zaznamenána ani v teoretické části. Autorka si dovolí říct, že jsou Čechům tato gesta neznámá: „*Palec mezi prostředníkem a ukazováčkem, takzvaná «Фуза» (viz obrázek č. 14), je také vulgární, abys pochopila rozdíl, vulgarita poukázána prostředníkem je 100% a «Фуза» 60%. Ta může být používána také v komickém výrazu, například: «А вот Фузуюку вам». Znamená to, že ode mě nic nedostaneš*“ (Respondent č. 3, 2021). Dále poté uvedli gesto poklepání na krk (viz obrázek č. 13): „*To znamená pít alkohol nebo být opilý*“ (Respondent č. 2, 2021).

Zajímavým jevem se pro autorku stala výpověď respondenta č. 2 (2021): „*Překvapilo mě, že Češi, když chtějí ukázat číslo 3 prsty, používají palec, ukazováček a prostředníček. Pro nás je to trochu nepohodlné, používáme ukazováček, prostředníček a prsteníček.*“ Autorka považovala toto gesto za stejné pro českou i ruskou kulturu, avšak i zde jsou patrné nějaké rozdíly. Každý jedinec ale pravděpodobně počítání prsty provádí jinak, jen by ráda autorka připomenula, že i tyto gesta mohou jedinci vnímat kulturně odlišně.

O **nezdvořilých gestech** v ruské kultuře se na rozdíl od Čechů vyjádřili Rusové více. Některá gesta jsou totožná s poznatky v literatuře: „*Rusové se ve smíšených skupinách*

vyhýbají vysoce zkrříženým nohám, které provokují“ (Respondent č. 1, 2021). „Také jsou nepřijatelné nohy na stole“ (Respondent č. 3, 2021).

Respondenti uvádí ale i další příklady, které v teoretické části práce nejsou zaznamenány: „Ruce v kapsách při komunikaci jsou nezdvořilé. Brýle, pokud nejsou sluneční, si můžeme nechat, pokud jde o oficiální situaci. V neformální situaci si můžeme nechat dokonce i sluneční brýle“ (Respondent č. 3, 2021). „...Když člověk přikládá ruku k hrdlu, znamená to, že už něco nemůže trpět, že jsme už něčím «syti»“ (Respondent č. 2, 2021), (viz obrázek č. 15). Toto gesto označující: „už toho bylo dost“ se v české kultuře označuje podle autorky také gestem ruky, avšak tak, že se zápěstí zastaví u krku a ohnutá ruka v zápěstí se pohybuje ze strany na stranu. Dalším gestem jsou zvednuté nohy na židli, které však ne v každé situaci budou znamenat nezdvořilost: „Rusové nikdy nepoloží nohy na židli, to se interpretuje jako hrubá neúcta k ostatním. Lidé si to dovolí, například pokud jsou ve společnosti blízkých přátel, nepovažuje se to za něco špatného, ale mezi rodinou je to prostý znak, nemůžou to udělat. Obvykle je takový malý stereotyp, když lidé trochu pijí, tak si uvolní nohy na židli, nebo když jsou unavení“ (Respondent č. 1, 2021).

Co se týče výpovědi respondenta pocházejícího z České republiky (viz příloha 1), vyzoroval zřejmě žvýkání jako nezdvořilé gesto správně, avšak je otázkou, zdali toto gesto zaznamenal respondent v oficiální situaci, či nikoliv. „...Pokud je komunikace formální, nesmíme žvýkat žvýkačku“ (Respondent č. 3, 2021).

Příklady **způsobu slušného chování**, které uvedli respondenti, jsou totožné jak s poznatky v literatuře, tak s výpověďmi Čechů. Respondenti doplnili ještě další příklady, které jsou v české kultuře známé. „V autobuse musí přenechat místo mladí lidé starému člověku nebo těhotné ženě. Poté pustit někoho před sebe, když procházíme dveřmi, sundat klobouk v budově, sundat rukavice při podání ruky“ (Respondent č. 3, 2021). Ohledně přenechání svého místa v dopravě někomu jinému se vyjádřil i jiný respondent (viz příloha 5), který však popisuje, že tak lidé konají málokdy. Naopak respondent české národnosti (viz příloha 3) se k tomuto zdvořilému gestu vyjádřil tak, že po hlasitém ohlášení v dopravě, že mají lidé přenechat svá místa starším lidem, tak lidé opravdu činili. Zřejmě záleží na každém jedinci, podle autorky je to stejné jako v české kultuře.

Zdvořilá gesta, která uvedli respondenti, jsou v podstatě shodná s gesty, která jsou typická i pro českou kulturu. Autorka zde neshledala žádné viditelné rozdíly.

Jako **verbální výraz, který doprovází neverbální komunikaci**, bylo nejčastěji uvedeno gesto ruky se směřujícím palcem směrem nahoru. „Palec nahoru: «Класс», «Здорово», «Сынеп»“ (Respondent č. 3, 2021). Při tomto gestu se však nemusí nic říkat a

ostatním je jasné, co je gestem myšleno: „*Použijeme ho například, když řekneme, že něco znamená: „Bezva“, „Dobře“, „Senzační“, „Super“. Toto gesto ukazujeme beze slov...“* (Respondent č. 1, 2021). Dále zazněly i výrazy pro pozdrav a loučení: „*Podání ruky: «Добрый день!», «Здравствуйте», neformální: «Здорово!», «Привет!».* Muži – *podání ruky plus verbální výraz («Здорово» jako «Здравствуйте», ale není to formální a je to jen pro ty, kdo se dobře navzájem znají).* Ženy – *polibek na tvář plus verbální výraz (Říká se: «Приветуки» jako „Ahojky“, pokud jsou mladí (16-28 let obvykle, ale existují výjimky))“* (Respondent č. 3, 2021). Tyto příklady jsou totožné s rozhovory s respondenty z České republiky. Pro autorku je však slovní výraz „Приветика“ zcela novým.

Dále byly zaznamenány i verbální výrazy spolu s neverbálním gestem ruky, kdy dotyčný něco vysvětluje (viz příloha 4 a obrázky č. 7, č. 8) nebo také gesto ruky označující výraz „trochu“ (viz obrázek č. 16).

6.1.3 SHRNUTÍ VÝPOVĚDÍ

Z rozhovorů s respondenty je možné zaznamenat jisté shody s poznatky uvedenými v literatuře, ze které autorka práce vychází.

Autorka si dovolí tvrdit, že i přes prvotní dojem Čechů ohledně ruské kultury, kterou hodnotili spíše negativně a nepřesně, zřejmě dopomůže k pochopení ruské kultury, k přehodnocení předsudků a získání si tak náležitého pohledu na Rusy vycestování do Ruské federace nebo bližší seznámení se s Rusy. Díky Čechům je vidět, jak je důležitá interkulturní komunikace, jak moc je potřebné vnímání a pochopení odlišných znaků jiné kultury. Co kultura, to jiné zvyky, jiná neverbální gesta nebo jiné významy stejných gest. Z rozhovorů s Čechy je nejlépe vidět, že každý jedinec může mít zkreslené informace o jiné kultuře, kultura pro ně může být někdy nesrozumitelná a špatně ji mohou vnímat. Každý člověk žije v kultuře, podle níž má naučené určité zvyky, proto se tak celý proces pochopení jiné kultury může stát složitým.

Rovněž se autorka přesvědčila se o tom, že ne všechna tvrzení, ba dokonce i ta, která jsou podložena literaturou, nejsou zcela 100%. Každý jedinec je jiný, každý žije v nějaké kultuře. Mimo tuto kulturu však může být i součástí další kultury, v níž se některé zvyky mohou lišit. Příkladem je tomu držení těla Rusů, kdy všichni respondenti vypověděli, že postoj těla Rusů je vzpřímený, jen jedna Ruska vypověděla opak (viz výše).

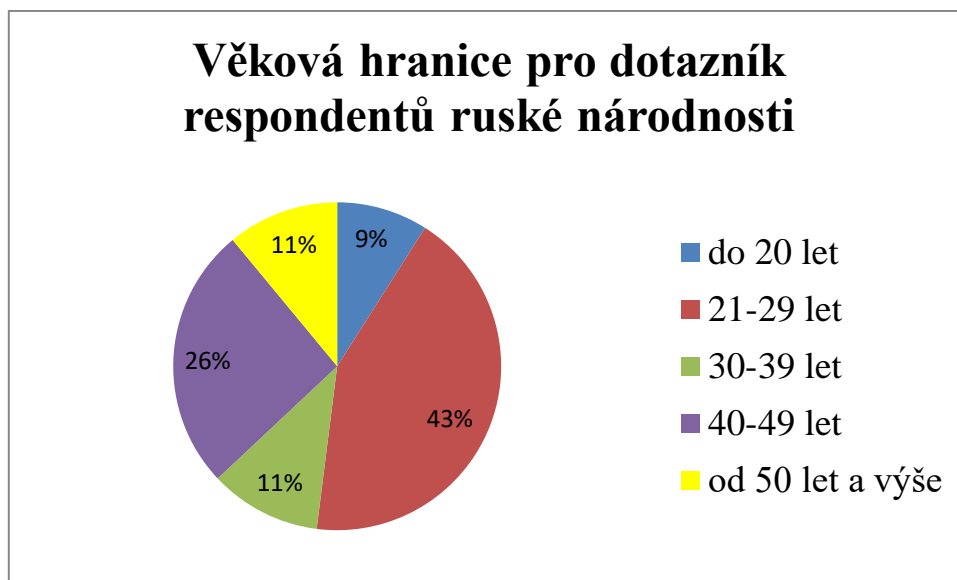
6.2 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

Pro zpracování kvantitativního výzkumu byla použita metoda formou dotazníkového šetření (viz přílohy 7, 8). Autorka práce se pro tento druh šetření rozhodla opět kvůli srovnávacímu pohledu. Za prvé pro srovnání dat respondentů pocházejících z Ruské federace s využitou literaturou v bakalářské práci a dále pro posouzení dat respondentů z České republiky s daty z dotazníků Rusů. Autorku práce zajímá, zdali jsou Češi obeznámeni s ruskou kulturou a zdali je neverbální komunikace a etiketa Rusů srovnatelná s využitou literaturou. Podle autorčina názoru většina Čechů nemá dostatečné množství informací o neverbální komunikaci a etiketě Rusů.

Dotazník byl rozeslán elektronickou formou Čechům i Rusům. Vyplnilo jej celkem 98 osob, z čehož 37 lidí je ruské národnosti a zbylých 61 osob pochází z České republiky. Dotazník utvořený pro Rusy (viz příloha 8) vyplnili jedinci ve věkovém rozmezí od osmnácti do šedesáti čtyř let, přičemž se nejčastěji dotazníku zúčastnilo mladých osob ve věkové hranici od dvaceti jedna let do dvaceti devíti let, tedy 43 %, viz graf č. 2.

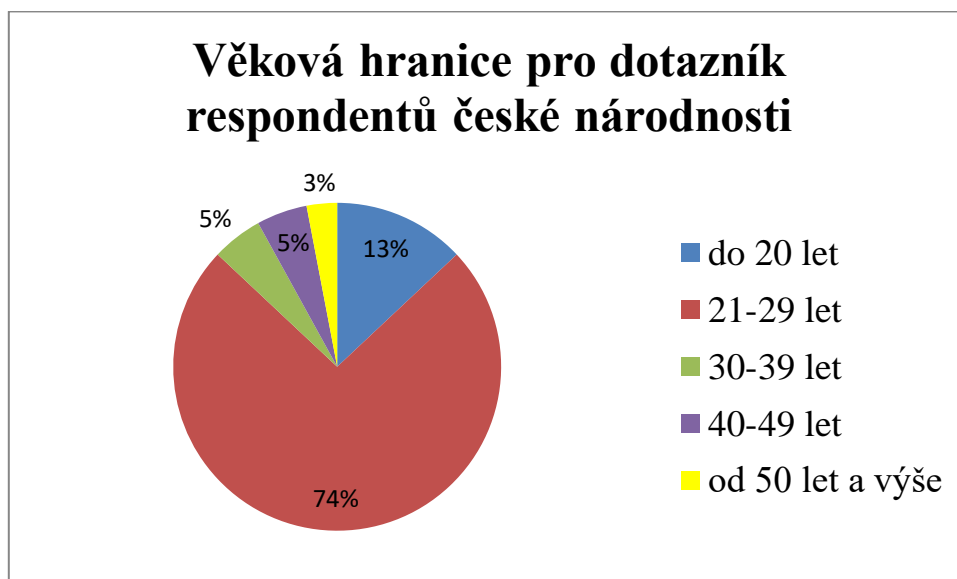
Naopak dotazník pro Čechy (viz příloha 7) byl vyplněn osobami ve věku od šestnácti do padesáti sedmi let. Nejvyšší procento, tedy 74 %, zaobírají mladí lidé ve věku od dvaceti jedna let do dvaceti devíti let, viz graf č. 3.

Graf č. 2: Věková hranice Rusů (dotazník)

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Graf č. 3: Věková hranice Čechů (dotazník)

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

6.2.1 DOTAZNÍK PRO JEDINCE ČESKÉ NÁRODNOSTI¹

Autorku práce nejprve zajímalo, zdali se respondenti někdy učili ruský jazyk a zdali navštívili Ruskou federaci, jelikož by toto tvrzení mohlo značně ovlivňovat úroveň vědomí o neverbální komunikaci a etiketě Rusů.

Ruský jazyk se tedy někdy učilo 54 % respondentů a zbylých 46 % nikoliv. Z 54 % respondentů, tedy 33 osob, se ruský jazyk učili lidé převážně po dobu okolo čtyř až šesti let, což by znamenalo, že by již tito respondenti mohli o tématu bakalářské práce něco vědět (viz graf č. 4).

¹ Viz příloha 7

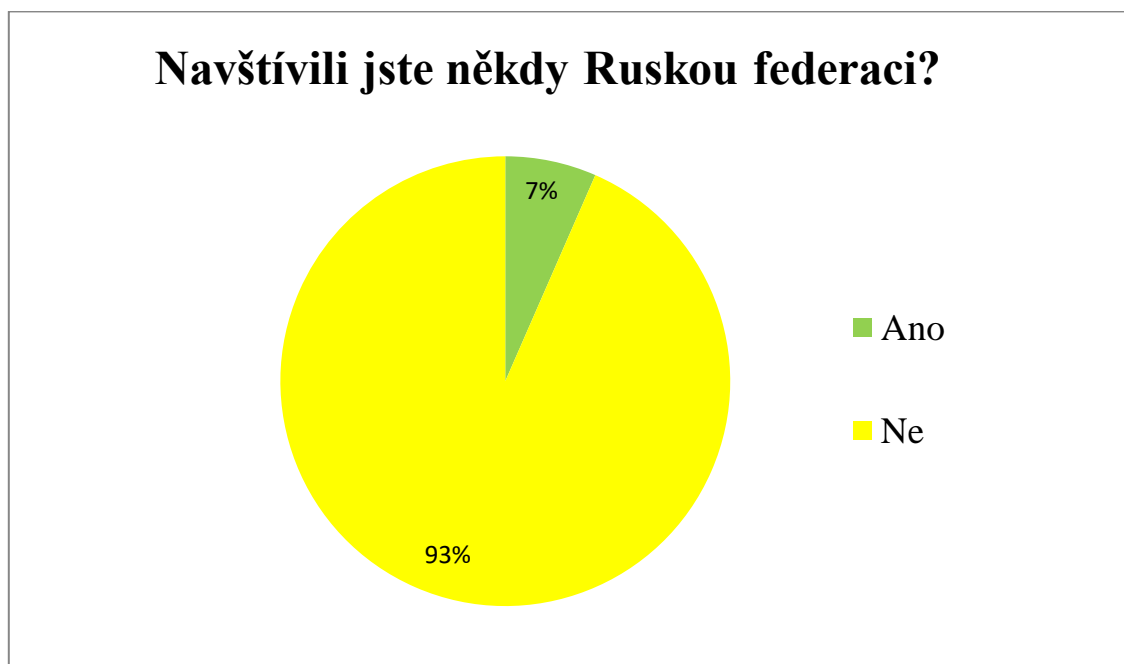
Graf č. 4: Jak dlouho se učili Češi ruský jazyk

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Ruskou federaci navštívilo 7 % dotazovaných, tedy 4 lidé. Otázka, která v dotazníku zazněla a souvisí s grafem č. 5, byla ohledně toho, zdali někdo Ruskou federaci navštívil, tak na jak dlouhou dobu a za jakým účelem. Jednotlivě tito lidé na tomto území tedy strávili tři dny, tři týdny, tři měsíce a jedna respondentka zde žila do svých dvaceti osmi let. Tito lidé zde byli za účelem turismu, stáže a uměleckého turné.

Graf č. 5: Návštěvnost Ruské federace

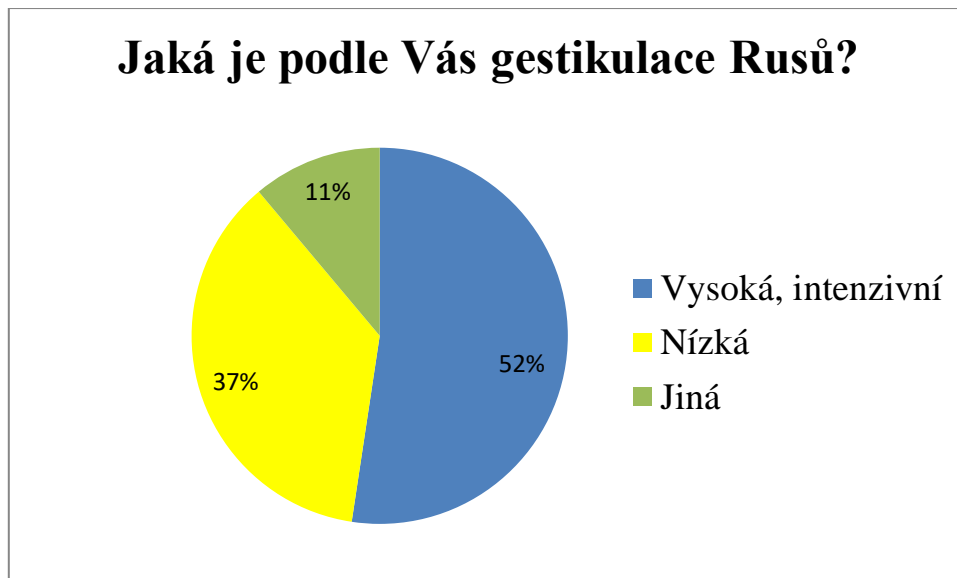
Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Jelikož autorka práce zkoumá i to, **jaké mají Češi poznatky o ruské kultuře**, zdali jsou jejich názory zkreslené, či nikoliv, zazněla i otevřená otázka, co si Češi myslí o charakteru Rusů, jelikož se i postoje a předsudky mohou řadit do kultury, kterou se tato práce také lehce zabývá. Většina respondentů bohužel odpověděla negativně, avšak spousta Čechů hodnotí Rusy jako velké vlastence, což lze potvrdit i s poznatky v literatuře, o kterou se tato práce opírá. S využitou literaturou se shodují i názory některých respondentů, že jsou Rusové z hlediska etikety nápomocní a z hlediska komunikace jsou Rusové velmi komunikativní. Pár respondentů odpovědělo, že je mimika Rusů chladná, bez úsměvu. Jedna respondentka tvrdí, že do Ruské federace jela vystrašená (což poukazuje na předsudek), ale jakmile se seznámila s Rusy, poznala, že to jsou velmi ochotní, nápomocní a vstřícní lidé.

Nyní se již všechny otázky v dotazníku týkají neverbální komunikace a etikety Rusů. Na první polouzavřenou otázku, jaká je podle Čechů **gestikulace** Rusů (viz graf č. 6), odpovědělo 52 % respondentů, že je vysoká a intenzivní, 37 % odpovědělo, že je gestikulace Rusů nízká a zbylých 11 % má na mysli jinou míru gestikulace. Dva lidé si myslí, že gestikulace Rusů je aktivnější než gestikulace Čechů, podle dalšího respondenta Rusové nedávají příliš najevo své pocity, jiný respondent tvrdí, že je gestikulace Rusů

intenzivní, ale záleží na výchově a prostředí, ve kterém se osoby nacházejí. Další respondent je toho názoru, že gestikulace Rusů je suchá až nulová a dva respondenti nemají žádný názor.

Graf č. 6: Gestikulace Rusů podle Čechů

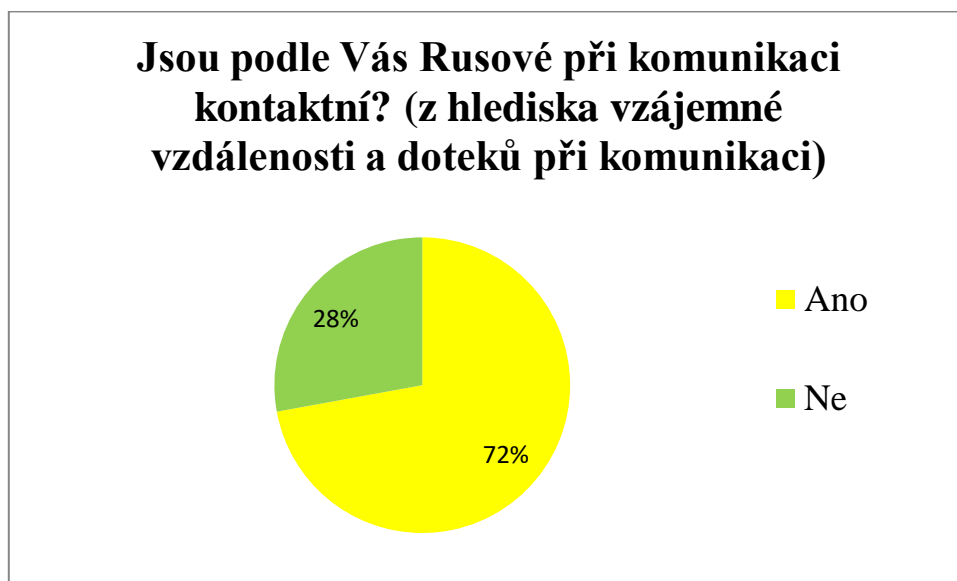

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

S touto otázkou souvisí i další dvě otázky. V dotazníku pro Čechy byly uvedeny dva stejné obrázky **gesta ruky** se směřujícím palcem nahoru. Jelikož je toto gesto podle využití literatury jak shodným, tak odlišným gestem pro Čechy i Rusy, chtěla si autorka práce ověřit, zdali tomu tak opravdu je. Jak toto gesto vnímají Češi v české kultuře, a co podle nich toto gesto označuje v ruské kultuře. Na rozdíl, kterým má být to, že v české kultuře lze toto gesto uplatnit i k zastavení vozidla a žádosti o svezení, poukázali pouze tři lidé. Ostatní respondenti uvedli, že toto gesto označuje souhlas či pochvalu. Ohledně toho, co toto gesto označuje v Ruské federaci, odpovědělo patnáct českých respondentů, že gesto ruky se směřujícím palcem nahoru znamená v ruské kultuře to samé jako v České republice, dvanáct respondentů označilo toto gesto jako souhlasný signál, čtyři jedinci uvedli, že se podle jejich názoru jedná v ruské kultuře o signalizaci čísla jedna, dvacet dva lidí nemělo žádný názor, tři respondenti označili gesto za špatné. Mezi další odpovědi se řadí ironie nebo provokace.

Další otázka na neverbální komunikaci je, zdali si Češi myslí, že jsou Rusové z hlediska **proxemiky a haptiky** při komunikaci kontaktní (viz graf č. 7). Většina respondentů, tedy až 72 %, je toho názoru, že Rusové kontaktní jsou.

Graf č. 7: Míra kontaktu z hlediska vzdálenosti a haptiky při komunikaci Rusů podle Čechů

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Na otázku, co ví Češi o **haptice** Rusů, zodpověděla většina respondentů správně, že se Rusové objímají, podávají si ruce nebo je v jejich kultuře zcela běžné, když se políbí muži. Jeden respondent odpověděl, že je možné políbit ženě její ruku. Dva respondenti uvádějí, že je haptika Rusů nízká a dvacet dva lidí neví o haptice Rusů nic.

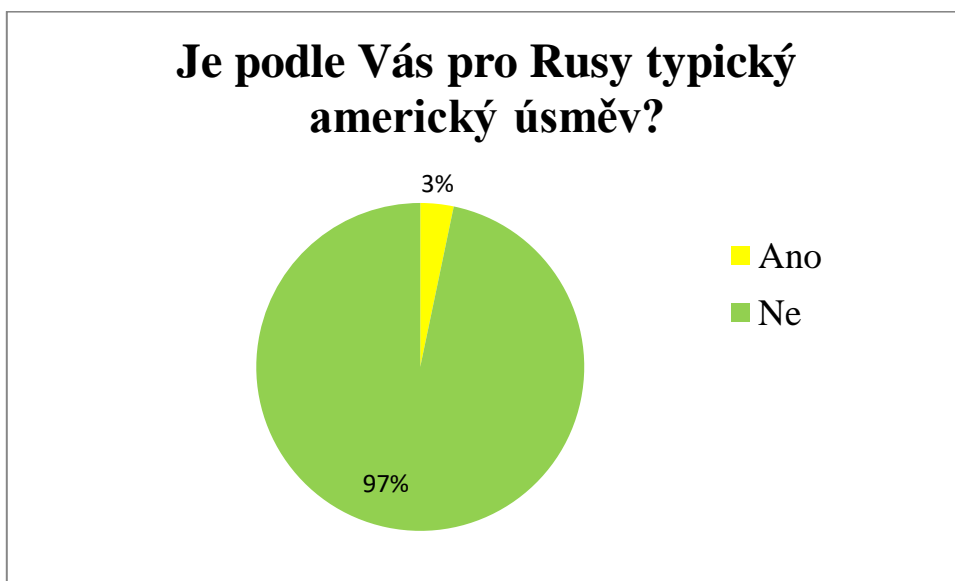
Ohledně **mimiky** Rusů, zda jsou Rusové podle Čechů spíše usměvavý národ, či nikoliv (viz graf č. 8), odpovědělo 84 % českých respondentů, že Rusové usměvaví nejsou. S touto otázkou souvisí i další otázka, která se týká amerického širokého úsměvu, zdali je podle Čechů pro Rusy tento úsměv typický (viz graf č. 9). Správně odpověděla většina respondentů, tedy 97 % osob, že pro Rusy tento úsměv typický není. Respondenti také ve většině uvedli, že se podle jejich názoru jedná v ruské kultuře o projev přetvářky, neupřímnosti a lži. Dále, že tento úsměv jedinci ruské národnosti věnují jen nejbližším lidem při upřímné radosti.

Graf č. 8: Mimika Rusů podle Čechů

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Graf č. 9: Mimika Rusů podle Čechů (americký úsměv)

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

V neposlední řadě autorku práce zajímalo, zdali jsou Češi obeznámeni s **etiketou** Rusů. Pro neznalost žádných nezdvořilých gest odpovědělo 87 % respondentů, zbylých 13 % odpovědělo, že nějaká tato gesta znají, pro příklad uvedli položené nohy na stole, hlasitost nebo vztyčený prostředníček. Většina respondentů odpověděla, že jsou Rusové obecně zdvořilí. Dále lze mezi odpovědi respondentů zahrnout také to, že jsou podle nich ruští muži gentlemani a pomáhají ženám, poté, že jsou Rusové komunikativní, společenší, pohostinní a uctíví. Někteří respondenti v této otevřené otázce uvedli, že podle jejich

názoru závisí etiketa Rusů na tom, kde daný jedinec žije, odkud pochází, z jaké je společenské vrstvy a jaká je jeho výchova. Menší počet lidí uvedl, že jsou podle nich Rusové spíše obecně nezdvořilí a šest dotazovaných neví o etiketě Rusů nic.

6.2.2 DOTAZNÍK PRO JEDINCE RUSKÉ NÁRODNOSTI²

Dotazník, který byl vytvořen pro Rusy, měl bohužel menší návratnost, ale podle autorčina mínění jsou i tato získaná data dostačující. V dotazníku bylo potřeba vyplnit dohromady šestnáct otázek včetně otázky týkající se věku respondentů. Otázky byly jak otevřené, tak polouzavřené a uzavřené a týkaly se jednak neverbální komunikace, jednak etikety Rusů.

Na otázku, jaká je **gestikulace** Rusů, zdali ji Rusové hodnotí spíše jako pasivní nebo aktivní, odpověděli respondenti takto. Jako intenzivní a aktivní hodnotí gestikulaci Rusů dohromady jedenáct lidí, přičemž respondenti uvádí i to, že intenzivní gesta používají víceméně při hádce, nebo jsou intenzivní jejich pohyby rukou. Jako pasivní a neintenzivní uvádí gestikulaci sedm respondentů. Ostatní respondenti se vyjádřili tak, že je gestikulace Rusů spíše střední až středně nízká, málo aktivní, zdrženlivá, přiměřená, méně rozvitá a také, že především záleží na situaci, podle které svá gesta používají. Poté uvádí, že je gestika bohatá na emoce, ale lépe jsou emoce přenášeny mimikou. Dále respondenti uvedli, že nejčastěji gestikulují, aby ukázali na nějaký předmět, nebo přímo napsali příklady gest, jako jsou ohýbání prstů pro počítání, palec směřující nahoru signalizující souhlas nebo to, že pokud chtějí poukázat na opilého člověka, přiloží si dva prsty na krk.

S gestikulací Rusů souvisely i další dvě otázky v dotazníku. Pro zjištění pravdivých poznatků uvedených v literatuře, zadala autorka práce i do dotazníku pro Rusy **gesto označující palec ruky**, který směřuje směrem nahoru a zajímalo ji, jaký význam má toto gesto pro Rusy. Žádný respondent neodpověděl negativně, všichni respondenti hodnotili toto gesto jako pozitivní, souhlasné, označující pochvalu, jeden respondent uvedl, že se může jednat i o sarkastické gesto.

Poslední otázka ohledně gestiky se týkala otevřené otázky, zdali existují nějaká **specifická neverbální gesta**, která používají Rusové. Nejčastěji respondenti uváděli gesta jako kývání hlavou, mávání rukama při pozdravu, gesto označující souhlas, při kterém si dva jedinci vzájemně tlesknou dlaněmi, dále gesto, které označuje alkohol - cvrnknutí do krku či používání nazálních zvuků. Jednotlivě poté respondenti uvedli příklady jako

² Viz příloha 8

nevhodné vypláznutí jazyka, pohyb ruky, kterou se většinou ukazuje na nějaký objekt, dále souhlasné gesto, které vypadá tak, že se spojí palec s prsteníčkem, potřesení rukama, palec ruky směřující vzhůru, nebo gesto, při kterém mají jedinci zvednuté ruce s otevřenými dlaněmi, označující, že se dotyčný vzdává. Jako gesto, které by bylo možné zahrnout do posturologie, respondent uvedl, že žáci vstanou, jestliže do třídy vstoupí učitel. Dalším příkladem z etikety bylo uvolnění místa v hromadné dopravě těhotným ženám, starším osobám či ženám s dětmi.

Haptika byla řešena v následující polouzavřené otázce. Jelikož v literatuře, o kterou se práce opírá, byly poznatky o tom, že jsou Rusové kontaktní a oproti Čechům se při komunikaci vzájemně více dotýkají, zajímala se autorka práce o to, zdali se Rusové dotýkají účastníka komunikace při rozhovoru a zdali považují za vhodné poplácat partnera po zádech (viz graf č. 10). Výsledek byl poněkud jasný. Až 76 % respondentů odpovědělo, že se účastníka komunikace dotýkají, zbylých 21 % respondentů s výrokem nesouhlasí a 3 %, tedy jedna osoba, nevedla, zdali s tvrzením souhlasí, či nikoliv a pouze uvedla, že se Rusové při komunikaci dotýkají málokdy a netýká se to všech komunikujících. Respondenti měli možnost se v této otázce dále rozepsat, jaké formy doteků při komunikaci jsou vhodné, s kým a za jaké situace k dotekům dochází. Dvanáct respondentů z dvaceti osmi osob nejčastěji uvádí podání rukou a potřesení rukama a to při setkání a pozdravu, devět osob uvedlo možnost poplácání po rameni při pozdravu mezi blízkými lidmi. Někteří respondenti odpověděli jako další možnost doteku objetí při setkání i loučení mezi přáteli. Zbylí respondenti reagovali tak, že závisí na etiketě společnosti a míře blízkosti komunikujících.

Graf č. 10: Haptika Rusů

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

S haptikou souvisí i další polouzavřená otázka, zdali se Rusové **při setkání objímají** (viz graf č. 11). Většina respondentů, tedy 87 %, odpověděla souhlasně, 5 % procent respondentů s tímto tvrzením nesouhlasí a zbylých 8 % procent se nevyjádřilo, zdali souhlasí či ne a uvedlo pouze textovou odpověď, kde na otázku odpovídají. Respondenti měli v této otázce možnost se opět lépe vyjádřit ohledně toho, za jaké situace a mezi jakými osobami k objetí dochází. Nejčastěji respondenti uvedli situaci při setkání a to v počtu patnácti lidí, naopak rozloučení uvedli pouze čtyři respondenti, podle dvou respondentů dochází k objetí při dlouhém odloučení. Na otázku, mezi jakými lidmi k objetí dochází, uvedla většina respondentů přátele, dále příbuzné a rodinu, blízké osoby a dobré známé. Dva respondenti se vyjádřili, že k objetí dochází především u žen. Jeden respondent také uvedl, že objetí pro Rusy vyjadřuje podporu, lásku a radost.

Graf č. 11: Haptika Rusů - obejmutí

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Autorku práce dále zajímalo, zdali dochází při setkání Rusů k **polibku** mezi komunikujícími (viz graf č. 12). Jelikož byla tato otázka polouzavřená, měli respondenti možnost dodat, mezi jakými osobami k polibku dochází a za jaké situace. S polibkem při setkání mezi komunikujícími souhlasilo 81 % respondentů, nesouhlasilo 11 %, zbylých 8 %, 3 lidé, uvedli pouze textovou odpověď. Mezi nejčastější textovou odpověď lze považovat, že k polibku dochází převážně mezi rodinou a příbuznými, poté mezi blízkými přáteli, dále mezi ženami a v neposlední řadě mezi zamilovanými lidmi. Vhodné situace pro polibek jsou podle respondentů setkání a loučení. Respondenti dále uvedli, že dochází k polibku na tvář a mezi zamilovanými lidmi se jedná o polibek převážně na ústa.

Graf č. 12: Polibek při setkání mezi Rusy

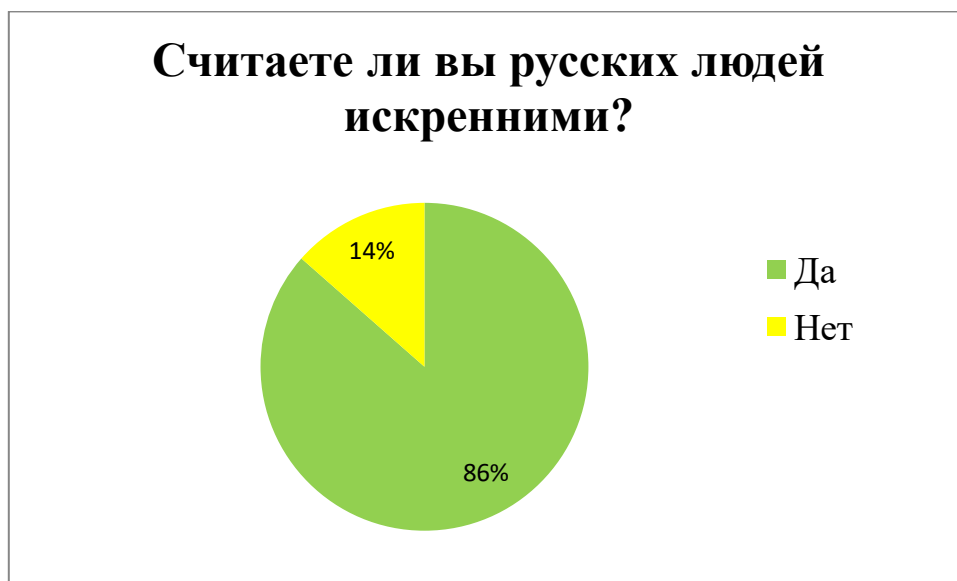

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Ohledně haptiky a současně i etikety zajímal autorku práce jednak pohled Rusů na **podání rukou a potřesení rukama** při úředním setkání, jednak mezi jakými lidmi se gesto používá a při jaké situaci k němu dochází. Značná většina respondentů odpověděla, že se jedná o gesto prokazující zdvořilost, které se využívá převážně mezi muži. U žen se toto gesto podání ruky používá pouze v případě, jestliže dojde k formální situaci. Poté Rusové uvedli, že se jedná o gesto, které se používá při pozdravu i při loučení. Někteří respondenti dále vysvětlili význam tohoto gesta jako prokázání důvěry, úcty, míru a přátelství.

Jelikož se ve využití literatuře často opakovalo, že **upřímnost** charakterizuje Rusy a značně tato vlastnost souvisí s **mimikou**, chtěla se autorka dozvědět, zdali je toto tvrzení pravdivé (viz graf č. 13). Z toho důvodu se zeptala Rusů na tři otázky, které se týkají mimiky. Na první uzavřenou otázku, zdali se Rusové hodnotí jako upřímní jedinci, odpověděla valná většina 86 % respondentů, že s tímto tvrzením souhlasí.

Graf č. 13: Upřímnost spojená s mimikou Rusů

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Dále autorku práce zajímalo, za jakých okolností a s kým se Rusové **usmívají**. Na tuto otázku odpovědělo 58 % respondentů, že se Rusové převážně usmívají. Jako nejčastější textovou odpověď uvedli respondenti to, že se Rusové usmívají v případě, pokud k úsměvu mají nějaký důvod a jestliže se opravdu radují. Dva respondenti se vyjádřili, že se neusmívají na cizince, čtyři respondenti uvedli, že se usmívají, pakliže jsou ve společnosti svých blízkých a známých lidí.

Rovněž se také autorka práce zeptala respondentů, jaký význam pro mě má takzvaný **americký**, tedy široký, **úsměv**. Na tuto otázku odpověděla většina respondentů, že se jedná o projev neupřímnosti. Dva respondenti uvedli, že může taková forma úsměvu označovat u každého jedince něco jiného, další dva respondenti zastávají tvrzení, že se jedná čistě o formalismus. Dále dva jedinci označili tento úsměv za vyhovující a sloužící k vyjádření pozdravu. Poslední jedinec uvedl, že tento typ úsměvu byl do roku 2000 projevem neupřímnosti, po roce 2000 je již součástí obchodní etikety.

Jako další se autorka práce zajímala o **zdvořilá a nezdvořilá gesta** Rusů. S uzavřenou otázkou, zdali Rusové označují jako nezdvořilá gesta komunikaci s partnerem, aniž by se na něj dívali, položené nohy na stole, sezení na podlaze nebo komunikaci s cigaretou v ústech či žvýkání, souhlasilo 97 % osob. Tatáž procenta respondentů souhlasila s otázkou, která se týkala zdvořilých gest. Jako zdvořilá gesta byly v otázce uvedeny příklady jako podat ruku ženě, která vychází z dopravního prostředku, přidržet někomu

dveře, nabídnout místo k sezení, doprovodit hosta ke dveřím, vstát, pokud vejde do místnosti společensky významnější osoba nebo starší člověk, podat si ruce a potřást jimi a pustit někoho před sebe. Nesouhlasila pouze 3 % respondentů, tedy jedna osoba.

Taktéž byly ohledně **etikety** zkoumány tři další jevy. První, zdali jsou dle ruské etikety společensky významnější starší lidé oproti mladším lidem, ženy oproti mužům a nadřízení oproti podřízeným. Na tuto polouzavřenou otázku odpovědělo souhlasně 92 % respondentů, zbylých 8 % nevedlo, zdali s tvrzením souhlasí, či nesouhlasí a uvedli pouze textovou odpověď. V textových odpovědích bylo zaznamenáno, že takto platila etiketa do roku 1990 a poté tento fakt vymizel, dále, že je společensky významnější nadřízený a starší lidé a ženy nejsou dle etikety vážené a v neposlední řadě, že prioritou jsou zejména staří lidé a následně ženy či těhotné ženy.

Další otázkou týkající se etikety, byla otázka ohledně **pozdravu**. Opět byly uvedeny příklady pro pozdrav jako objetí, polibek, podání rukou a potřesení rukama a poplácání po zádech. Souhlasilo 92 % respondentů, zbylých 8 %, tedy tři lidé, s tímto faktem nesouhlasili.

Poslední otázka ohledně etikety související s neverbální komunikací se týkala gest, která jsou používána při **loučení**. V uzavřené otázce byla uvedena neverbální gesta jako podání rukou a potřesení rukama a polibek. Výsledné hlasování je totožné s odpověďmi v otázce, která se zaměřovala na pozdrav. Tedy 92 % respondentů souhlasilo, 8 % zastává jiný názor.

6.2.3 SHRNU TÍ KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU

Cílem kvantitativního výzkumu metodou dotazníkového šetření bylo srovnat poznatky získané od respondentů ruské národnosti s literaturou, o kterou se opírá bakalářská práce, dále, zdali se shoduje tvrzení českých respondentů s tím, co v dotazníku vypověděli Rusové a v neposlední řadě, zdali došlo k potvrzení autorčiny hypotézy, zda jsou Češi málo obeznámeni s neverbální komunikací a etiketou jedinců ruské národnosti.

Na otázku ohledně **gestikulace** Rusů často Rusové odpovídali tak, že jsou jejich gesta spíše střední a jsou bohatá na emoce. To samé uvádí i literatura, avšak s tím rozdílem, že gesta Rusů jsou poměrně intenzivní a mnohdy jsou používána pro vyjádření nějaké situace. Přesto však gestikulaci Rusů jako intenzivní hodnotilo jedenáct ruských respondentů z třiceti sedmi dotazovaných jedinců. To, že je gestikulace Rusů intenzivní, si myslí i

většina českých respondentů. Autorka práce se víceméně přiklání k názoru ruských respondentů, že záleží především na situaci, ve které jsou gesta použita.

Na další otázku, co znamená v ruské kultuře **gesto ruky s palcem směřujícím směrem vzhůru**, odpověděli jednotně Rusové, že se jedná o projev souhlasu. Toto tvrzení je totožné s poznatkami v literatuře, ze které byly čerpány informace. Respondenti z České republiky se ve dvanácti případech shodli, že se jedná o souhlasné gesto, patnáct respondentů uvedlo, že se jedná o stejný význam jako v české kultuře. Avšak vzhledem k tomu, že Češi hodnotili toto gesto v české kultuře čistě jako gesto pro pochvalu či souhlas a jen tři respondenti uvedli, že má toto gesto v České republice i jiný význam, lze tvrdit, že dvacet sedm Čechů na tuto otázku v souvislosti s významem pro Rusy odpovědělo správně.

S doteky při komunikaci souhlasí většina Rusů a uvádí stejné formy doteků jako literatura, tedy nejčastěji uváděné potřesení rukama. Češi v 72 % odpověděli, že jsou podle jejich názoru Rusové při komunikaci kontaktní a kontakt provádí nejvíce formou objetí nebo potřesení rukama.

Rovněž Rusové uvedli potřesení rukama jako gesto pro prokázání zdvořilosti, které je častějším jevem spíše mezi muži a dochází k němu jak při pozdravu, tak při rozloučení. Tyto poznatky jsou shodné s literaturou.

Z poznatků z literatury lze vyčíst, že většina Evropanů označuje Rusy jako jedince bez **úsměvu**. Tato skutečnost lze potvrdit z výsledků šetření, kdy se Češi s tímto tvrzením shodují v 84 %. Rusové zastávají názor, že se usmívají především v případě, pokud mají k úsměvu důvod. Také literatura uvádí, že je pro Rusy netypický americký úsměv, který je pro ně projevem neupřímnosti. Respondenti české národnosti s tímto výrokem v 97 % souhlasí a taktéž hodnotí tuto formu úsměvu jako neupřímnou. Rusové ve většině uvádí, že se jedná rovněž o tento negativní projev.

Ohledně **etikety** související s neverbální komunikací byla zjišťována **zdvořilá a nezdvořilá gesta**. Rusové souhlasili s příklady, které jsou uvedeny v teoretické části na základě poznatků čerpaných z literatury. U respondentů z České republiky lze zaznamenat ve valné většině neznalost nezdvořilých neverbálních gest Rusů.

Tvrzení v literatuře ohledně etikety, tedy kdo je významnější v ruské kultuře dle společenských pravidel a jaké jsou formy pozdravu či loučení, jsou shodná s odpověďmi Rusů.

Je patrné, že se odpovědi respondentů z Ruské federace velmi shodují s poznatky uvedenými v literatuře. Je však důležité uvést, že opravdu záleží na každém jedinci, na tom, kde žije, odkud pochází a podobně. I přesto, že poznatky v literatuře zaznamenávají určitý všeobecný přehled o Rusech, není žádná uzavřená otázka, která byla položena respondentům, zodpovězena v 100% úspěšnosti, z čehož lze usoudit, že je každý jedinec jiný. Znalosti Čechů o neverbální komunikaci a etiketě Rusů jsou víceméně dostačující. Avšak pohled Čechů na Rusy přijde autorce práce zkreslený. Ohledně ruské kultury, charakteru Rusů odpovídali Češi většinou negativně, ale i přes to někteří jedinci uvedli charakteristiku, která se shoduje jak s poznatky v literatuře, tak se získanými daty z dotazníků Rusů. Za velký přínos vědomostí o neverbální komunikaci a etiketě Rusů má podle autorky značný podíl to, že 7 % respondentů české národnosti navštívilo Ruskou federaci a že se 54 % dotazovaných Čechů učilo ruský jazyk a délka učiva tak mohla značně ovlivnit tyto získané vědomosti o ruské kultuře.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá širokým tématem neverbální komunikace a etikety Rusů. Cílem práce bylo zjistit více informací o neverbální komunikaci a etiketě Rusů, jak na toto téma nahlízejí Češi, jak se neverbální gesta popřípadě odlišují od českých gest a zdali je neverbální komunikace a etiketa Rusů srovnatelná s poznatky v literatuře, ze které autorka čerpala.

Z výsledků bádání v kvalitativním šetření jsou viditelné předsudky Čechů vůči Rusům a Ruské federaci. Podle Čechů jsou Rusové přísní, vážní, nebezpeční. Z kvalitativního šetření je vidět, že mají Češi z Ruské federace určité obavy, očekávají, že budou mít v dané zemi negativní pocity. Po osobní návštěvě respondentů do Ruské federace však své předsudky dotazovaní změnili a začali vnímat dané kulturní odlišnosti jako autentický projev kultury, bez toho aniž by je hodnotili. Některé prvky neverbální komunikace Rusů však pro ně zůstávaly nečitelné. Například podle výrazu tváře nebyli schopni přesně určit, jaká je nálada partnera. Nepřípravenost odhadnout postoj představitelů jiného kulturního kódu je však univerzálním problémem interkulturní komunikace. Vzhledem ke kvalitativnímu výzkumu vedenými s Rusy se autorka dozvěděla značné množství nových poznatků o neverbální komunikaci Rusů, Rusové vysvětlili například jejich mimiku, seznámili autorku pro ni s novými neverbálními gesty (viz níže), potvrdili některé poznatky uvedené v literatuře jako například jejich typický výraz obličeje, který mimo jiné dále detailně specifikovali (viz níže).

Zásadou kvalitativních výzkumů vedených se všemi respondenty lze nalézt v mimice, proxemice a gestice mezi ruskou a českou kulturou jak shody v univerzálních gestech, tak i rozdíly. Češi častěji používají široký úsměv, podle Rusů je však pro Rusy tento úsměv netypický. Vážný výraz tváře Rusů neznamena nepřátelství, je to neutrální výraz, obvyklý při veřejném vystupování. Při komunikaci si jsou, co se týče vzdálenosti, Rusové blíže než Češi. Rusové používají některá jiná neverbální gesta. Těmito gesty jsou myšleny například hlášení se ve škole, při němž se Rusové mohou jak dotýkat loktem o stůl, tak mít i nataženou celou paži nebo gesto pro zastavení vozidla, při kterém Rusové používají nataženou dlaň, a ne jako v české kultuře gesto ruky se směřujícím palcem nahoru či zjevně pro Čechy neznámé gesto označující opilost, tedy poklepání prsty o krk. Dále také Rusové ve výzkumu uvedli gesta jako tzv. „фига“ označující, že dotyčný člověk nic od druhé osoby nedostane nebo gesto ruky „podpírající“ si bradu s významem, že již toho má dotyčný dost.

Autorčinou hypotézou bylo, že jsou Češi neznalí, pokud se jedná o neverbální komunikaci, etiketu Rusů a ruskou kulturu. Toto tvrzení se dá víceméně vyvrátit, jelikož jsou Češi podle výsledků výzkumů poměrně obstojně obeznámeni s tímto tématem, avšak určité nesprávné výpovědi bylo možné zaznamenat také. Zcela jistě by se však znalost Čechů na toto téma mohla zkvalitnit. Kvalitativní výzkum ukázal, že poznatky Čechů o neverbální komunikaci a etiketě Rusů jsou poměrně bohaté, což je však způsobeno tím, že se respondenti o Ruskou federaci zajímali a navštívili toto území. Z kvantitativního výzkumu hlubší obeznámenost Čechů s ruskou neverbální komunikací a etiketou nevyplývala.

Vzhledem ke kvantitativnímu výzkumu s Rusy považovala autorka za vhodné srovnat výpovědi respondentů s poznatky uvedenými v literatuře, ze které autorka vycházela, zdali dochází k nějakým velkým rozdílům, či nikoliv. Většina odpovědí respondentů byla shodná s poznatky v literatuře. Z výsledků kvantitativního šetření lze vypožorovat, že informace o neverbální komunikaci a etiketě Rusů uvedené v literatuře nebudou vždy zcela úplně směřovat na všechny jedince. Například podle Rusů je jejich gestikulace dle šetření střední, také ale uvedli, že intenzivní gestika je převážně při hádce. Naopak v literatuře je uvedena gestikulace Rusů jako poměrně intenzivní.

Z výsledků bádání je z praktického hlediska důležité pochopit, že je každá kultura specifická, je potřeba danou kulturu vnímat a správně ji pochopit a rovněž tak chápat i každého jedince individuálně. Bakalářská práce přispívá ke vzájemnému poznání a porozumění v dané specifické oblasti.

RESUMÉ

Bakalářská práce rozpracovává široké téma neverbální komunikace a etikety Rusů, přičemž se zaměřuje především na haptiku, mimiku, gestiku, posturologii a proxemiku.

Výběrově ukazuje na rozdíly mezi ruskou a českou kulturou v daných oblastech.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické části autorka na určitých příkladech vystihuje rozdíly v české a ruské kultuře, které se pojí s etiketou a neverbální komunikací a definuje neverbální komunikaci a etiketu Rusů. Praktická část představuje závěry kvalitativního a kvantitativního výzkumu zaměřených především na neverbální komunikaci typickou pro Rusy, dále na etiketu Rusů, na to, jak vnímají Češi ruskou kulturu a zdali dochází k nějakým rozdílům mezi neverbálními gesty mezi Rusy a Čechy. Výzkumy víceméně vyvrátily autorčinu hypotézu ohledně malé míry informovanosti Čechů o neverbální komunikaci a etiketě Rusů a o ruské kultuře.

ABSTRACT

This bachelor's thesis addresses the broad topic of non-verbal communication and etiquette of the Russian people, focusing in particular on the haptics, mimics, gestures, postures and proxemics of the communication.

It shows the differences between the Czech and the Russian culture in this area on selected examples.

The thesis consists of two parts - theoretical and practical. In the theoretical part the author highlights chosen differences between the Czech and the Russian culture relating to etiquette and non-verbal communication; the Russian etiquette and non-verbal communication is also defined in this part. The practical part of the thesis presents the conclusions of qualitative and quantitative research focused primarily on non-verbal communication typical for the Russian people, Russian etiquette, the perception of the Russian culture by the Czech population and whether there are differences in non-verbal gestures between Russians and Czechs. The research largely disproved the author's hypothesis about the Czech public having poor knowledge about Russian non-verbal communication and etiquette.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

BRUNO, Tiziana a Gregor ADAMCZYK, 2005. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1313-7.

ČECHOVÁ, Marie a autorský kolektiv, 2011. *Čeština-Řeč a jazyk*. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František, 2011. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1946-0.

ČSÚ, 31. 03. 2014. Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu-2011. *Český statistický úřad* [online]. Praha. Datum aktualizace 31. 03. 2014 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-ceske-republice-podle-dat-scitani-lidu-2011-dxfg9l7fpy>.

DEVITO, Joseph A., 2001. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-988-8.

FORMANOVSKAJA, Natalja Ivanovna, 2005. *Kultura obšeniija i rečevovo povedeniija*. Moskva: Izdatelstvo IKAR. ISBN 5-7974-0051-0.

ФОРМАНОВСКАЯ, Наталья Ивановна, 2005. *Культура общения и речевого поведения*. Москва: Издательство ИКАР. ISBN 5-7974-0051-0.

GIDDENS, Anthony, 2013. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0807-1.

HEILMANN, Christa M., 2013. *Řeč těla: gesta, mimika, emoce*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4394-3.

HELUS, Zdeněk, 2011. *Úvod do studia psychologie: Učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3037-0.

Fidelio Translations, 2016. Osobnosti neverbalnoj komunikacii v ruskoj kulture. *Fidelio Translations di Maria Chichilanova* [online]. [cit. 2020-01-07]. Dostupné z: <http://www.fideliotranslations.com/ru/Особенности-невербальной-коммуникации-в-русской-культуре>.

Fidelio Translations, 2016. Особенности невербальной коммуникации в русской культуре. *Fidelio Translations di Maria Chichilanova* [online]. [cit. 2020-01-07]. Dostupné z: <http://www.fideliotranslations.com/ru/Особенности-невербальной-коммуникации-в-русской-культуре>.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 1988. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. Členská knihnice.

KUPCEVIČOVÁ, Jelena a Vítězslav VILÍMEK, 2013. *Současná ruská řečová etiketa pro Čechy*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7464-252-4.

MATHÉ, Ivo a Ladislav ŠPAČEK, 2005. *Příruční encyklopedie slušného chování etiketa*. Praha: BB/art. ISBN 80-7341-564-X.

MIKULÁŠTÍK, Milan, 2003. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0650-4.

MVČR, 2021. Cizinci s povoleným pobytem: Přehledy za rok 2018. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>.

MVČR, 2021. Cizinci s povoleným pobytem: Přehledy za rok 2019. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

MVČR, 2021. Cizinci s povoleným pobytem: Přehledy za rok 2020. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>.

MVČR, 2021. Cizinci s povoleným pobytem: Přehledy za rok 2021. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>.

MOREE, Dana, 2015. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0915-7.

PROCHOROV, Jurij Jevgeněvič, STĚRNIN, Josif Abramovič., 2006. *Russkije: komunikativnoje povedenje*. [online, pdf]. Vyd. 2. Moskva: Flinta; Nauka. [cit. 2020-02-19]. 238 s. Dostupné z: https://www.vsu.ru/ru/university/structure/communicate/pdf/monographs/russian-comm-behavior_2006.pdf.

ПРОХОРОВ, Юрий Евгеньевич, СТЕРНИН, Иосиф Абрамович, 2006. *Русские: коммуникативное поведение*. [online, pdf]. Изд. 2. Москва: Флинта; Наука. [cit. 2021-02-19]. 238 с. Dostupné z: https://www.vsu.ru/ru/university/structure/communicate/pdf/monographs/russian-comm-behavior_2006.pdf.

PRŮCHA, Jan, 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3069-1.

- PRŮCHA, Jan, 2011. *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-502-2.
- SERGEJEVA, Alla Vasiljevna, 2005. *Russkije: Stěreotypy povedenija, tradicii, mentalnost'*. Vyd. 3. Moskva: Flinta; Nauka. 320 s. ISBN 5-89349-626-4.
- СЕРГЕЕВА, Алла Васильевна, 2005. *Русские: Стереотипы поведения, традиции, ментальность*. 3-е изд. Москва: Флинта; Наука. 320 с. ISBN 5-89349-626-4.
- ŠPAČEK, Ladislav, 2006. *Slon v porcelánu aneb Jak se neztratit v labyrintu etikety*. Praha: Albatros nakladatelství. ISBN 80-00-01730-X.
- ŠPAČEK, Ladislav, 2017. *Moderní etiketa pro každého, ETIKETA*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-4577-3.
- TEGZE, Oldřich, 2003. *Neverbální komunikace*. Praha: Computer Press. ISBN 80-7226-429-X.
- VYBÍRAL, Zbyněk, 1997. *Úvod do psychologie komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-002-7.
- VYBÍRAL, Zbyněk, 2000. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-291-2.
- ŽELVIS, Vladimir, 2001. *ЭТИ СТРАННЫЕ РУССКИЕ*. [online]. Moskva: Egmont Rossija Ltd. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <http://psylib.org.ua/books/inostra/txt15.htm#3>.
- ЖЕЛЬВИС, Владимир, 2001. *ЭТИ СТРАННЫЕ РУССКИЕ*. [online]. Москва: Эгмонт Россия Лтд. [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: : <http://psylib.org.ua/books/inostra/txt15.htm#3>.
- ŽELVIS, Vladimír Iljič, 2009. *Rusové: xenofobní průvodce*. Praha: Nakladatelství XYZ. ISBN 978-80-7388-203-7.
- Rozhovor s respondentem č. 1 z České republiky (anonym), 12. 02. 2021, 16. 02. 2021, 07. 03. 2021, 08. 03. 2021, 09. 03. 2021, 10. 03. 2021.
- Rozhovor s respondentem č. 2 z České republiky (anonym), 31. 03. 2021.
- Rozhovor s respondentem č. 3 z České republiky (anonym), 09. 02.2021, 12. 02. 2021, 16. 02. 2021, 04. 04. 2021.
- Rozhovor s respondentem č. 1 z Ruské Federace (anonym), 21. 03. 2021, 22. 03. 2021, 23. 03. 2021.
- Rozhovor s respondentem č. 2 z Ruské federace (anonym), 30. 03. 2021, 31. 03. 2021, 02. 04. 2021.
- Rozhovor s respondentem č. 3 z Ruské federace (anonym), 11. 03. 2021, 12. 03. 2021, 13. 03. 2021, 03. 04. 2021, 04. 04. 2021.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Neverbální gesta označující pozdrav v ruské kultuře z pohledu Čechů	35
Tabulka 2: Neverbální gesta označující rozloučení v ruské kultuře z pohledu Čechů	35
Tabulka 3: Neverbální gesta označující pozdrav v ruské kultuře z pohledu Rusů	41
Tabulka 4: Neverbální gesta označující rozloučení v ruské kultuře z pohledu Rusů	41

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Počet Rusů na území České republiky	29
Graf č. 2: Věková hranice Rusů (dotazník)	45
Graf č. 3: Věková hranice Čechů (dotazník)	46
Graf č. 4: Jak dlouho se učili Češi ruský jazyk	47
Graf č. 5: Návštěvnost Ruské federace	48
Graf č. 6: Gestikulace Rusů podle Čechů	49
Graf č. 7: Míra kontaktu z hlediska vzdálenosti a haptiky při komunikaci Rusů podle Čechů	50
Graf č. 8: Mimika Rusů podle Čechů	51
Graf č. 9: Mimika Rusů podle Čechů (americký úsměv).....	51
Graf č. 10: Haptika Rusů.....	54
Graf č. 11: Haptika Rusů - obejmutí.....	55
Graf č. 12: Polibek při setkání mezi Rusy.....	56
Graf č. 13: Upřímnost spojená s mimikou Rusů	57

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Podání rukou	11
Obrázek č. 2: Palec ruky se směřujícím palcem směrem nahoru	15
Obrázek č. 3: Gesto pro zastavení vozidla v ruské kultuře	15
Obrázek č. 4: Nesouhlasné gesto; palec ruky směřující směrem dolů.....	16
Obrázek č. 5: Varovné gesto v české i ruské kultuře.....	17
Obrázek č. 6: Gesto ruky v ruské kultuře označující „něco potřebuji“	II
Obrázek č. 7: Gesto ruky v ruské kultuře užívané při komunikaci	VI
Obrázek č. 8: Gesto ruky v ruské kultuře užívané při komunikaci k vyjádření názoru.....	VII
Obrázek č. 9: Držení těla respondenta z Ruské federace - „budu tě vnímat, ale moc mě to nezajímá“	VIII
Obrázek č. 10: Držení těla respondenta z Ruské federace při komunikaci s přáteli	VIII
Obrázek č. 11: Držení těla respondenta z Ruské federace při přemýšlení.....	IX
Obrázek č. 12: Držení těla respondenta z Ruské federace při komunikaci.....	X
Obrázek č. 13: Gesto označující v ruské kultuře opilost.....	II
Obrázek č. 14: Gesto ruky - „фига“	III
Obrázek č. 15: Gesto ruky označující v ruské kultuře „už toho bylo dost“	IV
Obrázek č. 16: Gesto ruky označující v ruské kultuře „trochu“	IV

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Rozhovor s respondentem č. 1 české národnosti (záznam).....	I
Příloha 2: Rozhovor s respondentem č. 2 české národnosti (záznam).....	I
Příloha 3: Rozhovor s respondentem č. 3 české národnosti (záznam).....	I
Příloha 4: Rozhovor s respondentem č. 1 ruské národnosti (záznam).....	V
Příloha 5: Rozhovor s respondentem č. 2 ruské národnosti (záznam).....	I
Příloha 6: Rozhovor s respondentem č. 3 ruské národnosti (záznam).....	V
Příloha 7: Dotazník pro jedince české národnosti	I
Příloha 8: Dotazník pro jedince ruské národnosti.....	III

PŘÍLOHY

Příloha 1: Rozhovor s respondentem č. 1 české národnosti (záznam)

Jaká si měla očekávání z pobytu v Ruské federaci z pohledu mentality Rusů, jejich kultury, neverbální komunikace a etikety? Co se ti potvrdilo a naopak vyvrátilo?

„V první řadě si vybavuji, že mi každý od cesty odrazil. I já jsem si například myslela, že jsou Rusové hrozně vážní, což se mi vlastně i trochu potvrdilo, protože málo používali emoce a používali mimiku. Učitelé ale byli hrozně ochotní a milí. Pak mě překvapila neustálá kontrola nad všemi a vším. Kateřina³ mi pomáhala dostat se na kolej, kde jsem měla bydlet, ale ji tam vůbec nepustili, protože studentka jejich školy.“

Říkáš, že se ti potvrdilo, že Rusové málo užívají mimiku. Co přesně máš, prosím, na mysli?

„Vůbec jsem nepoznala, jestli jsou naštvaní nebo veselí. Takže jsem absolutně netušila, jak náš rozhovor berou. Jestli v pořádku, nebo je to nezajímá. Ale učitelky se většinou pousmály, ale jinak mimika žádná. Myslím si, že spíše vše vyjadřovali slovy.“

Uvedla si úsměv, na koho se tedy Rusové usmívali a jakou formu úsměvu použili? Jak se tvářili na tebe?

„Na sebe se vzájemně usmívali. Rozhodně to nebyl americký úsměv, ale když se setkali dvě dívky nebo kluci, kteří vypadali jako přátelé nebo známí, tak se pousmáli. Bud' jen takovým tím decentním úsměvem, nebo pokud se hodně bavili, usmívali se tak, že jim byly vidět, myslím, trochu i zuby. Na mě se například na ulici neusmáli ani omylem. Všichni měli vážné tváře a já se pořád usmívala, abych vytvořila příjemný první dojem. Abys to nepochopila špatně, podle mě jsou Rusové zdvořilí, ale nějak se prostě neusmívali. Takže jsem netušila, jestli je opravdu vše, co říkám, zajímavá, ale soudím, že ano. Byla jsem z konverzací vcelku taková rozpačitá.“

V jaké situaci, kterou si při pobytu v Ruské federaci zažila, hrála významnou roli mimika Rusů?

„Přišlo mi, že muži a kluci jsou takoví strnulí ve všem. Ale u dívek se mi zdálo, že se společné kamarádky uvolnili a výraz nebyl tak strnulý. Možná také hodně dělal výraz očí a malé pousmání. Nemyslím si ale, že by u nich mimika hrála velkou roli. Přišlo mi, že si

³ Kateřina: kamarádka dotazované Češky, která pomáhala respondentce při pobytu v Ruské federaci (je změněné jméno, aby byla zachována anonymita)

spíše své emoce sdělují. U nás poznáš na výrazu člověka, že se mu něco nelíbí, ale u Rusů se mi zdá, že mluví o tom, co se jim nelíbí.“

Když jsi uvedla oční kontakt, jak třeba dlouze se na tebe při rozhovoru Rusové dívali?

„Při komunikaci se hodně a dlouze koukali do očí. Někdy to bylo až nepříjemné. Většinou po celou dobu rozhovoru. Z větší části jsem ale vedla rozhovory s ženami.“

A pokud jste spolu s Rusy komunikovali, jak daleko jste od sebe stáli?
„Zdalo se mi, že Rusové potřebují být k tobě blíž. Ať už to byl někdo známý nebo cizí.“

Zaznamenala si totéž i u vzájemné komunikace Rus s Rusem?

„Myslím si, že ano. Stáli u sebe poměrně blízko a už jen ty pozdravy, u kluků podání ruky a někdy k tomu takové objetí. Myslím, že pak byli víc uvolnění. Ale možná to vidím jinak, protože já si od cizích lidí držím větší odstup a vadí mi, když se někdo moc přiblíží. Také se mi zdálo, že měli dobré držení těla. Rozhodně se nehrbili.“

Mluvíš o neverbálních gestech, která doprovázejí pozdrav. Jaké další formy vyjádření pozdravu si zaznamenala?

„Pamatuji si ještě, když jsme se setkaly s Kateřinou nebo s jinou mojí kamarádkou, tak mi na pozdrav zamávaly.“

Jaká neverbální gesta používali Rusové pro rozloučení?
„Teď nevím, zdali to bylo i při rozloučení, ale myslím si, že holky, studentky, si dávaly polibek na rozloučenou. Ale většinou používaly zvednutí ruky jako zamávání, nebo dotyčné položily na rameno ruku a rozloučily se.“

Kromě doteku ramene, jaké další formy doteků si při komunikaci s Rusy zaznamenala?

„Objetí a poplácání po zádech. Také pak jako u nás podání ruky při pozdravu.“

Jaká neverbální gesta si vybavíš? Popřípadě, při jaké situaci k daným gestům došlo?

„Vybavím si stejná gesta, jako jsou u nás v Česku. Palec nahoru, který znamenal souhlas, palec dolů nesouhlas, zvednutý prostředníček znamenající sprosté gesto, nebo to, že se ve škole někdo hlásil tak, že měl loket na stole. Když jsme byli na hokeji, tak fanoušci tleskali, pokud padl správný gól. Jinak si nic jiného bohužel nevybavím.“

Jaká si zaznamenala zdvořilá a nezdvořilá neverbální gesta Rusů a při jaké situaci k těmto gestům došlo?

„Rozhodně jako zdvořilé gesto považuji to, že mi nějaký cizí kluk pomohl při mém odjezdu s kufrem. Stála jsem na schodech u koleje a čekalo mě asi třicet schodů, ze kterých jsem měla snést kufr. Ten kluk ke mně přiběhl a kufr mi snesl. Také mě často muži pouštěli před sebe při vstupu do MHD, tuším, že mi i někdo otevřel dveře, když jsem někam šla. Jinak pozdravy, podání ruky. Co se týče nezdvořilosti, vybavuji si akorát, že jeden člověk trochu hlasitě žvýkal, ale nevím, zdali to považovat za nezdvořilost, na mě osobně to bylo trochu moc, ale nic moc si jinak nevybavuji.“

Takže by si obecně řekla, že jsou Rusové zdvořilí?

„Je to hodně individuální. Rusové převážně zdvořilí byli, ale jen, pokud se zaměřím na věkově trochu starší. Většinou mě zklamali mladí lidé. Pokud mi nerozuměli, nebo jsem špatně položila otázku, nechtěli mi pomoci. Nebo možná chtěli, ale asi nevěděli, jak na to. Zastavili se, to ano, několikrát po mě chtěli zopakovat otázku, ale vzdali to. Nejspíš se snažili mi pomoci, ale bohužel jsem od mladých lidí moc odpověď nedostávala. Jakmile jsem oslovila třeba člověka nad třicet let, pomohl mi vždycky.“

V našem rozhovoru si uvedla spoustu neverbálních gest, jaké verbální výrazy, tedy slova, doprovázely daná neverbální gesta, která si ve spojení s verbální komunikací vybavíš?

„Těžká otázka, protože si nějaká slova nebo věty ve spojitosti s neverbálními gesty moc nepamatuji. Vybavím si akorát při souhlasu, když někdo kýval hlavou, nebo ukazoval palec nahoru, že řekl: „Отлично!“, „Окей.“, „Молодец!“. Pozdravy jsou jasné, při podání ruky, mávání a podobně pozdravili nebo se rozloučili. Při vstupu do MHD na mě a mou kamarádku nějaký pán ukázal rukou, ať jdeme dovnitř a myslím, že jen řekl: „Девушки,“ na nic dalšího si bohužel nevzpomenu.“

Příloha 2: Rozhovor s respondentem č. 2 české národnosti (záznam)**Jaká si měl očekávání z pobytu v Ruské federaci z pohledu mentality Rusů, jejich kultury, neverbální komunikace a etikety? Co se ti potvrdilo a co nikoliv?**

„Byl to můj druhý pobyt v zahraničí, kde jsem byl sám, bez přátel. Určitě jsem měl obavy, poněvadž jsem neslyšel na Rusko dobré ohlasy, v podstatě ani ne na Rusy nebo Rusky. Jezdím často do Egypta, řekl bych, že je to tam druhé malé Rusko, rusky se tam totiž člověk dorozumí líp, než anglicky mi přijde. Každopádně jsem očekával velkolepost jako mohutné stavby, památky apod., což se mi potvrdilo. Musím říct, že mě Rusové celkem překvapili. Jel jsem do Petrohradu v domnění, že se budou chovat jako právě v tom Egyptě, kde to v drtivé většině jsou s prominutím nevychovaní lidé. Tak na ně nahlíží i hodně lidí z mého okolí. Nicméně situace mě celkem překvapila, to bylo asi první, co jsem psal domů, že v porovnání s Egyptem mi přišlo, že se nacházím úplně někde jinde, než jsem si představoval. Co se týče etikety, tak mi lidé v Petrohradu přišli milí a vstřícní. Když jsem nevěděl, poradili mi. I když lidé na letišti působili přísně, bez jakéhokoliv dobrého pocitu. Co se týče lidí v kavárnách a obchodech, zaměstnanců, působili celkem otráveně, když jsem byl ale v rychlém občerstvení, tam byla obsluha zase v pořádku. Jinak bych určitě řekl, že mám z Ruska dobrý pocit, lepší, než když bych ho osobně nenavštívil. Lidé tam jsou přívětivější než například v Londýně. Určitě mě to město mile překvapilo a změnilo nahlížení na místní obyvatele. Určitě to vyvrátilo všechny mýty, co u nás kolují.“

Jakou mimiku si zaznamenal u Rusů?

„Za celý týden jsem viděl hodně málo lidí, že by se smálo. Výraz měli takový neutrální nebo spíš takový těžkopádný, vypadali utahaně, mi přišlo. Ani průvodkyně se neusmívala. Měla snad od rána do večera jeden a ten samý výraz. Určitě z nich ale nešel strach.“

Co se ještě týče úsměvu, viděl si na někom typ amerického úsměvu?

„To určitě neviděl, na úsměvy a projevy radosti jsou celkem střídmi. Na mě ten Petrohrad působil tak jako evropsky.“

Seznamoval ses tam s nějakými Rusy?

„Ne ne, neseznamoval. Přijdou mi celkem uzavření, že mají svůj okruh lidí a v tom se drží po celou dobu.“

A zaznamenal si alespoň u ostatních Rusů nějaká neverbální gesta označující pozdrav a rozloučení?

„Tak to už si nepamatuji. Pokývnutí hlavy při rozloučení, když jsem se ptal na cestu, jinak už bohužel vůbec nevím.“

Jaká neverbální gesta Rusů si zaznamenal?

„Pamatuji si, že gestikulovali spíše ve střední poloze těla, že to nebylo nějaké moc přehnané máchání rukama nad hlavou. Průvodkyně často požívala gesta rukou, aby na něco ukázala. Co se týče jiných gest, to nevím. Bylo tam všude neskutečně hodně lidí i cizinců, takže to nedokážu určit.“

Jaký názor máš na vzájemnou vzdálenost Rusů? Jsou podle tebe při komunikaci blíže sobě?

„Moc jsem to nepozoroval, každopádně například mě třeba ani ruku nikdo nepodal. Často jsem se setkal, že komunikace mezi mnou a nějakým Rusem probíhala v řádu půl metru nebo metru.“

Jaké formy doteků při komunikaci s Rusy si postřehl?

„Hm, jak jsem ti psal, že mají Rusové svůj okruh lidí, ve kterém se drží, tak se někdy ti lidé při komunikaci dotkli ruky.“

Jak bys definoval držení těla Rusů?

„Řekl bych, že je úplně stejné jako u nás, možná jsou víc narovnaní. Starší lidé jsou shrbení a mladší chodí normálně rovně.“

Jaká zdvořilá a nezdvořilá neverbální gesta Rusů si postřehl?

„Jediné, co si teď vybavím, že někdo přenechal svoje místo v autobuse někomu staršímu. Jinak bohužel. Už to jsou dva roky, co jsem byl v Rusku, takže si zas tolik nepamatuju.“

A dokážeš si vybavit nějaké slovní výrazy, které by doprovázely neverbální gesta?

„Stala se situace, kdy řidič autobusu nemohl projet, protože nějaká paní špatně zaparkovala, a tak rozhazoval rukama a řekl jí z okýnka, že je slepice. Nic jiného si už nevybavím. Je to asi tak jediný postřeh.“

Příloha 3: Rozhovor s respondentem č. 3 české národnosti (záznam)

Jaká si měla očekávání z výletu do Ruska z pohledu mentality Rusů, jejich kultury, neverbální komunikace a etikety? Co tě tam překvapilo, popřípadě zdali ses v něčem mýlila?

„Očekávání? Před odjezdem mi všichni říkali, ať si na Rusy dávám pozor, že jsou nebezpeční apod. Takže jsem tam už jela s nějakým předsudkem. Překvapilo mě, že Rusové nejsou takoví, jak si tady myslíme. Několikrát se mi stalo třeba to, že za mnou běžel pán, jestli jsme já nebo kamarádka neztratily kartu. Nebyla naše, ale viděly jsme před chvílí nějakou slečnu, tak jsme ho za ní poslaly. Nebyla daleko a on za ní běžel. Nebo nějaký pán odchytl moji kamarádku a začal jí sahat na bundu a ona se lekla a prý, co dělá. Řekl, že ji má zezadu špinavou, tak aby o tom věděla. Takových věcí bylo i více a upřímně jsem to tady u nás za 22 let nezažila a tam mi během 3 týdnů pomohlo několik lidí.“

Myslíš si tedy, že je tato zdvořilost Rusů jen vůči cizím lidem, nebo i vůči Rusům vzájemně?

„Myslím si, že je vzájemná, protože než mě oslovili, tak nemohli vědět, zda jsem cizinec nebo ne.“

Postřehla si jejich mimiku?

„Například úsměv jsem nepostřehla vůbec. Věděla jsem, že to tam není zvykem, že se nemám usmívat pokaždé, co vejdu do obchodu. Ale jsem na to zvyklá a usmívala jsem se prostě pořád. Nereagovali na to nijak. Spíše koukali. Na ulici nikdo nikoho neřešil. Jakoby tam byl každý jen sám za sebe.“

Co se týče tvého úsměvu, použila si někdy při setkání s Rusy vyloženě ten americký široký úsměv?

„Neodvážila jsem se ho použít už kvůli tomu, že to u nich není přívětivé. Jen jsem se tvářila mile a usmívala se přirozeně. Doufala jsem, že navodím příjemnou atmosféru při nakupování“ (smích). „Sranda byla, když mě chytli security v hračkářství a mysleli si, že jsem asi atentátník. A to jen kvůli tomu, že jsem měla větší batoh na zádech a já tam měla jen velké autíčko.“

A jak u tohoto incidentu Rusové reagovali? Jaká byla jejich neverbální komunikace, tzn. mimika, gesta apod.?

„Vešla jsem do obchodu, pozdravila jsem, možná jsem pozdravila až moc mile a víc jsem se usmála, což Rusové ty úsměvy moc nemusí. Ani nevím, zdali mě pozdravil ten pán z security a rovnou se cítil důležitý, nakrčil hodně čelo, aby měl výraz přísnosti a řekl mi, abych si sundala batoh, že se do něj podívá. Docela u toho máchal rukama, ukazoval na mě a na ten batoh. Já jsem se ptala na důvod, nevím, zdali kontroloval lidi jen s velkými batohy, protože ostatní nekontroloval. Otevřela jsem ho tedy, ten pán se na mě podíval přísným výrazem, mávl nad tím batohem rukou a přitom řekl, že mě bude pozorovat. Chodil za mnou, měl přivřené oči, ruce za zády, ale to asi k té práci patří. Pro mě to bylo celé trapné, ta situace byla trapná z jeho strany. Ještě vlastně, když se ptal na ten batoh, řekl, ať otevřu batoh a udělal rukou, jako když něco potřebuješ, pohyboval s ní nahoru a dolů (viz obrázek č. 6). Chápu, kdybych pípala kvůli kovovým předmětům, ale takovou situaci jsem nepochopila.“

Myslíš tím toto gesto ruky, které pán ze security udělal?

Obrázek č. 6: Gesto ruky v ruské kultuře označující „něco potřebuji“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

„Ano, přesně tohle gesto.“ (viz obrázek č. 6)

Jaká další neverbální gesta Rusů si vypořádala?

„Když jsem šla do centra, pozorovala jsem hodně Rusy, všimla jsem si, že si nejspíš při obchodní schůzce v restauraci často muži podávali ruce. Byli oblečení v kalhotách, košilích, někteří měli i sako, proto si myslím, že to byla nějaká obchodní situace. Když jsem potom přijela do Soči, tak nevím, jak je to upřímně u podání ruky s Rusy, ale bydlela jsem tam poprvé v rodinném domku, u starší paní a jejího syna, když jsem tam zazvonila, paní

koukala z okna, ale hned rychle zatáhla, což mi přišlo zvláštní. Přijel pak nějaký pán a zeptal se mě na jméno, představila jsem se tedy, podala jsem mu ruku a on se podíval s udiveným výrazem na tu ruku, ale podal mi ji tedy potom také, ale nebylo to prostě spontánní. Možná pán čekal, že se jen představím. Nakonec jsem se dozvěděla, že se ta paní bála, že budu mluvit jen anglicky a ona to neumí. Jinak byli moc skvělí, hodní, pohostinní, během pobytu mi paní přinesla celou mísu fíků. Jinak, když někdo na někoho volal, tak většinou ukázali rukou, ruku dali nahoru jako takové: „Pojd“, zavolali jméno člověka a mávli rukou nahoře, asi aby je bylo vidět, nebo nevím.“

Při té obchodní situaci šlo podle tebe o pozdrav tím podáním ruky?

„Jojo, určitě. Seděli třeba dva u stolu, přišel třetí a podali si ruku.“

Vybavíš si ještě nějaké neverbální gesto, které by označovalo pozdrav?

„U mužů tedy podání ruky. Když se setkaly ženy, tak se políbily, daly si ruce na ramena, mohly to být třeba cizinky, ale moc tak spíš nevypadaly.“

Jaká neverbální gesta označovala naopak loučení?

„Podání ruky u mužů určitě. Dalo by se sem započítat zamávání rukou, ale upřímně jsem moc nepozorovala, jak se Rusové loučí.“

Jaké formy doteků Rusové používali při komunikaci? Nebo pokud se jedná i o etiketu.

„Když za mnou někdo běžel a potřeboval mi něco říct, tak zaťukal na rameno, nebo se mi ještě stalo, že mě pán chytil za ruku, když mi něco chtěl rychle říct. Ta starší paní, u které jsem bydlela v Soči, mě také pořád chytala za rameno.“

Mluvila si už ze začátku o zdvořilých gestech, vybavíš si nějaká další zdvořilá i nezdvořilá gesta?

„Nevím, zdali se to toho týká, ale chtěla jsem jít do jednoho chrámu, viděla jsem, že se musíš obléct do nějaké sukně, šátku kolem těla apod. Já jsem nevěděla co, kam, jak. Ostatní mě pozorovali, pak vyšly starší dámy, a když mě viděly, tak mě do toho oblékly. Usmívaly se, byly milé. Když mi nandávaly něco na krk, tak mi říkaly: „Takhle si to zavaž“, ale i tak to zavázaly ony. Při nandávání sukně mi říkaly: „Jednu nohu, druhou nohu“. Akorát po tom, co mě oblékly, tak přišel pán z toho chrámu a že zavírají, ale přitom tam ještě lidé byli. Nevím, zdali mě tam nechtěli pustit, protože jsem měla zase velký batoh, nevím. Jinak u dopravy, když jsem jela třeba v metru a nastupovali starší lidi, hlásili, že je

slušnost pustit sednout staršího člověka. Slyšela jsem to poprvé takhle v dopravě, že mají nahráno i tohle. A lidé opravu starší pouštěli.“

Jakou zhruba vzdálenost mezi sebou při komunikaci Rusové udržovali?

„Stojí u sebe vždy hodně blízko. Někdy stáli tak blízko, až to bylo někdy nepříjemné, ale vydržet se to dalo. I při té obchodní schůzce stáli docela blízko.“

Vybavíš si, jaké měli Rusové držení těla?

„Kdybych si měla tipnout, protože teď nevím, tak bych si tipla vzpřímený postoj těla. Přikláním se k němu.“

Příloha 4: Rozhovor s respondentem č. 1 ruské národnosti (záznam)**Jaká je mimika Rusů? Prosím, řekni mi vše, co si myslíš.**

„Mimika Rusů. Rusové mohou během rozhovoru bloudit zrakem po obličeji partnera, dívat se na podlahu, jako by přijímali důležitá rozhodnutí a zvažovali, co bylo řečeno - to není porušení norem etikety. Rusové mají ve zvyku intenzivně se dívat na jakékoliv příhody, mohou se dlouho a intenzivně dívat na neznámé, ale okamžitě odvrátí zrak, jakmile je to spatřeno. Považuje se za nekulturní, aby se partner přehlédl zrakem. V tomto případě se věří tomu, že neprohlížet si pozorně člověka, znamená projevovat skromnost, úctu k němu. V metru se otevřeně dívá na lidi na opačném eskalátoru. V ruské mimice zaujímá viditelné místo mrkání. Je obvyklé, že Rusové neskrývají emoce radosti, ale snaží se skrýt negativní pocity. V neoficiální komunikaci vyjadřují Rusové negativní emoce mnohem svobodněji. Rusové jsou z pohledu Evropanů pochmurní, mrzutí, neusmívající se. Je to spojeno s fenoménem běžného neusmívání se ruských lidí, což je jeden z nejvýraznějších a národně-specifických rysů ruského chování. Úsměv v ruské komunikaci není signálem zdvořilosti. V ruské komunikaci není obvyklé usmívat se na cizince. Je neobvyklé, aby se Rusové při vykonávání služebních povinností usmívali, při provádění nějaké vážné, odpovědné práce. Není obvyklé, aby se děti při vyučovacích hodinách usmívali. Ruští dospělí učí děti: neusmívej se, buď ve škole vážný, při přípravě na hodiny, když s tebou hovoří dospělí. Ruský úsměv je považován za upřímný projev dobré nálady nebo přízně partnera a má být pouze upřímný. Rusové nikdy nepoloží nohy na židli, to se interpretuje jako hrubá neúcta k ostatním. Rusové se ve smíšených skupinách vyhýbají vysoce zkrříženým nohám, které provokují.“

A co si myslíš o americkém úsměvu?

„Američané se usmívají stále, při jakýchkoliv situacích. V Ruské federaci se tak také děje, ale ne stále. Rusové obvykle projevují své emoce ihned.“

Jaká je mezi partnery při komunikaci vzájemná vzdálenost?

„Záleží na tom, kdo je partner, jestli...“

Jestli je to kamarádský vztah, rodinný vztah, oficiální vztah atd. Četla jsem, že jsou Rusové kontaktní a vzdálenost mezi komunikujícími během komunikace je menší, než u Čechů. Také jsem četla, že intimní vzdálenost Rusů je okolo 15 cm (myslím).

„Ano, jestli jsou to kamarádi a příbuzní, tak jsou Rusové blízko sebe, pokud to jsou oficiální vztahy, pak je vzdálenost na nataženou paži.“

Jaké doteky užíváte při komunikaci? A v jakých situacích tyto doteky používáte?

„Během komunikace se velmi často používají pohledy, ale také tělesné. Když spolu někdo sympatizuje, vezmou se za ramena, když někdo zlobí, vezme se za loket. Také se berou za ruce, když spolu sympatizují.“

Jaká je gestikulace Rusů? Řekni mi vše, co víš, prosím. A v jakých situacích k těmto neverbálním gestům dochází?

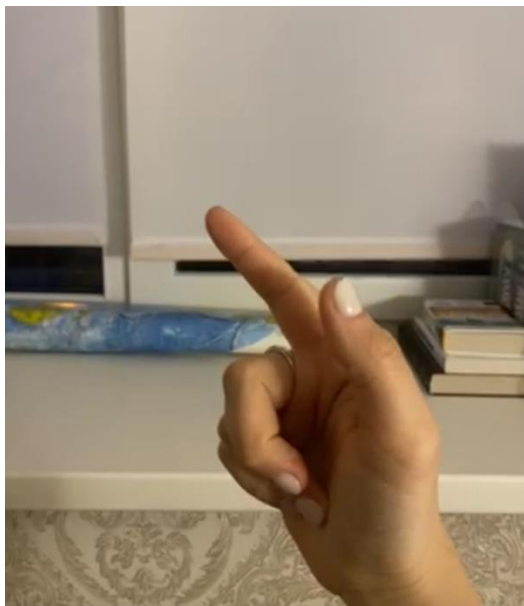
„Tady je to podrobně rozepsané: (odkaz), spolu s obrázky.“

Děkuji, přečtu si to. Ale co bys řekla ty? Je nutné, abych znala tvůj názor.

„Žádný problém. Velmi často Rusové používají „pleskání rukama“, zvláště když něco nemohou dokázat. Potom ještě zvednutí prstu směrem nahoru znamená říct něco důležitého (viz obrázek č. 7). To používám často i já. Ukazováček. Nyní na příkladu vysvětlím, ale pomocí hlasové zprávy tiše.“

Hlasová zpráva:

Obrázek č. 7: Gesto ruky v ruské kultuře užívané při komunikaci

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

Ukazováček je natažený, palec je volně, ostatní prsty jsou zaťaté v pěst, ruka se hýbe v lokti (viz obrázek č. 7).

„Když takto ukazujeme, znamená to, že říkáme: „Ona je taková, ale...““ (viz obrázek č. 7)

Obrázek č. 8: Gesto ruky v ruské kultuře užívané při komunikaci k vyjádření názoru

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

„Vyjádření takového gesta je tehdy, když například vyjadřujeme svůj názor: „Chápeš, že...““ (viz obrázek č. 8)

A co znamená palec směřující nahoru?

„Použijeme ho například, když řekneme, že něco znamená: „Bezva“, „Dobře“, „Senzační“, „Super“. Je to převzaté z anglického jazyka, je to něco dobrého, například, že se Vám tento nápad líbí. Toto gesto ukazujeme beze slov, obvykle ale mluví ruští lidé svými názory.“

Co by si mi řekla o držení těla Rusů?

„Ano, nyní Vám pošlu fotografie, experimentovali jsme s mojí sestrou, ukážu Vám postoje a okomentuji je.“

Obrázek č. 9: Držení těla respondenta z Ruské federace - „budu tě vnímat, ale moc mě to nezajímá“

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

„Toto držení těla je obzvláště tehdy, když jsou ruce člověka takto složeny a člověk stojí rovně, člověk je připravený na důležité, nemá sklon k rozhovoru. Znamená to, že Vás bude poslouchat, ale jako by ho to tolik nezajímalo.“ (viz obrázek č. 9)

Obrázek č. 10: Držení těla respondenta z Ruské federace při komunikaci s přáteli

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

„Tento druhý postoj ukazuje, že je člověk při komunikaci s přáteli nebo s různými lidmi. Stojí uvolněně, je klidný, je tak říkajíc dobře naladěný.“ (viz obrázek č. 10)

Obrázek č. 11: Držení těla respondenta z Ruské federace při přemýšlení

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

„Takto obvykle stojím, když o něčem přemýšlím. Myslím si, že je to například, když probíhá dialog s člověkem, ale může se tak přemýšlet i nad svými myšlenkami.“ (viz obrázek č. 11)

Obrázek č. 12: Držení těla respondenta z Ruské federace při komunikaci

Zdroj: respondentka č. 1 z Ruské federace (anonym), 2021.

„Takové držení těla, kdy je obzvláště jedna noha vysunutá vpřed, používáme, například když mluvíme s přáteli, ti mohou také takto složit paže a znamená to, že rozhovor není tak zajímavý nebo že se prostě ten rozhovor už omrzel. Jestli jsou ruce takto složeny, je to přátelský vztah.“ (viz obrázek č. 12)

Řekla by si, že mají Rusové vzpřímený postoj těla?

„Já bych řekla, že mnoho Rusů má takové držení těla, jelikož se mnozí v dětství věnují různým sportům, obzvláště velmi důležité jsou lidové tance a společenské tance, proto měli vždy chlapci a dívky takové držení těla. Lidé se snaží být jako aristokraté - držení těla, držet správně pero. Není to tak samozřejmě u všech, ale většina lidí se k tomu snaží uchýlit. Proto ano, řekla bych, že u mnohých Rusů je takové držení těla. Například moje rodina je toho příkladem i já jsem chodila na společenské tance a nosila jsem speciální korzety, abych měla takové držení těla.“

Říkala si, že Rusové nikdy nedávají nohy na židli, jaká jsou další nezdvořilá neverbální gesta Rusů? V jakých situacích daná gesta provádíte a kdo je užívá?

„Ano, zřídka se stane, že někdo položí nohy na židli. Lidé si to dovolí, například pokud jsou ve společnosti blízkých přátel, nepovažuje se to za něco špatného, ale mezi

rodinou je to prostý znak, nemůžou to udělat. Obvykle je takový malý stereotyp, když lidé trochu pijí, tak si uvolní nohy na židli, nebo když jsou unavení.“

A jak je to se zdvořilými neverbálními gesty?

„Podání ruky a objetí.“

Jaká neverbální gesta označují pozdrav a rozloučení? Kdo daná gesta provádí?

„Také podání ruky a objetí.“

A kdo tato gesta provádí?

„Obvykle si ve formálním prostředí podávají ruce všichni a také, pokud to jsou blízcí přátelé, také poté používají objetí.“

A tato obě gesta se tedy používají při pozdravu i při rozloučení?

„Ano, nebo mávání rukou.“

Kdo používá mávání rukou?

„Mávání rukou používají všichni, jak muži, tak ženy, všichni.“

Příloha 5: Rozhovor s respondentem č. 2 ruské národnosti (záznam)**Řekni mi prosím vše, co víš o mimice Rusů.**

„Například se mi zdá, že americký úsměv není úplně pro Rusy, ale samozřejmě to záleží na každém člověku, jestli ten úsměv myslí upřímně, nebo ne. Celkem obvykle nemáme příliš aktivní mimiku, také ani nemluvíme hlasitě. Někteří si myslí, že nosíme tzv. smutnou masku, ale pro nás je to prostě stav klidu. Neodmyslitelnou součástí komunikace je i oční pohled.“

Je možné, že ty nebo tvoji přátelé onen americký úsměv někdy použijete? Pokud ano, při jaké situaci k tomuto úsměvu dojde?

„Myslím, že můžeme americký úsměv používat, když chceme něco dostat od jiného člověka, nějakou výhodu. Alespoň já to tak dělám“ (smích).

A využíváš americký úsměv v případě, v jakém si napsala, nebo je ještě nějaká jiná situace, kdy ho používáš, například když se raduješ? A jak je to s tímto typem úsměvu v oficiální situaci?

„Když mám radost, tak mám obvykle upřímný úsměv, není americký. Ale v oficiální situaci je to možné, můžu říct, že to není přesně americký úsměv, málokdo v Rusku se tak usmívá. Náš úsměv je klidnější.“

Jaké formy doteků používáte při komunikaci?

„Já osobně nejsem moc kontaktní člověk, možná se dotýkáme jen s kamarády a s blízkými lidmi. Můžeme se objímat při setkání nebo na rozloučenou.“

A jaká neverbální gesta, kromě objímání, používáte na pozdrav a rozloučení?

„Možná polibek na tvář, ale to je jenom pro blízké kamarády nebo příbuzné.“

Používáte také podání ruky?

„Jo, obvykle to děláme při seznámení nebo v oficiální situaci, také to dělají kamarádi muži při setkání, ženy se častěji prostě objímají.“

Jakou vzdálenost při komunikaci mezi sebou udržujete?

„Myslím, že udržujeme střední vzdálenost, asi 0,5 až 1 metr, aby se nenarušoval osobní prostor člověka.“

Jaké je držení těla Rusů?

„Většina lidí se často hrbí, ale vypadají celkem ochable, v některých situacích mohou sedět v uzavřených pózách.“

Jaké pózy máš na mysli těmi uzavřenými?

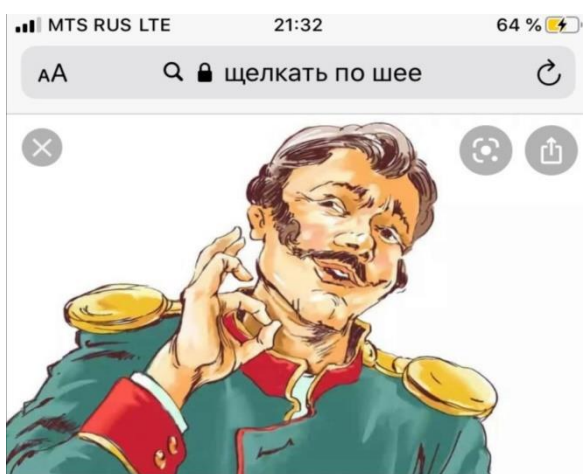
„Když člověk vypadá tak, že mu je chladno. Noha na noze například.“

Prozradíš mi nějaká neverbální gesta, která jsou pro Rusy typická? Jaká je vaše gestikulace, co daná gesta znamenají?

„Překvapilo mě, že Češi, když chtějí ukázat číslo 3 prsty, používají palec, ukazováček a prostředníček. Pro nás je to trochu nepohodlné, používáme ukazováček, prostředníček a prsteníček. V Rusku, pokud chceš ukázat na nějakého člověka, musíš tak udělat celou rukou. Jestli to uděláš jenom ukazováčkem, tak to bude nezdvořilé. Jinak používáme třeba palec nahoru, že je všechno v pořádku. Slyšela jsi o gestu, když člověk klepe na krk? To znamená pít alkohol nebo být opilý.“ (viz obrázek č. 13)

Poslala bys mi fotku, jak takové gesto vypadá, prosím? Abych měla představu.

Obrázek č. 13: Gesto označující v ruské kultuře opilost

Zdroj: respondentka č. 2 z Ruské federace (anonym), 2021.

A toto gesto použiji, abych upozornila na to, že je někdo opilý? Nebo že i já jsem opilý? (viz obrázek č. 13)

„Toto gesto můžeme používat pro jiného člověka, ale pro sebe také. A slyšela si o takovém zajímavém gestu jako «фуза»? Píšu rusky, protože vůbec nevím, jak to překládat. Když ti to člověk ukazuje, znamená to, že od něj nic nedostaneš.“

Toto gesto je „фура“? (viz obrázek č. 14)

Obrázek č. 14: Gesto ruky - „фигра“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

„Ano.“

A to gesto opilosti, jak si o něm mluvila, se používá běžně, nebo se považuje za nezdvořilé gesto? (viz obrázek č. 13)

„Neznamená to nic špatného, ale nehodí se pro každou situaci. Možná někde v hospodě to bude v pořádku.“

Jaké gesto děláte, když si chcete přivolat vozidlo, aby vám zastavilo a někam vás svezlo?

„Ruku máme tak nějak rovnoměrně se zemí a dlaň máme nataženou.“

Jak se hlásíte ve škole?

„Je možné hlásit se buď s nataženou rukou, nebo se opírat loktem o stůl, ale to obvykle dělají jenom děti na základní škole. Na střední škole už zvedáme celou ruku.“

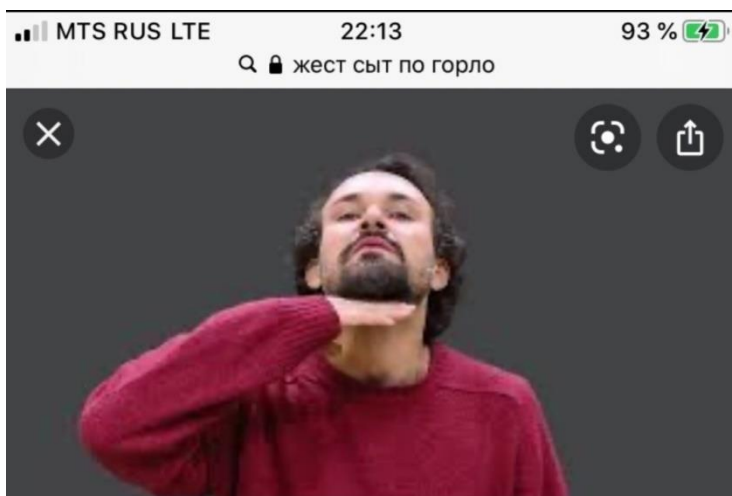
Mluvila jsi již o nezdvořilém gestu, jaká další jsou u vás nezdvořilá gesta? A co zdvořilá?

„Opravdu nezdvořilá gesta jsou trochu zajímavější. Napadlo mě gesto, když člověk přikládá ruku k hrdlu, znamená to, že už něco nemůže trpět, že jsme už něčím «syti» (viz obrázek č. 15). Jestli mluvíme o zdvořilých, tak můžeme přenechat místo starším nebo těhotným, ale dělá tak málokdo, jenom nějaký opravdový gentleman, proto jestli si chci sednout, tak se můžu zeptat někoho, kdo sedí.“

To gesto, že už jste něčeho „syti“, vypadá jak? (viz obrázek č. 15)

„Vypadá asi tak.“ (viz obrázek č. 15)

Obrázek č. 15: Gesto ruky označující v ruské kultuře „už toho bylo dost“

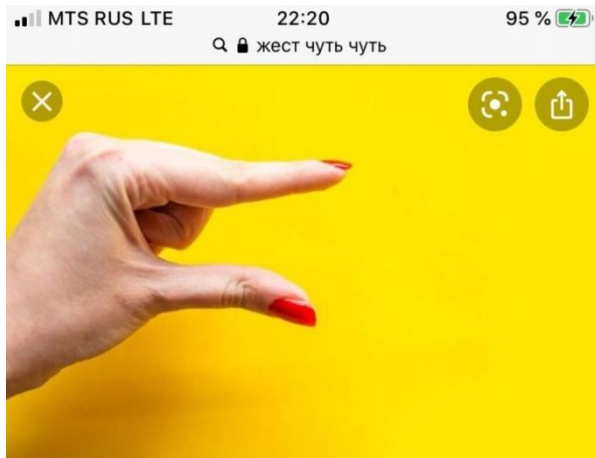

Zdroj: respondentka č. 2 z Ruské federace (anonym), 2021.

A jsou nějaké slovní výrazy, které doprovází neverbální gesta?

„Palec nahoru a řekneme super, ještě když řekneme «чуть-чуть» (trošku), děláme ho takhle.“ (viz obrázek č. 16)

Obrázek č. 16: Gesto ruky označující v ruské kultuře „trochu“

Zdroj: respondentka č. 2 z Ruské federace (anonym), 2021.

Příloha 6: Rozhovor s respondentem č. 3 ruské národnosti (záznam)**Řekni mi prosím, jaká je mimika Rusů.**

„Myslím si, že se málokdo usmívá. Možná je to spojené s tím, že mezi sebou občas lidé nemají vzájemnou důvěru, protože bylo za devadesátých let příliš mnoho kriminality. Je také obvyklé, že si většina lidí na něco stěžuje: na vládu, že máme špatnou medicínu atd. Proto vypadá zvláště, když se někdo usmívá.“

Takže si myslíš, že se Rusové neusmívají převážně kvůli tomu, že si vzájemně nevěří?

„Asi ano, kvůli tomu, že jsou vždy napjatí. Koukal jsem se s mým bratrancem do alba s fotografiemi naší babičky a dědečka a bylo velmi zvláštní, že jsou na všech fotkách přísní.“

Když už se bavíme o úsměvu, co pro vás znamená americký úsměv? A jaká forma úsměvu je pro Rusy typická?

„Definice amerického úsměvu znamená dost široký úsměv s bílými zuby jako na obrázcích reklamy na zubní pasty. Myslím si, že běžná forma úsměvu je, když má pusa tvar půlměsíce a nejsou vidět zuby.“

Četla jsem, že americký úsměv může označovat v ruské kultuře známku neupřímnosti, jak to tedy prosím je?

„Občas ano, může. Obvykle, když jdeme do kavárny, obchodu nebo nějaké organizace a vidíme, že se tak někdo ze zaměstnanců usmívá, první, na co myslíš, je: „Ten člověk to dělá, protože mi chce něco prodat.“

Jaká je vzdálenost při komunikaci mezi Rusy?

„Myslím si, že pokud jsem s kamarády, jsme si blízko. Také se někdo někoho může dotknout. Při oficiální komunikaci to není možné, myslím si, že rozestup metr je přijatelný.“

Mluvíš o dotycích. Při jaké situaci a kdo koho se dotýká? Pouze, pokud se jedná o komunikaci či etiketu.

„Obvykle se dotýkají kamarádi, rodiče se dotýkají svého dítěte, například, aby mu setřeli špínu z obličeje. Když jsem byl malý kluk, mohli mě vzdálení příbuzní, ženy, například políbit a obejmout. S kamarády se obejmeme, pokud jsme blízcí kamarádi, a i když jsme se například více než půl roku vzájemně neviděli. Když jsem byl malý a měl jsem

narozeniny a šel jsem do školy, učitelka mě táhla za uši. Také polibek na tvář samozřejmě, na rty se obvykle líbají jen milenci. Podání ruky, poklepání na rameno. Řeknu ti příklad ze života. Moje maminka, když podepisovala nějakou smlouvu ve své práci s ženou, která bydlí někde v Evropě, dala jí ruku na podání a má maminka řekla, že to pro ni bylo velmi neobvyklé.“

Jaká neverbální gesta se používají při pozdravu?

„Za prvé známí. Muži – podání ruky nebo verbální výraz nebo pokynutí hlavou. Ženy – jen verbální výraz a také pokynutí hlavou, které může být zároveň s tím verbálním pozdravem. Za druhé kamarádi. Muži – podání ruky plus verbální výraz («Здорово» jako «Здравствуй»), ale není to formální a je to jen pro ty, kdo se dobře navzájem znají). Ženy – polibek na tvář plus verbální výraz (Říká se: «Приветую» jako „Ahojky“, pokud jsou mladí (16-28 let obvykle, ale existují výjimky)). Za třetí při formálním pozdravu, například student a profesor. Jenom verbální pozdrav pro všechna pohlaví. Ještě pak může muž například (nebo žena) podat ruku při slavnostní ceremonii, například převzetí diplomu.“

Jaká neverbální gesta se používají při loučení?

„Stejná jako při pozdravu. Všechno je stejné.“

Jaké je držení těla Rusů?

„Mají obvykle vzpřímené držení těla. Vzpřímený postoj je také při nějaké slavnostní ceremonii, nebo aby člověk prokázal úctu, respekt, tak je vzpřímený.“

Jaká neverbální gesta Rusové používají? Jak ta gesta vypadají a co znamenají?

„Palec nahoru je klasické gesto pro všechny kultury-super. Ještě vztyčený prostředník je velmi vulgární a ten používáme, abychom někoho urazili. Palec mezi prostředníkem a ukazováčkem, takzvaná «Фуза», je také vulgární, abys pochopila rozdíl, vulgarita poukázána prostředníkem je 100% a «Фуза» 60%. Ta může být používána také v komickém výrazu, například: «А вам Фузуюку вам». Znamená to, že ode mě nic nedostaneš.“

Jak prosím naznačujete neverbálním gestem, „že je někdo blázen“?

„Stejně jako vy v České republice, ale ještě můžeme u čela ukazováčkem zavrtět dokola. «Тюмя» znamená, že se člověk zbláznil.“

Jak se hlásíte ve škole?

„Bud' máme nataženou ruku, nebo máme loket na stole.“

Jaké neverbální gesto děláte, pokud chcete zastavit vozidlo a požádat řidiče, aby vás někam svezl? Takzvané stopování.

„Obvykle je natažená celá ruka, dlaň.“

V České republice používáme palec nahoru jako to gesto, co označuje souhlas nebo pochvalu.

„Palec nahoru používáme málokdy.“

Jaká jsou nezdvořilá gesta v ruské kultuře?

„Určitě, pokud je komunikace formální, nesmíme žvýkat žvýkačku. Také jsou nepřijatelné nohy na stole. Ruce v kapsách při komunikaci jsou nezdvořilé.“

Můžete mít při oficiální situaci při komunikaci brýle na obličej?

„Brýle, pokud nejsou sluneční, si můžeme nechat, pokud jde o oficiální situaci. V neformální situaci si můžeme nechat dokonce i sluneční brýle.“

Jaká jsou zdvořilá gesta v ruské kultuře?

„V autobuse musí přenechat místo mladí lidé starému člověku nebo těhotné ženě. Poté pustit někoho před sebe, když procházíme dveřmi, sundat klobouk v budově, sundat rukavice při podání ruky.“

Jaké další slovní výrazy doprovází neverbální gesta v ruské kultuře?

„Palec nahoru: «Класс», «Здорово», «Супер». Podání ruky: «Добрый день!», «Здравствуйте», neformální: «Здорово!», «Привет!»“

Příloha 7: Dotazník pro jedince české národnosti

Neverbální komunikace a etiketa Rusů

Dobrý den,

studuji Pedagogickou fakultu Západočeské univerzity v Plzni, obor Ruský jazyk. Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma: "Neverbální komunikace a etiketa Rusů". Z toho důvodu jsem Vás chtěla poprosit o vyplnění následujícího dotazníku. Dotazník je anonymní, získané informace budou využity pouze pro zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji za Vaše odpovědi.

Jaký je Váš věk?

Učili jste se někdy ruský jazyk? Pokud ano, jak dlouho?

Ne

Ano, jak dlouho?

Navštívili jste někdy Ruskou federaci? Pokud ano, na jak dlouho?

Ne

Ano, na jak dlouho?

Pokud jste někdy navštívili Ruskou federaci, za jakým to bylo účelem?

Co si myslíte o charakteru Rusů?

Jaká je podle Vás gestikulace Rusů?

Něpověda k otázce: Gestikulace: pohyby těla, zejména rukou, které doprovázejí slovní komunikaci

Vysoká, intenzivní

Nízká

Jiná

Jsou podle Vás Rusové při komunikaci kontaktní? (z hlediska vzájemné vzdálenosti a doteků při komunikaci)

Ano

Ne

Co víte o neverbální komunikaci, konkrétně haptice, Rusů? (objímání, polibky, podání ruky...)

Něpověda k otázce: Haptika: vzájemný kontakt pomocí dotyku

Myslíte si, že jsou Rusové převážně usměvaví lidé?

Ano

Ne

Je podle Vás pro Rusy typický tzv. americký úsměv?

Něpověda k otázce: Americký úsměv: široký úsměv, při kterém jsou jasně vidět zuby

Ano

Ne

Co podle Vás znamená tzv. americký úsměv pro Rusy?

Znáte nějaká NEzdvořilá gesta Rusů v posturologii? (nohy na stole...)

Nápověda k otázce: Posturologie: postoj, držení těla

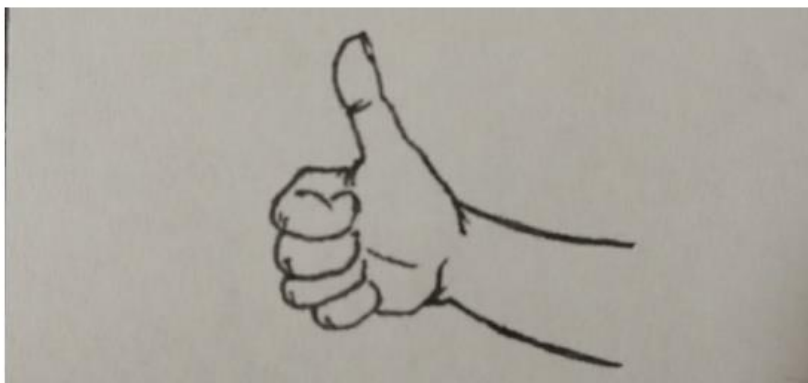
Ne

Ano, jaká?

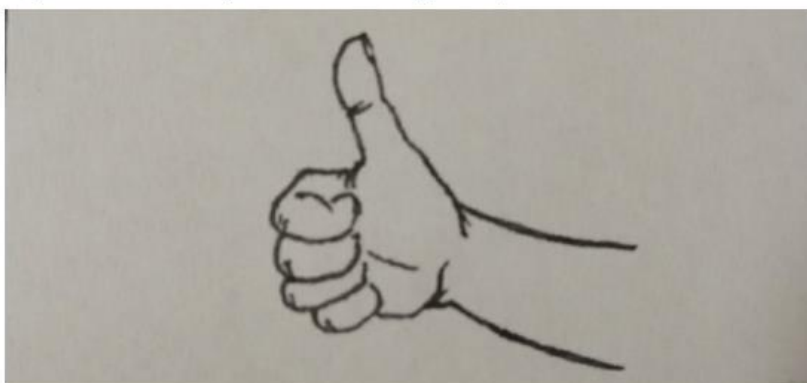
Jací jsou podle Vás Rusové z hlediska etikety? (ne/zdvořilost, ne/vhodný dar...)

Co podle Vás znamená toto gesto v České republice?

Nápověda k otázce: Toto gesto má více významů.

Co podle Vás znamená toto gesto v Ruské federaci? (významově)

Пříloha 8: Dotazník pro jedince ruské národnosti

Невербальная коммуникация и этикет русских

Здравствуйте.

моя бакалаврская работа называется <<Невербальная коммуникация и этикет русских>>. Прошу вас заполнить следующую анкету. Анкета является анонимной.

Заранее спасибо.

Сколько вам лет?

Какой вы считаете жестикуляцию у русских людей? активной или пассивной?

Примеры к отъазе: Жестикуляция - движения тела, особенно рук, сопровождающие вербальное общение.

Касаются ли русские люди своего собеседника во время делового общения? Считаете ли уместным похлопать его по плечу?

Да

Нет

Ёж? (примеры)

Обнимаются ли русские при встрече?

Да

Нет

кто и в какой ситуации?

Целуются ли русские при встрече? Кто?

Да

Нет

кто и в какой ситуации?

Что означает у русских рукопожатие в деловых встречах? Варианты рукопожатий.

Считаете ли вы русских людей искренними?

Да

Нет

Считаете ли вы, что русские люди улыбаются? В каких ситуациях вы можете увидеть у них улыбку?

Да

Нет

В каких ситуациях?

Что для русского человека означает голливудская/ американская улыбка?

Правда ли, что у русских сигналы невежливости: Говорить, не глядя на собеседника, сидеть на полу, ноги на стол, на мебель, разговаривать с сигаретой, жвачкой во рту?

Да

Нет

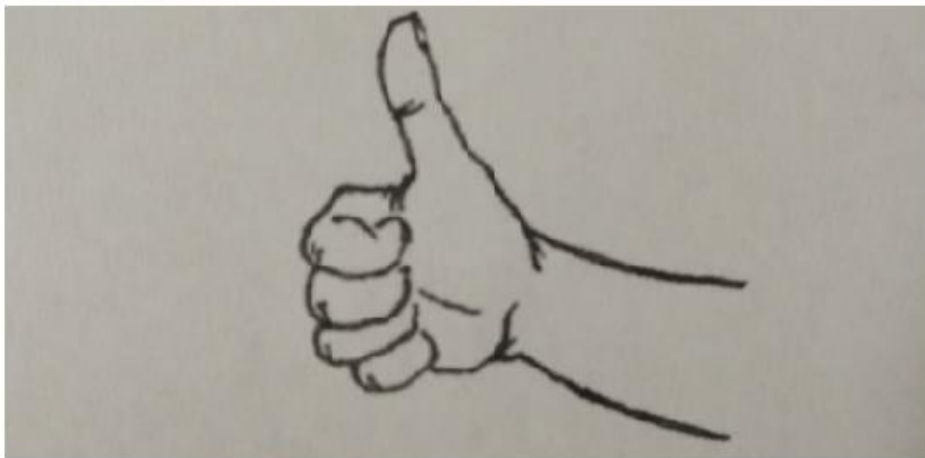
Правда ли, что у русских вежливость проявляется: Пропустить вперед при входе, подать руку женщине при выходе из транспорта, придерживать дверь, предложить сесть, проводить гостя к двери, до выхода, встать, когда входит уважаемый или пожилой человек, уступить место старшему, рукопожатие ?

- Да
 Нет

С точки зрения этикета в России важнее пожилой человек, женщина и начальник?

- Да
 Нет
 Если нет, как оно? _____

Что означает этот жест в России?

Правда ли, что во время приветствия русские используют: объятие, поцелуй, рукопожатие, хлопание по спине?

- Да
 Нет

Правда ли, что во время прощания русские используют: поцелуй, рукопожатие?

- Да
 Нет

Какие невербальные жесты используются русскими в общении? Приведите примеры и ситуации.